

ctæ Trinitatis assignavit [*Leg. forte designantur*]; A gratiam vero Filii personæ adjunxit, et charitatem personæ Patris assignavit, et communicationem Spiritui sancto delegavit. Si propter gratiam isti putant Deum hominem secundum humanitatem esse adoptivum; et Apostolus gratiam Filii personæ assignavit, tum Filii personæ ille homo, qui de virgine natus est, adoptivus est. Et quis hoc audeat dicere vel credere? Igitur nec propter assumptionem [assumptionis] gratiam potest Filius virginis adoptivus esse. Quid igitur tenendum est, nisi ut omnino proprius sit Filius Deo Patri in utraque natura? Sicut Deus verus est, qui natus ex virgine; ita et verus Filius sit Deo Patri in utraque natura, humana similiter et divina.

* Vide supra num. 64.

LXXII. Item beatus Augustinus in homilia quadam Christum autem non solum secundum divinitatem, sed etiam secundum humanitatem totum altissimum Deum veræ fidei confitetur. Mater enim *Sion dicit homo et homo factus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus (Psal. LXXXVI, 5)*. Et revera, quis eum Altissimum audeat denegare. Item ipse in Expositione super Joannem * : « Nullus sanctorum qualibet præstantia gratiæ unigeniti nomen accepit, ut quod est ipsum Dei Verbum ante sæcula, hoc simul cum assumpto homine diceretur et vere esset. Singularis ergo illa susceptio nec cum hominibus sanctis, quantalibet sapientia ac sanctitate præstantibus, ullo modo potest esse communis. »

B

783 BEATI ALCUINI

CONTRA

FELICEM URGELLITANUM EPISCOPUM

LIBRI SEPTEM.

• EPISTOLA ALBINI AD FELICEM HÆRETICUM.

(Anno 793.)

Hortatur Felicem ut novitatem doctrinæ deserat, et universalis Ecclesiæ sanctorumque Patrum doctrinam sequatur.

Viro venerando et in Christi charitate desiderando Felici episcopo, humilis levita Alcuinus salutem.

I. Non est cura fraternæ salutis parvi pendenda : non est, quandiu spiritus hos regat artus, divina præveniente gratia cuilibet conversio desperanda. Dum hæc ita se habent, et a nemine juste contradici potest, semper sunt seu verborum collatione præsentis admonendi, seu litterarum devotione absentes exhortandi, ut hinc charitatis officium suam ostendat devotionem, et inde humilitas communis fraternitatis suam demonstrat obedientiam. Illi Scriptura sacra clamat : *Qui audit, dicat veni*; huic evangelica auctoritas intonat : *Qui vos audit, me audit (Luc. x, 16)*. Spiritus ubi vult, spirat. Unde et de persecutore Saulo factus est Paulus prædicator.

II. Olim me ipsum, celeberrimam tuæ sanctitatis audiens famam per quemdam ex illis partibus præbyterum tuis sacratissimis [*Supple: intercessionibus. Codex habet cess.*]... commendare curavi ^b, et quem tunc solius famæ auditu amare gestiebam, nunc in Christi charitate et catholicæ pacis unitate ardentius amare audeo, optans illi æternæ beatitudinis gloriam, quæ nullatenus cuilibet sine universalis Ecclesiæ pace et concordia evenire valet. Unde et has, venerande Pater et amande frater, deprecatorias cum

* Hic est titulus hujus epistolæ in cod. Salisb., hactenus ineditæ. Vide supra Mōuitum prævium.

magna humilitatis charitate litterulas tuæ laudabili sapientiæ dirigere curavi; non contentiosum disceptationis funem trahentes, sed triplicem charitatis Christi resticulum trahentes, qui exploratores Jesu Nave [*Cod. ms., Jesu nostri, mendose*] de peritura Herico [*loco Jericho*] salvavit; de cujus perditione nos pariter fugere festine suppliciter exhortor, et nihil de anathemate illius desiderare. Nam quidquid doctrinarum extra ecclesiasticæ fidei et apostolicæ doctrinæ muros invenitur, Hierichontinæ perditionis anathemate tradendum est. Quapropter, charissime frater, te per sanguinem salutis nostræ humiliter obsecro ut caveas diligenter ne quid apud te exuviarum perditæ civitatis inveniant, ne pars populi Dei propter improbitatem unius hominis, licet sit de tribu Juda, fugiens prælia Domini, et corrui [*F., corrui*] coram hostibus suis. Recollige teipsum cum consociis tuis in castra Regis superni, et si alicubi lapso pede titubasti, reforma gressum, et sta in gradu tuo, et fortiter præliare bella Domini. Ecce Jesus levat clypeum ante te. Revertere et persequentes te hostes trucidare non desine, donec ad palmam victoriæ pervenias.

III. Non est hæreticus, nisi ex contentione. Noli contendere frustra; claret enim evangelica per totum orbem doctrina: hanc unanimiter teneamus et fideliter prædicemus. Quid nos homunculi in fine sæculi, refrigerante charitate multorum, melius excogitare poterimus, quam ut tota animi intentione apostolicam et evangelicam omni fidei firmitate et veritate sequamur doctrinam, non nova fingentes nomina:

^b Vid. epist. 4, ad Felicem episcopum.

non inconsuetum quid proferentes, non nomini nostro per novitatem cujuslibet doctrinæ vanam cantantes laudem, ne inveniamur reprehensibiles, ubi laudabiles esse desideravimus. Convertere in spe ad **784** Domini Dei tui sanctissimam clementiam, et deprecare eum die noctuque, ut extremos dies vitæ tuæ in viam veritatis et fidei catholicæ pacem convertat, ne si te hic sanctitas universalis Ecclesiæ respuat, illic te in æterna pace habere contradicat. Memento sententiam Domini Dei Christi, et privilegium magnæ auctoritatis, quod suæ sanctæ concessit Ecclesiæ dicens: *Amen dico vobis, quia quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cælis; et quæcumque solveritis super terram, reliqua* (*Matth. xviii, 18.*) Ecce qualis auctoritas sanctæ Dei Ecclesiæ, ecce qualis terror recedentibus ab ea. Seimus enim unam esse sanctam Dei Ecclesiam, de qua in Symbolo catholico decantare solemus: *Unam sanctam catholicam et apostolicam Ecclesiam.* De qua et ipse Sponsus decantavit: *Una est columba mea, perfecta mea, immaculata mea, electa genitrici suæ. Viderunt eam filiae, et beatissimam prædicaverunt* (*Cant. vi, 8.*)

IV. Ecce schismaticus error partem rumpit ab ea, et charitatis unitatem maculavit. Igitur in nobis vel in vobis remansit Ecclesia. Duæ enim partes sunt, et non est unitatis concordia. Nos, toto mundo teste, clamamus Christum verum Dei esse filium, sicut Joannes Deo dilectus discipulus post multa testimonia quæ in Evangelio suo de unigeniti nativitate secundum carnem protestari solet, hoc addidit: *Multa quidem et alia signa fecit Jesus in conspectu discipulorum ejus, quæ non sunt scripta in libro hoc. Hæc autem scripta sunt, ut credatis quia Jesus Christus Filius Dei* [*Supple est*], *et ut credentes vitam habeatis in nomine ipsius* (*Joan. xx, 30, 31*). Quid post tale tonitruum dubitatis, fingentes nativitatem [*F.*, post nativitatem] illius novum adoptionis nomen, quod in tota Veteris Novique Testamenti serie non invenitur. Cognoscite, viri fratres, quam parvum est Christo Deo, non habere electos in hoc mundo, quam vos paucos; latiore non habere Ecclesiam, quam intra angustiæ vestræ terminos sitam. Ubi est potestas Petro principi apostolorum data: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, et cætera usque: cælorum* (*Matth. xvi, 18*)? Nunquid hæc potestas ab eo ablata est, et tibi tradita, quatenus super te in fine sæculi, et in angulo mundi nova ædificetur Ecclesia, et apostolicis inconveniens traditionibus? Caveas diligenter, frater venerande, ne hæc ædificatio tua super arenam fiat, et sit labor tuus in domo aliena: Surge, fili, surge et revertere ad Patrem tuum, et in gremium sanctæ matris Ecclesiæ. Pia est mater; te ipsum recollige, ovesque tuas tecum in ovile Christi, quas ipse ob trinam confessionis gloriam beato Petro principi apostolorum pascendas commendavit, congrega. *Nunquid qui dormit, non adjiciet, ut resurgat* (*Psal. xl, 9*)? Noli erubescere converti; noli despiciere animas,

A frater, omnium filiorum quos genuisti. Tota evangelica clamat auctoritas, omnia apostolorum protestantur dicta, mundi latitudo credit, Romana prædicat Ecclesia, Christum Jesum verum esse Dei Filium et proprium: quid vultis ei nomen adoptivi imponere? Quid est adoptivus filius, nisi falsus filius? Et si Christus Jesus falsus est Deo Patri Filius, et (quod impium est dicere) falsus est et Deus, falsa est et tota nostræ salutis dispensatio; quia, si adoptivus est filius in humanitate, adoptivus et Deus homo ille qui natus est ex Virgine. Et quid est quod Psalmista canit: *Veritas de terra orta est* (*Psal. lxxxiv, 12*)? Quis est qui ad dexteram Dei sedet, et venturus est in gloria judicare vivos et mortuos? O! quantis sanctorum Patrum exemplis hanc fidem probare potui, quod Christus Jesus verus est Deo Patri Filius; et mox a conceptione virginalis uteri verus conceptus est Deus, verus et natus Deus. Sed mihi propositum fuit deprecatorias, charitate cogente, pro salute tua tuorumque tuæ sanctitati dirigere litterulas.

V. Plurima in scriptis tuis justa et vera inveniuntur. Cave ne in hoc solo [*Ms.*, sæculo, mendose] adoptionis nomine a sensibus sanctorum Patrum dissentias; noli tui sensus cum paucis esse amator, sed cum plurimis veritatis assertor. Me enim habebis in Christi charitate tuæ salutis fidelem, quantum valeo, cooperatorem; et si tecum loquerer, non despicerem tecum discere quæ vera sunt et fidei catholicæ consentanea. Nolim te perdere laborem religiosæ vitæ, quem pro Christi nomine ab ineunte ætate sustinuisti, ne dicatur tibi, tanta patiebaris sine causa. Veni, frater, veni, Christus te vocat; Ecclesia te desiderat, omnes sancti te civem concupiscunt.

VI. **785** Etsi mihi non esset in mente exemplis tecum agere, sed precibus, tamen ex plurimis pauca proponam, ut si meæ parvitatibus litteris non flecteris, sanctorum Patrum catholicis sensibus in viam deducaris veritatis.

Beatus Hilarius, doctor mirabilis, et omni Ecclesiæ Dei laudabilis in vi libro operis pulcherrimi, quem de catholicæ fidei professione edidit, post multa veritatis testimonia ita intulit (*Lib. vi de Trinit.*, n. 23): « Assignetur sane hoc communionis in Christo nomen, ut Filius sit, si de quoquam dictum reperitur: *Hic est Filius meus* (*Matth. iii, 17*). Sin vero proprium ac singulare ei est: *Hic est Filius meus*, quid calumniam Deo Patri proferre de Filio proprietatis asserimus? Anne tibi in eo quod dicitur, *hic est*, non hoc significari videtur? Alios quidem cognominatos ab eo in filios, sed hic Filius meus est: donavi adoptionis plurimis nomen, sed iste mihi Filius est: ne quæras alium, ne non hunc esse credas; hunc ego tanquam digno [*Hil.*, digito] indice, ac verbi significatione contingo, qua dico: *et meus est, et hic est*, Filius est. Quid post hæc intelligentia [*Hil.*, intelligentiæ] poterit esse, ne non esse credatur? » Item ipse in eodem libro (*Ibid.*, num. 36): « Gene-

ralis professio, quid [Ms., quidquid] habet meriti, A aut quæ revelationis est gloria, si ex adoptione est filius? aut unde est in beato Petro confessio, hoc filio differenti [Hil., deferenti], quod est commune sanctorum? »

VII. Item beatus Athanasius in epistola ad Epictetum, in capitulo 5, sic ait: « Quomodo autem et ambigere audent quidam Christiani, si, qui ex Maria processit Dei Filius, qui de substantia et natura Dei est, secundum carnem autem ex semine David, ex carne autem sanctæ Mariæ. Quidam autem plus temerarii facti sunt, ut dicerent Christum, qui carne passus est et crucifixus, non esse Dominum Salvatorem, et Deum Filium Patris. Aut quomodo Christiani volunt nominari, qui dicunt, in hominem sanctum, sicuti in unum prophetarum venisse Verbum, et non ipsum hominem factum, sumentem ex Maria corpus? » Item ipse post pauca in eadem epistola, capitulo 6: « Non per adoptionem hæc facta sunt, absit, sicut æstimaverunt; sed sicut est veritas, homine facta Salvatore totius hominis salus facta est. Si enim adoptione erat in corpore verbum secundum illos; quod autem adoptione dicitur, phantasia est: reperitur et putative salus. »

VIII. Item beatus Cyrillus in epistola ad monachos directa contra Nestorianam hæresim inter multa sic ait: « Dictum est enim ad eum, *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum* (Psal. cix); adoret etiam nos supernorum spirituum multitudo. Quando enim, inquit, *introducitur primogenitum in orbem terrarum dicit: et adorent eum omnes angeli Dei* (Hebr. iii, 6). Sed nos quidem, etsi sancto uncti sumus Spiritu, adoptionis quidem ditamur gratia, vocamurque etiam dii; nostræ vero naturæ mensuram non ignoremus. Sumus ex terra et habitamus inter servos; at ille est non in quibus nos, sed natura et verus Filius et omnium Dominus. »

IX. Item beatissimus Augustinus in Expositione Psalmodum, in psalmo LXXXVIII. « *Quis in nubibus æquabitur Domino, aut quis similis erit Deo inter filios Dei?* Ille unicus, nos multi; ille unus, nos in illo unum; ille natus, nos adoptati; ille ab æterno genitus per naturam, nos a tempore facti per gratiam; ille sine ullo peccato, nos per illum liberati a peccato. » Item ipse in expositione 786 Evangelii secundum Joannem in homilia 7 (num. 4) ait: « Oportebat enim ut ille baptizaret qui est unicus Filius Dei, non adoptivus; adoptivi autem ministri sunt unici; unicus enim habet potestatem adoptandi [Aug., adoptati] ministerium. » Item ipse in eodem

libro, homilia 14 (Tract. XIV, n. 11), dicit: « *Pater diligit Filium, et omnia dedit in manu ejus. Pater diligit Filium, sed quomodo Pater Filium, non quomodo Dominus servum; quomodo unicum, non quomodo adoptatum.* »

X. Item beatus Gregorius in Moralium libro XVII (cap. 52, n. 85) ait: « Aliud est enim natos homines gratiam adoptionis accipere; aliud unum singulariter per divinitatis potentiam Deum ex ipso conceptu prodiisse. Nec æquari potest gloriæ Unigeniti habitæ per naturam alia, accepta per gratiam. » Item ipse in primo libro (cap. 18): « Quia si et adoptivus quisque filius ad percipiendam divinitatem proficit, nequaquam, ut Deus esset, naturaliter accipit. » Item ipse in eodem libro: « omnes, qui in fide Deo nascuntur, superat; quia non eum, ut cæteris, adoptio, sed natura illum divinitatis exalbat. » Item ipse in homilia de Pentecoste ait (Hom. 30, n. 9): « Pensate, fratres charissimi, post nativitatem unigeniti Filii, qualis sit hodierna solemnitas de Adventu Spiritus sancti. Sicut enim illa, sic et ista quoque est honorabilis; ibi enim Deus in se creando suscepit hominem; hic homines desuper venientem susceperunt Deum: ibi Deus naturaliter factus est homo, hic homines per adoptionem facti sunt dii. » Audi denique, quod beatus Gregorius in eodem Homiliarum libro, cum de agno paschali tractaret dicens: « *Non comedetis ex eo crudum quid, nec coctum aqua* (Exod. xii, 9). Et paulo post intulit (Hom. 22, n. 8): « Redemptor autem noster nec purus homo existimandus est, neque per humanam sapientiam, qualiter Deus incarnari potuisset, cogitandus; » et post pauca: « Qui igitur paschalis gaudii festivitatem celebrare desiderat, agnum nec aqua coquat, neque crudum comedat, id est, ut per dissolutam scientiam, qualiter Deus incarnari potuit, cogitans, neque in eum tanquam in hominem purum credat. »

XI. Item Chromatius sanctæ Romanæ antistes Ecclesiæ in libello quem de octo Beatitudinibus scripsit, ita dicit: « In mysterio enim baptismi et Filii manens videtur in corpore, et Spiritus sanctus in specie columbæ descendit, et vox Patris de cælis auditur, ut Trinitatis unitas declaretur; quia nec Pater sine Filio intelligi potest, nec Filius sine Spiritu sancto cognosci. Vide igitur quale Patris de Filio testimonium sit dicentis: *Hic est Filius meus*. Suus utique non per adoptionem gratiæ, neque per religionem creaturæ, ut hæretici volunt, sed sui proprietate generis, et veritate naturæ. Multi enim sanctorum Filii Dei dicuntur, et sunt, sed hic sine du-

* In edd. textus ita sonat: « Hæc autem non fictione facta sunt, quemadmodum nonnulli existimarent, absit; sed Salvatore vere homine facta, hinc totius hominis salus consecuta est. Nam si fictione duntaxat Verbum in corpore fuit, ut illi autumant, et si quod dicitur fictione esse, phantasia est, sequitur ut secundum impiissimum Manichæum, specie tantum tenus salus et resurrectio hominum fieri dicitur. » Vide quæ in hunc locum S. Athanasii a

S. Paulino Aquileiensi quoque descriptum critice ac erudite observat cl. Madrisius, Oper. S. Paulini pag. 161, not. (Patrologiæ tomo XCIX, col. 459).

^b Edit.: « Ut neque per humanam sapientiam profunditatem illius incarnationis penetrare appetat, neque in eum tanquam in hominem purum credat. »

^c Vide hunc locum quoque descriptum supra col. 97, n. 26, cum nota ibi addita.

bio compassione [*Leg.*, sine comparatione] unus **A** Deo Patri Filius unigenitus et verus et proprius, non a: unde, quam de Patre natus, quia tam verus Pater Pater est, quam verus et Deus est. Sicuti tam verus Filius Filius est, quam verus et Dominus est. Perfecta ergo fides est Trinitatis ostensa, cum et Pater Christum Dominum ac Deum nostrum Filium suum esse testatur, et Spiritus sanctus, id est, Paracletus in tanto fidei sacramento Patri Filioque conjungitur, ut verum Patrem, verum Filium, verum etiam Spiritum sanctum crederemus tres personas, sed unam divinitatem Trinitatis, unamque substantiam. »

XII. His et hujusmodi venerabilibus sanctorum Patrum sententiis non credere impium esse putamus. Nemo sobrius contra veritatem, nemo catholicus **787** contra sanctæ et unice Ecclesiæ doctores, nemo pius contra sanctarum testimonia Scripturarum sentit. Discite, quæ ad salutem animarum vestrarum pertinent, et regiam viam ab apostolis tritam, a Patribus frequentatam, a mundi latitudine electam, pleno catholicæ fidei pede incedite. Hortare fratrem tuum venerabilem episcopum, quem cum amore nomina [*Ita cod.; leg. nomino*], Elipandum, ut tecum et cum sanctorum innumerabili multitudine ad portam perpetuæ civitatis ascendat. Nolite gregem Christi, quem accepistis pascendum, perdere, sed salvare. **A** In uno tantummodo adoptionis verbo a sancta et apostolica Ecclesia discordamini. Facile est hoc verbum, divina vos auxiliante gratia, immutare et evangelicis et apostolicis uti verbis. Quam speciosa, laudabilis et salubris est conversio vestra ad unitatem pacis et fidei, et quantam habetis gloriam apud Deum et sanctos ejus! Utinam legat et videat in pace et profectu parvitas mea litteras beatitudinis vestræ, ut gaudens intelligam, si aliquid devotionis meæ et charitatis, quam habeo pro vobis in Christo, proficerent preces. *Humiliamini sub manu omnipotentis Dei, ut vos exaltet in tempore tribulationis* (*I Petr. v. 6*): et nolite vestræ amatores esse sapientiæ cum paucis, sed veritatis assertores sitis cum plurimis. *Convertimini ad me, et ego revertar ad vos, dicit Dominus* (*Zach. 1, 3*). Divina vos in Spiritu Paracleto præveniat gratia ad intelligendam et prædicandam fidei veritatem, quatenus immaculati et coronati ante tribunal summi Judicis audire mereamini: *Venite, benedicti*. Reliqua (*Matth. xxv, 31*).

^a In uno. . . adoptionis verbo. Aliter Alcuinus postea edoctus sensit, postquam libellum a Felice sibi oppositum evolvit. Ita enim scribit in Epist. 83, ad dominum regem: « Nuper venit mihi libellus a Felice infelice directus, cujus, propter curiositatem, cum paucas paginolas percucurri, inveni peiores hæreses, vel magis blasphemias, quam ante in ejus scriptis legerem. »

^b Hanc epistolam accepimus a Baluzio, qui illam primum in lucem protulit *Miscell. tom. IV, pag. 415-413*, ex cod. ms. 5953 bibl. Colbertinæ.

^c In disputatione. « Ex hoc loco discimus, » inquirunt auctores *Hist. litt. Franciæ, tom. IV, pag. 311*,

EPISTOLA ^b BEATI ALCUINI

AD CAROLUM MAGNUM.

(Anno 800.)

Commendat regis examini et approbationi libros VII adversus Felicem Urgellitanum.

Maximo atque invictissimo triumphatori atque clementissimo regnorum rectori Carolo regi Francorum et Longobardorum ac patricio Romanorum humilis levita Alcuinus salutem.

Laudabilis bonitas atque incomparabilis jucunditas vestræ excellentiæ fiduciam meæ præstitit parvitati scribendi aliquid de causis ecclesiasticis vel de disciplinis scholasticis. Quod nullatenus agerem, nisi scuto bonæ voluntatis vestræ ab invidorum linguis meæ litterulas obedientiæ protegendas sperarem: **B** quia quorundam solertia laborat magis aliorum in occulto rodere dicta, quam sua in publico proferre; quorum scientiam Salomon serpenti in abscondito mordenti comparavit (*Eccl. x, 11*). Vestra vero nulli contemnenda auctoritas nostræ devotioni mandavit, contra novas hæreticæ pravitatis inventiones aliquid scribere atque libello respondere, quem contra nos Felix quidam episcopus vestræ direxit auctoritati; in quo multa inveniuntur non catholico stylo exarata, sed contra veritatem apostolicæ fidei inaniter desudata. Cui labori vestræ magis pietatis jussione animatus, quam propriæ confusis peritæ juvamine libenter succubui. Et licet nullus se juste excusare valeat a defensione fidei catholicæ, tamen sanctæ voluntatis vestræ præceptum meæ devotionis stylum **C** hujus operis debitorem maxime effecit, quod totum vestræ excellentissimæ sapientiæ specialiter expectat judicium, utrum ecclesiasticis dignum sit auribus aperire. Nam istum libellum in disputatione ^c, quæ in vestra **788** veneranda præsentia cum Felice ventilata est, præsentem habui. Sed quia nec adhuc ante vestrum perlectus ^d est sapientiam, nec a vobis, cui maxime sudavit, comprobatus, ratum duxi publicis non offerri auribus. Nunc vero vestra videat auctoritas quid de eo fieri velit. Tantum deprecor ut nullatenus prius vel abjiciatur vel in publicum proferatur, quam totus inter familiares personas vestræ auctoritatis examini perlegatur. Multis enim in locis minus ordinata disputatione currere, et sæpe ante dicta repetere, solutasque videtur iterare sententias; quia in omni loco proponendis questionibus necessario respondendum fuit, ne aliquo adversarius in locos suas jactet propositiones permanere iudicatas, et

^c quod alibi non legimus libros VII contra Felicem ante hanc cum illo disputationem fuisse finitos. Unde eosdem convenisse oportet; postquam ille in priorem errorem relapsus est, et antequam Alcuinus hos libros vulgasset. » Alcuinum cum Felice coram Carolo Magno disputasse nullibi reperimus, nisi in concilio Aquisgranensi circa finem anni 799 habito. Igitur finito primum hoc concilio, eos libros Carolo probandos misit, et anno demum sequenti 800, postquam diu sub censura sudarunt, evulgavit.

^d Perlectus. Qua de re iterum agit epist. 100 et 101.

ego quasi victus non haberem quid responderem. **A** Igitur plurima copioso, sed non scholastico sermone sanctorum Patrum exempla præfatus disputator colligere studuit, quorum quædam sibi ipsi valde adversari videntur; quædam nihil suis favere partibus intelliguntur; quædam pravo sensu, aliter quam ab eis posita sunt, interpretare nititur. Et his tribus modis sententiarum illius numerositas contextitur. Cui revera multo melius esset perpetuo conticescere silentio, quam malæ pravitatis doctrina nomen suum latius innotescere, et non necessariis se immiscere quæstionibus. Quid enim prodest Ecclesiæ Dei Christum appellare adoptivum filium, vel Deum nuncupativum? Vel quæ aures catholica fide eruditæ hæc nomina libenter audire patiuntur de Domino nostro Jesu Christo omnipotentē Deo et vero Filio Dei, qui est tertia ^a in sancta Trinitate persona, et iudex venturus vivorum et mortuorum? Unam namque substantiam prædicamus in Patre, et Filio, et Spiritu sancto, et tres personas. Unam vero personam credimus, et duas substantias in Christo Deo Domino nostro, eundemque totum Deum omnipotentem et Dei Filium verum et proprium. Quicumque vero hanc fidem nec corde credit, nec ore confitetur, nullatenus catholicus credendus est, sed schismaticus. Vestra vero sancta voluntas atque a Deo ordinata potestas catholicam atque apostolicam fidem ubique defendat; ac veluti armis imperium Christianum fortiter dilatare laborat, ita et apostolicæ fidei veritatem defendere, docere et propagare studeat, ipso auxiliante in cuius potestate sunt omnia regna terrarum, quatenus cum multiplici laboris mercede ad perpetui regni beatitudinem pervenire merearis.

Omnipotens Deus ad exaltationem et defensionem sanctæ suæ Ecclesiæ et ad Christiani Imperii pacem et profectum vestram regalis gloriæ potentiam augere, protegere et conservare æterna pietate dignetur, domine desiderantissime atque beatissime.

^a Tertia... persona. Non ordine, sed numero, quasi una ex tribus; ordine enim tertia in rigore theologico dicendus est Spiritus sanctus qui a Patre Filioque procedit.

^b Hanc quoque præfationem debemus Baluzio, l. cit., pag. 416

b PRÆFATIO

IN LIBROS VII ADVERSUS FELICEM.

AD CAROLUM MAGNUM.

Hos quinque panes et duos pisciculos ^c simul septenario numero consecratos, de apostolicæ fidei pera prolato vestræ sanctissimæ auctoritati direxi ^d, domine mi David, ut Dei Christi benedictione multiplicati, per vos esurienti populo et in desertis locis habitanti ad satietatem catholice ministrentur. In hoc namque opusculo catholicæ fidei veritatem ex sanctorum Patrum **789** certissimis probare testimoniis nisus sum, id est, beati Hieronymi, atque sancti Augustini, Gregorii papæ Romani, Hilarii Pictaviensis episcopi, Leonis quoque papæ, et Fulgentii episcopi, Ambrosii quoque Mediolanensis episcopi; sed et fortissimi contra Nestorium militis beati Cyrilli; Petri etiam Ravennensis episcopi, et beati Bedæ presbyteri, Gregorii quoque Nazianzeni; nec non et Isidori Hispaniensis et Juvenci ejusdem provincie scholastici. Si ergo me quis reprehendere velit, vel meos sensus improbo dente rodere, horum testimoniis sanctorum Patrum convictus veritati succumbere necesse erit; nec errare putandus est, qui cum talibus intra catholicæ fidei castra moratur. Origenis quoque quædam vel Cassiani exempla posui, licet in quibusdam locis Scripturarum suarum a fide orbitare videantur; tamen ea posui, in quibus præscriptis doctoribus consentanea dixisse probantur, sequens exempla beatissimi doctoris Hieronymi, qui multa ex Origene testimonio suis inserere opusculis consuevit, cæterorumque non abhorruit doctorum dicta assumere, licet in quibusdam notentur errare sensibus. Nam et beatus Paulus vas electionis et doctor gentium quædam testimonia de paganorum libris proferre probatur, ratum putans aurum e stercore tulisse, lavatumque Dominicis intulisse thesauris. Cujus exempla sequentes pene omnes sancti doctores de philosophorum vel poetarum gentilium libris multa suis inseruere opusculis. Explicit.

^c Alludit ad quinque panes hordeaceos et duos pisces Evangelii S. Joannis cap. vi, quibus suos septem libros adversus Felicem comparat.

^d Direxi. Per Candidum, uti ait in epist. ad filiam, infra, in fine hujus opusculi.

LIBER PRIMUS.

I. Scripsi epistolam pridem Felici episcopo charitatis calamo, non contentionis stimulo, fraternæ salutis desiderio, non mordacis reprehensionis stylo; capiens eum corrigere in Christi dilectione, quem in cuiusdam nominis novitate de Christo ac catholicæ pacis unitate recedere notum habetur. Sed ut agnosco, non eo charitatis officio, vel humilitatis obsequio meæ litterulas diligentia recepit, quo me scribere, qui meam pietatis intuitu legerit epistolam, agnoscere poterit. Nam idem præfatus Felix mox libellum non epistolari brevitate succinctum, sed sermonum

D serie prolixum nobis dirigere studuit: in cuius principio de confessione veræ fidei quædam ex sanctorum Patrum catholicis sensibus ab eodem bene prolata legebam; sed mox in sequentibus multipliciter pristini erroris assertionem confirmare nitentur; nec solum antiqua non destruere, sed etiam nova quædam addere, pejora prioribus aggressus est: sicut enim fabulæ ferunt, hydram, una secta cervice, centenis pullulasse capitibus; sic ex uno serpentini capitis errore multiplex pravæ doctrinæ seges inborruit. Nec sibi sufficebat tantummodo Christum, qui

de Virgine natus est, negare proprium esse Filium Dei, sed etiam hunc eundem non consentit verum esse Deum; sed novo et inaudito sanctæ Dei Ecclesiæ nomine *nuncupativum Deum* nominare illum non timet, dividens Christum in duos filios, *unum vocans proprium, alterum adoptivum: et in duos deos, unum verum Deum, alterum nuncupativum Deum*. Atque ad confirmationem hujus erroris multa collegit pravo sensu testimonia, quæ ad veræ fidei agnitionem, Spiritu sancto dictante, a doctoribus Novi vel Veteris Testamenti prolata sunt.

II. Speravi, juxta sententiam sapientissimi Salomonis, dare ei occasionem sapientiæ per litteras precatórias; qui ait: Da occasionem sapienti et sapientior erit (*Prov. ix, 9*). Item, post pauca: Argue sapientem et sapientior erit: sed ut vereor, magis hujus sententiæ sequentia illius sensui aptari possunt: Argue (inquit) stultum, et oderit te. Illud quoque non injuste de tali præsumptore dici potest: *Magis expedit ursæ captis catulis occurrere, quam fatuo confidenti in stultitia sua* (*Prov. xvii, 12*). 790 Et item: *Si contuderis stultum in pila, quasi ptisanas feriente desuper pilo, non auferetur ab illo stultitia ejus* (*Prov. xxvii, 22*). Stultitia magna est hominem in sua solius confidere sententiâ, et sanctorum Patrum vel totius Ecclesiæ catholicos spernere sensus. Nonne hæc omnibus hæreticis causa fuit perditionis, quod suæ magis voluerunt amatores esse sententiæ, quam veritatis? Hoc solum si sapienti animo vel humili intelligentia considerare voluisset, præfatum virum Felicem ab errore revocare debuisset, quod tota Ecclesia Christi ab initio apostolicæ prædicationis hoc nomen adoptionis in Christo, vel nuncupativæ divinitatis nunquam haberit, nunquam prædicavit. Quæ nomina nec in Evangeliiis, nec in apostolorum Epistolis, imo nec in propheticiis totius Veteris Testamenti scriptis alicubi inveniuntur; sed nec in alicujus sanctorum Patrum et doctorum ecclesiasticorum libris, nec in symbolo apostolico, vel Nicæni concilii, vel etiam in alicujus synodi affirmatione, aut in aliqua catholicæ fidei auctoritate. Et mirum est cur non timeant tales doctores nova inferre, et incognita antiquis temporibus, dum egregius doctor gentium omnes novitates vocum, et inventas noviter sectas omnino firmiter prohibeat a quoquam catholico recipi (*I Tim. vi, 20*); in tantum, ut etiam angelis et omni homini anathema indixisse non dubitaret, si aliter prædicasset quam ab illo prædicatum esset (*Gal. i, 8*). Invenitur vero in ejus prædicatione Christum, qui traditus est a Deo Patre ad passionem pro nobis (*Rom. viii, 32*), proprium Filium Dei dici, et nunquam adoptivum: et illum, qui de Patre natus est, super omnia Deum benedictum (*Rom. ix, 5*), et nunquam inter omnia nuncupativum Deum. Nunquid non aliter prædicat quam tantus apostolus, Christo in se loquente, prædicavit, qui Christum Deum et hominem, quem ille Dei Filium proprium nominavit, adoptivum asserit: vel qui Deum benedictum de Spiritu sancto et beata Maria Virgine conceptum et na-

tum, nuncupativum Deum affirmat? Quod qui prædicat sciat se certissime apostolico anathemati subiacere. Quisquis hujus apostolicæ auctoritatis censuram non metuit, non dormiens, sed omnino mortuus æstimandus est. Tamen qui quadriduanum vocavit de monumento ad vitam, potens est suscitare et illum; ipse enim ait: *Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, vivet: et omnis qui vivit, et credit in me, non morietur in æternum* (*Joan. xi, 25, 26*). Quis est qui vivit, nisi ille de quo Apostolus ait, Qui vivit in fide, Filius Dei est?

III. Duo sunt quippe quæ in errore hominum difficillime tolerantur, præsumptio priusquam veritas pateat: et cum jam patuerit, præsumptæ defensio falsitatis. Ex his duobus cænosis rivulis omnis hæreticorum pravitas emanavit: A quibus vitiis nimis inimicis inventioni veritatis, et catholicæ fidei indagationi, sive considerationi sanctarum Scripturarum, si me, ut precor et spero, Deus defenderit atque munierit scuto bonæ voluntatis suæ, et gratia misericordiæ suæ adjuvaverit, non ero segnis cum quærentibus quærere veritatis soliditatem, et cum defendentibus defendere catholicæ fidei sanctitatem. Nec trepidus ero ad proferendam sententiam meam, in qua magis amabo inspicere a rectis, quam timebo morderi a perversis. Nullus enim reprehensor formidandus est amatori veritatis. Etenim aut inimicus reprehensurus est, aut amicus? Si ergo inimicus insultat, ferendus est; amicus autem si errat, docendus est; si docet quæ recta sunt, audiendus. Grata enim suscipit oculus columbinum pulcherrima et modestissima charitas; dentem autem caninum vel evitat cautissima humilitas, vel retundit solidissima veritas.

IV. Sed tempus est ut discutiamus sermones præfati viri, et sententias sanctæ Scripturæ, quas ad sui sensus nititur trahere testimonium, aliter sanctos doctores intellexisse ostendamus. In principio itaque libelli sui unitatem sanctæ Ecclesiæ optime exposuit; sed utinam in consequentibus eandem servaret concordiam quam in principio tantis laudibus exaltare studuit. Sed, ut video, gladium melle litum abscondit, ut facilius decipiat incautius legentes libelli seriem.

791 Dicit itaque: « Credimus et constemur sanctam Ecclesiam catholicam, toto in orbe diffusam per apostolorum prædicationem, in Christo Domino velut solida petra fundatam, extra quam nullum salvum fieri posse credimus, nullum salvum nisi eum qui intra terminos fidei ejus, et in concordia charitatis usque in debitum finem inconcusse permanserit: unam videlicet, non divisam; simplicem, non scissam, sed in catholicis, non in hæreticis; in fidelibus charitate connexis, non in schismaticis. » Elegantissime enim præcipuam sanctæ Dei Ecclesiæ unitatem toto orbe diffusam asserit, sed minus seipsum suosque sequaces considerat, qui in uno terrarum angulo quædam sanctæ Ecclesiæ, cujus latitudinem laudat, inaudita nomina de Christo Deo cum paucis suis sequacibus susurrat.

igitur si sancta Dei Ecclesia in toto orbe est diffusa, ergo nequaquam in illis est; quia illi non sunt in toto orbe: si vero in illis est, etiam tunc in toto orbe non est, quia illi contraria toti orbi fingunt nomina de humanitate Christi Dei nostri, qui est caput Ecclesiae. Porro nos intra terminos apostolicæ doctrinæ et sanctæ Romanæ Ecclesiae firmiter stamus: illorum probatissimam sequentes auctoritatem, et sanctissimis inhærentes doctrinis, nihil novi inferentes, nullaque recipientes, nisi quæ in illorum catholicis inveniuntur scriptis. Et quis censendus est hæreticus, an ille qui sanctorum Patrum et totius Ecclesiae ab initio nascentis fidei catholicos sequitur sensus, aut ille qui in ultimo tempore mundi nova quædam nomina, inaudita priscis temporibus, fingit de Christi Domini humanitate vel divinitate illius qui ex Virgine natus est? Legimus namque Orientales synodos, quæ a sanctis Patribus congregatæ sunt, temporibus diversis contra varios hæresiarchas; et nullam invenimus usquam dicere vel affirmare, adoptivum filium, vel nuncupativum Deum Christum esse. Simul et Occidentales synodos perspeximus, nec in illis tale aliquid invenimus: sed nec in aliqua earum quæ in Hispania, vel Gallia, vel istis partibus promulgatæ sunt, hæc nomina, quæ nuper nova temeritas protulit, comperimus. Sed ubique per omnes synodos et libellos sanctorum doctorum semper unum Filium Dei proprium legimus, et unum Deum verum in duabus naturis prædicari: et unum Christum, non duos christos; nec duos deos, unum verum, alterum nuncupativum; nec duos filios, unum proprium, alterum adoptivum: sed semper unum Filium proprium Dei Patris, eundemque Deum verum, sicut in sequentibus evangelicis vel apostolicis doctrinis, sive sanctorum Patrum testimoniis, divina opitulante gratia, probare curabimus. Non enim, veluti vos dicitis, transferimus lapides, id est, catholicos sensus de stabilitate Dei Ecclesiae, sed illum eligimus lapidem qui, præcisus de monte sine manibus, implevit orbem terrarum: super hunc ædificamus, et angularem ponimus in sublimitate structuræ nostræ: quem vestra temeritas cum Judæis reprobabat, potestati illius derogantes, nolentes cadere super illum, ut confringat virtutem cordis vestri: sed expectatis, donec cadat super vos in iudicio, et conterat audaciam vestram. Dixistis veritatis voce: *Necesse est ut scandala veniant*, et tacuistis sequentia illius sententiæ: *væ tamen homini per quem scandala veniunt* (Matth. xviii, 7). Timeat sibi unusquisque, ne per se scandala discessionis et schismatici erroris orientur. In quiete et pace temporibus nostris sancta Dei requiescebat Ecclesia, donec vos eam turbastis, et in lunæ modum, juxta vestram sententiam, decrescere illam fecistis. Nostra vero unanimitas quantum valet, et Dei nos adjuvat gratia, laborat ut crescat et proficiat ad perfectum diem, de qua in sequentibus addidistis, dum lunaris plenitudine splendoris comparisonem fecissetis ita dicentes:

V. « Saneta Ecclesia, si quando ei, divina gratia

largiente, pax atque quies collata fuerit, in toto orbe terrarum, cunctis in urbibus seu locis fidelium, per unitatem fidei, per concordiam charitatis, quia deest qui tentet; et ita apparet ut nimium cæcus et manu palpans judicetur, qui eam ubique præsentem non cernit. » Dicitis: *quia deest qui tentet*. Videte ergo rogo vosmetipsos, ne forte sitis tentatores illius, scindentes tunicam Christi, quam milites in passione illius non ausi sunt dividere. Et bene 792 subjuxistis: « ut nimium cæcus et manu palpans judicetur, qui eam ubique præsentem non cernit. » Videtur enim a vestra cæcitate illam esse absentem. Et si ubique est, agite precibus apud Deum et humilitate apud homines, ut et vobiscum fiat, quæ in toto mundo, licet sparsim, fulget et proficit: ne sitis extorres illius luminis, et alieni a claritate plenitudinis perpetuæ lucis. Nolite superbire et in paucis vobis illius esse regnum putare, de quo dictum est: *Et dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terræ* (Psal. lxxi, 8). Et paulo post: *Et adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient ei* (Ibid. v. 7). De eo certissime prophetatum est, cui vestra præsumptio divinitatis potentiam subtrahere nititur, de cujus divina humanitate et humana divinitate eo ipso donante in sequentibus plenius dicturi sumus.

VI. Juxta disputationis et vestri sermonis sequentia dicitis: « Aliquando vero Ecclesia in exiguis est, sed non in uno angulo terrarum exclusa, sed neque in una provincia, aut gente vel regno, sed toto in orbe terrarum diffusa. » Nunquid non vos in uno angulo terrarum, et in una estis gente? Quare non intelligitis, juxta vestram sententiam, in vobis non esse Ecclesiam Christi, qui in uno angulo estis terrarum, et una gente? Aut si in vobis est, proferendum est vobis, in qua alia gente sit vel populo vel regno; vel qui sint qui vobiscum consentiant in adoptionis vel nuncupationis nomine de Christo. Aut si non potestis in toto orbe socios vestræ sententiæ invenire, cognoscite vos vestro iudicio hæreticos: et placeat vobis magis cum plurimis salvari, quam cum paucis perire. Animadvertite (Jacobus apostolo dicente) unde vestræ sapientiæ sit origo. Ait enim: *Quod si zelum amarum habetis, et contentiones in cordibus vestris, nolite gloriari et mendaces esse ad versus veritatem. Non est ista sapientia desursum descendens, sed terrena, animalis, diabolica. Ubi est zelus et contentio, ibi inconstantia et omne opus pravam. Quæ autem desursum est sapientia, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suavis, bonis consentiens* (Jac. iii, 14-17). Videtisne quod vestra sapientia non est pacifica, non est suavis, non bonis consentiens. Et ideo omnino intelligite eam a Deo non esse datam, sed quadam astutia diabolicæ fraudis inventam. Dicitis nos verum non dixisse quod totus mundus nobiscum, id est, universalis Ecclesia Christi consentiat, nisi vos soli. Probate, si potestis, verum esse quod dicitis; ostendite nobis vel unam gentem vel unam urbem, vel

sanctam Romanam Ecclesiam, quæ est caput Ecclesiarum, vel Constantinopolitanam vel Hierosolymitanam ipsius Domini præsentia dedicatam; aut Antiochenam, in qua [Querc., in quam] primum sanctum Christianitatis nomen esse legitur; aut Alexandrinam, vel ullam Ecclesiam in tota Italia, vel Germania, vel etiam Gallia, aut Aquitania, imo aut Britannia, quæ vobis consentiat in hac vestra assertionem, ut verum probetis, aliquos vos habere socios sententiæ vestræ: et si non potestis hoc facere, credite vos sanctæ Dei Ecclesiæ contraria sentire, et cavete vobis apostolicæ auctoritatis gladium, et sanctæ universalis Ecclesiæ anathema formidate, nisi corrigatis sententiam vestram, et ad unitatem apostolicæ doctrinæ convertamini.

VII. Proposistis etiam exemplum duorum litigantium, et quis ex illis æquius se defenderet, an qui causam movebat prior, aut qui se a persecutione alterius defendere nisus sit? Bene proposuistis, sed non veraciter intellexistis, quis moveret hoc scandalum, quomodo [F., quod modo] inter nostras vestrasque partes versatur. Nunquid non tota Ecclesia Christi, damnatis Eutychetis et Nestorii hæresibus, ubique in pace catholica et in unitate fidei apostolicæ, nullo turbante, multo quiescebat tempore, donec hæc nova et antiquis temporibus inaudita secta per vestram insolentiam subito exarsit? Ac per hoc justius videtur alium [F., illum] hæreticum censeri, qui novas audet introducere sectas, quam illum qui, paternis traditionibus enutritus et edoctus, in propugnaculis suæ civitatis viriliter stans, se suosque concives fortiter defendere nititur, habens armaturam, de qua in Cantico canticorum ipsa decantat sponsa: *Sicut turris David collum tuum, quæ edificata est cum propugnaculis, mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium* (Cant. iv, 4). Quis 793 est David rex Hierosolymitanus, nisi Christus Dominus noster rex fortis et verus, qui de virga quæ de radice Jesse exiit, ut flos ascendit; cujus civitas est sancta et universalis Ecclesia, quæ partim cum illo regnat coronata in cælis, partim pro illo laborat peregrinata in terris, donec coronetur et perveniat in patriam. Hujus civitatis propugnacula sanctæ sunt Scripturæ, et præcedentium Patrum exempla, quibus munita est contra omnes adversitates: et est hæc armatura fortium, id est, sanctorum doctorum, qui his armis contra omnes hæreticas pravitates victores exstiterunt. His nos pro virium nostrarum portione, divina auxiliante gratia, armati [contra] omnes novitates et inauditas quæstiones stamus viriliter, defendentes apostolicas traditiones et fidem quam ab illorum ebibimus uberibus.

VIII. Quod vero quemdam Beatum abbatem et discipulum ejus Hitherium episcopum dicitis huic vestræ sectæ primum contraire, laudamus eos in eo quod veritatem defendere conati sunt. Sed si verum est quod dixistis, eos duas naturas Christi in unum confundere, sicut vinum et aquam, hoc nullatenus

A consentimus: sed in eo, si verum est, valde eos esse reprehensibiles judicamus. Catholica enim fides habet, quam nos defendimus, prædicamus et amamus, in Christo duas naturas esse proprias et perfectas, divinam scilicet, qua ex Deo Patre ante omnia tempora consubstantialiter natus est: humanam vero qua in plenitudine temporum ex Virgine idem ipse Filius Dei carnem assumpsit, et factus est verus homo, qui est verus Filius Dei totus in suo, ut beatus Leo papa ait, et totus in nostro; idem in utroque, non alter in suo, et alter in nostro. Quia enim Verbum cum carne ita est ineffabili modo unitum, ut ipsum Verbum, de quo beatus Joannes evangelista dicit: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (Joan. 1, 1), carnem dicamus factum; sicut idem ipse evangelista dicit: *et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis*, id est, nobiscum; licet illud Verbum non sit mutatum in carnem: et caro illa dicatur Deus, licet non sit in deitatis naturam mutata: et est unus Filius Deus, et unus Deus Dominus Jesus Christus. Ob hanc unitatem dicitur Filius hominis descendisse de cælo, et Dominus gloriæ crucifixus, et sic impassibiliter Verbum Dei passum est, et Filius hominis mirabiliter descendit de cælo, et illius manus, qui creavit cælum et terram, clavis in cruce confixa est: et illius sanguis, per quem omnia creata sunt, fusus est pro omnium salute, Apostolo testante, qui ait: *Et sanguis Filii Dei redemit nos* (I Joan. iv, 7). Quæ omnia magis fide venerari, quam ratione discutere debemus: quia ubi ratio deficit, ibi fides est necessaria.

IX. Contra naturam est quod virga, multis arida diebus, floruit in tabernaculo; contra naturam est ut virgo absque virili conjunctione filium generaret: sed conditor naturarum nihil sibi impossibile condidit, unde non potuisset de qualicunque natura quodcumque voluisset efficere. Potuitne de carne Virginis proprium sibi procreare Filium, an non potuit? Si non potuit, non est omnipotens: si vero potuit et noluit, vos habetis dare rationem quare noluisse: et si hoc poteritis enarrare, ergo voluntas Dei altissimi comprehensibilis est humano animo: et falsum est, quod Apostolus ait, incomprehensibilem esse Deum. Nunquid non major est dignitas in proprio filio quam in adoptivo? Nos vero voluit in secundo gradu habere filios adoptivos per eum qui in primo gradu ex Virgine, de Spiritu sancto concipiente, sibi factus est Filius proprius. Quid potuit ex Deo nasci, nisi verus Deus? Nam Spiritus est Deus, et omnis catholica Ecclesia cantat, credit et prædicat post confessionem paternæ majestatis de Filio unico et unigenito hujusmodi verba in symbolo: *Credimus et in Jesum Christum Filium Dei unigenitum, natum ex Patre ante omnia sæcula, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero: natum, non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit de cælo, et incarnatus est de*

Spiritu sancto et Maria Virgine, et homo factus est : A Deum . utrumque autem homo, propter acceptam crucifixus autem pro nobis sub Pontio Pilato, passus et sepultus, et resurrexit **794** tertia die, et ascendit in caelum, et sedet ad dexteram Patris, et iterum venturus est cum gloria judicare vivos et mortuos, cujus regni non erit finis.

X. Revocate ad vosmetipsos oculos cordis vestri, et intelligite hujus solidissimi symboli consequentiam : de uno unigenito Filio Dei semper dicit, et de duabus naturis in uno Filio Dei, eundemque dicit natum de Patre, Deum de Deo : eundem dicit natum de Spiritu sancto et Maria virgine, passum et sepultum, et resurgentem die tertia. Quid est quod eum dividit in duos filios, unum de Spiritu sancto et Maria virgine natum, quem adoptivum asseris ; alterum de Deo Patre, quem verum dicis? Certum namque est Dominum Jesum Christum, secundum catholicam fidem et praerona Scripturarum, duas habere nativitates, unam de Patre sine tempore, alteram de matre sine virili conjunctione : et harum duarum nativitatum proprias habere naturas, Dei scilicet, qua de Patre natus : et hominis, qua est de matre progenitus : unus idemque Deus, unus idemque homo, unus idemque Filius Jesus Christus. Gemina enim nativitas geminam uni Christo dedit naturam. Qui Deus est de Patre, idem Deus homo est de matre. Has itaque naturas, quas ex utroque habet parente, Apostolus duas nominat formas dicens de ipso : *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens* (Philip. II, 6). Cernis in una Christi persona utriusque formae, utriusque naturae mysterium contineri : idem passibilis et impassibilis, idem mortalis et immortalis ; non alter et alter, sed idem et unus in duabus naturis. Sicut unus est homo mortalis et immortalis, mortalis carne, immortalis anima, sed unus est homo et non alter : sic unus est Christus in divinitate et in humanitate, non alter et alter : et juxta evangelistam, si Deus est Verbum, et Verbum caro factum est, utique caro Deus est propter Verbum, et Verbum homo propter carnem : et est Deus et homo Jesus Christus Dei Patris unus Filius unigenitus in una persona, sicut saepe diximus et semper dicemus. De his duabus formis et beatus Augustinus in libro primo (cap. 7) de sancta Trinitate ita disseruit dicens : *« Semetipsum exinanivit formam servi accipiens. Neque enim sic accepit formam servi, ut amitteret formam Dei, in qua erat aequalis Patri. Sic ergo accepta est forma servi, ut non amitteretur forma Dei, cum in forma servi, et in forma Dei, idem ipse sit Filius Virginis et Dei Patris »*. Et post pauca : *« Proinde in forma Dei fecit hominem, in forma servi factus est homo. Nam si Pater tantum sine Filio fecisset hominem, non scriptum esset, Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* (Gen. I, 28). Ergo quia forma Dei accepit formam servi, utrumque Deus, utrumque homo ; sed utrumque Deus propter accipientem

^a integrum textum vide loc. cit.

Deum . utrumque autem homo, propter acceptam hominem. »

XI. Nos non sequimur nec Nestorianam divisionem, qui propter duas naturas duas personas in Christo inserere voluit ; nec Eutychetis confusionem, qui propter unam personam unam naturam in Christo inserere voluit. Ambo a catholica fide deviantes, impietate pares, quia fidem rectam non tenuerunt ; sed errore impares, quia iste confundit, ille dividit. Sed ut horum impios et detestabiles catholico sensu refutemus errores, utriusque naturae proprietatem, et unius personae tractemus arcanum. Unus est Christus, idem Deus, idemque homo, habens in vocabulis et gestis unum quod humanitati, aliud quod proprie divinae conveniat naturae, licet utrumque simul ad unam ejus personam pertineat, ad unamque Filii proprietatem et ad unam deitatis dignitatem. Igitur sicut Nestoriana impietas in duas Christum dividit personas, propter duas naturas, quas ipsa Veritas, quae Christus est, palam in se ostendit ipse, dum ait : *Ego et Pater unum sumus* (Joan. X, 30), propter divinitatis substantiam. Et iterum : *Pater major me est* (Joan. XIV, 20), propter humanitatis naturam ; ita et vestra indocta temeritas in duos eum dividit filios, unum proprium, alterum adoptivum. Si vero Christus est proprius Filius Dei Patris et adoptivus, ergo est alter et alter. Similiter, si in divinitate Deus verus est et in humanitate **795** Deus nuncupativus, alter [et alter] est, et nullatenus sic sentientes potestis vobis evitare impietatem Nestorianae doctrinae : quia quem ille in duas personas dividit propter duas naturas, hunc vos dividitis in duos filios et in duos deos per adoptionis nomen et nuncupationis. Intelligite quandoquidem hunc errorem vestrum, et humiliamini sub manu omnipotentis Dei, et discite veritatis doctrinam, ne sitis magistri erroris : ne dum Eutychetis foveam declinare, et permixtionem [Querc., impermixtionem] duarum naturarum cavere videamini, in Nestorii barathrum inconvenienter dividendo decidatis, licet voce dissimili, tamen confessione pari : quem enim fecit ille in persona alterum et alterum, hunc vos facitis et in filiis duobus, et in divinitatis diversitate alterum et alterum : quia nullatenus in unam personam conjungere potestis illum qui ait in rubo Moysi famulo suo : *Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob* (Gen. XXVIII, 13). Et illum qui ait : *Deum Pharaonis te constitui* (Exod. VII, 1). Unde et beatus Gregorius in quadam homilia in Ezechielem prophetam (Homil. 8 in Ezech., n. 3), in Christo omnino naturalem testatur divinitatem esse, non nuncupativam. Ait enim, dum de Dei vocabulo tractaret, *Ecce constitui te Deum Pharaonis* : *« In Scriptura sacra aliquando Deus nuncupative, aliquando vero Deus essentialiter dicitur. Nuncupative enim dicitur, sicut nunc ad Moysem dictum est : Ecce constitui te Deum Pharaonis. Sicut iterum Moyses ait : Si quis homo hoc vel illud fecerit, applica illum ad deos, videlicet, ad sacerdotes* (Exod. XXII, 8). Et sicut Psalmista ait ;

Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos discernit (Psal. LXXXI, 1). Essentialiter autem Deus dicitur, sicut ipse ad Moysen dicit : Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob (Exod. III, 6). Unde Paulus apostolus volens Dei nomen nuncupativum ab essentiali discernere, ait : Quorum patres ex quibus Christus secundum carnem, qui est benedictus super omnia Deus in sæcula (Rom. IX, 5). Nuncupativus enim Deus inter omnia, essentialis autem super omnia. Ut ergo ostenderet Christum naturaliter Deum, non hunc Deum tantummodo, sed Deum super omnia esse memoravit : quia et justus quilibet Deus est, sed inter omnia, quia nuncupativus Deus est : Christus autem Deus super omnia, quia naturaliter Deus est. » Igitur non æqua proprietate sunt filii Jacob patriarchæ Judas, qui sibi in proprium filium genitus est, et Ephraim, quem quidem ipse patriarcha adoptavit sibi in filium. Et licet de utrisque nepotibus regalis prosapia orta esset, tamen Christus magis voluit de ejus nepotibus nasci, qui proprius filius fuit, quam de illius, quem patriarcha sibi adoptavit in filium.

XII. Quod vero dicitis : « Christum duos habere patres, Deum omnipotentem, et David regem; et non posse proprium filium duos habere patres; » quis est hominum qui eo modo non habeat post proprium patrem, et alium patrem, quo David fuit pater Christi? Non solum unum, sed plures etiam, sicut ipsa beata Virgo, Omnipotens potuit habere patres, de quorum genealogia orta est a patre se generante, usque ad David; vel etiam usque ad ipsum Adam : licet quoddam speciali regni dignitatis privilegio propter Christum, filia David dici debeat, sicut et ipse Joseph David filius dicitur, ad quem angelus ait : *Joseph, fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam (Matth. I, 20)*; quia ex David semine sanctissima virgo Maria orta est, de qua sibi Christus carnem assumpsit. Jam, secundum quod vobis placet, honorabilior est in Christo paternitas David quam paternitas Dei Patris. Et quid vultis de Joseph ipso dicere, de quo evangelista ait : *Et erat pater ejus et mater mirantes de his, quæ dicebantur de eo (Luc. II, 33)*, et ipsa mater Domini nostri Jesu Christi : *Fili, quid fecisti nobis sic? ego et pater tuus dolentes quærebamus te (Ibid., 48)*. Cui et ipse filius respondit : *Quid est quod quærebatis me? Nesciebatis quod in his quæ Patris mei sunt oportet me esse (Ibid., 49)*? Ut ostenderet Patrem suum esse Deum, magis quam Joseph. Tamen, ut sanctus Augustinus ait, magis Christus est filius Joseph, quam si eum adoptaret aliunde, quia de uxore sua natus est. Ideoque velim respondeatis, an magis sic Jesus Christus, ex Virgine natus, est Dei Patris, aut ipsius Joseph filius? Nullatenus audetis, ut reor, paternitatem Joseph præferre paternitati Dei Patris **796** in Christo Jesu, ne aperta vos involvatis blasphemia : dum ubi [F., ubique] in sanctis Evangelii ille ipse Deus Christus sibi Patrem

A Deum omnipotentem nominare solcat; quod sæpius legentes quique invenire possunt, quam ut exemplis indigeat : et ipse quoque Pater Filium suum eum nominaret, sicut in sancto baptismo legitur, ubi ait : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui (Matth. III, 17)*. Similiter et in monte sancto audientibus apostolis, qui cum eo erant : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite (Matth. XVII, 5)*. Ergo divisionem non fecit vox paterna inter Filium et Filium, quia quem proprium sibi genuit ex æternitate, proprium quoque sibi voluit habere ex matre. De hac quoque testificatione paternæ vocis et beatus Beda presbyter in expositione Cantici canticorum hujusmodi mentionem fecit : « *Dilectus meus candidus et rubicundus, electus ex millibus (Cant. V, 10)* : candidus, quia sine peccato; rubicundus, quia suo sanguine nos redemit; electus ex millibus, quia ex omni genere humano unus mediator Dei et hominum, per quem mundus reconciliatur, assumptus est a Deo. Solus mortalium a Deo de coelo dignus fuit audire : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui (Matth. XVII, 5)*. »

XIII. Quis est tam contentiosus et tam perfidus, qui testimonio Dei Patris non credat de Filio suo? Quod testimonium præfatus doctor dicit super illum venisse, qui mortalis fuit : ubi locum habet vestra contentio eum negare Filium Dei esse proprium, quem suo testimonio summus Pater suum esse proprium, etiam et dilectum testatus est? Nescio qua cæcitate seducti estis, quasi non possit esse proprius Filius Dei, qui ex Virgine natus est. Et quomodo sancta Dei Ecclesia beatam Virginem genitricem Dei appellare solet, nisi quia ille ipse qui natus est ex ejus carne, proprius est Filius Dei : et qui natus est ex substantia Dei Patris, proprius est Filius Virginis? Ut in utraque generatione sit proprietas, non adoptio; veritas, non appellatio. Sicuti in libro ecclesiasticorum Dogmatum legitur, ubi post catholicam sanctæ Trinitatis confessionem de Filii proprietate in utraque natura congruenter apostolicis traditionibus insertum legitur ^b : « Non Pater carnem assumpsit, neque Spiritus sanctus, sed Filium tantum : ut qui erat divinitate Dei Filius, ipse fieret in homine hominis Filius : ne Filii nomen ad alterum transiret, qui non erat nativitate Filius. Dei ergo Filius, hominis factus est Filius : natus secundum veritatem naturæ ex Deo Dei Filius, ut secundum veritatem naturæ ex homine hominis Filius : ut veritas geniti non adoptione, non appellatione; sed in utraque nativitate Filii nomen nascendo haberet, et esset verus Deus, et verus homo, unus Filius. Non ergo duos Christos, neque duos filios, sed Deum et hominem unum Filium; quem propterea et unigenitum dicimus manentem in duabus substantiis, sicut creaturæ veritas contulit, non confusis naturis, neque immistis, sicut Timothiani volunt, sed societate uni-

^a Vid. infra, lib. III, n. 1.

^b Inter Append. ad Opp. sancti Augustini.

tis. Deus ergo hominem assumpsit, homo in Deum transiit; non naturæ versibilitate, sed Dei dignatione, ut nec Deus mutaretur in humanam substantiam assumendo hominem; nec homo in divinam, licet glorificatus in Deum. » Nam si necesse est adoptivum esse Christum Dei Patris, propter quod ex substantia sua natus non est secundum carnem, quomodo non est adoptivus filius Virginis ille qui natus est ex Deo, quia de ejusdem Virginis substantia creatus non est? Ergo si necesse est hominem ex Virgine natum, Virginisque filium adoptivum esse Filium Dei: ipso modo necessarium est Deum Dei Filium adoptivum esse filium Virginis, quia alia substantia est Dei Patris, de qua essentialiter natus est Dei Filius; alia Virginis, de qua corporaliter natus est Christus. Aut si hoc non audetis dicere, quia Christianum nomen habetis, ut beata Virgo non sit proprie Dei genitrix; sed per adoptionem, æquum est ut non audeatis affirmare filium Virginis adoptivum esse Dei Patris Filium. Quid igitur restat nisi ut utriusque parentis verus et perfectus in duabus substantiis Jesus Christus sit **797** Filius totus Dei Patris proprius, totus Virginis matris proprius, ut sit unus Christus, unus Filius, et unus Deus?

XIV. Audiamus quid beatus Augustinus in epistola ad Hilarium et Prosperum ^a de hac mirabili et speciali Christi nativitate dicat: « Respondeatur, inquit ille, homo ut a verbo coæterno in unitatem personæ assumptus Filius Dei unigenitus esset, unde hoc meruit natura humana, ut ad hanc ineffabilem excellentiam perveniret? Nonne faciente ac suscipiente Verbo ipse homo, ex quo esse cœpit, Filius Dei unus esse cœpit? Nonne Filium Dei unicum femina illa gratia plena concepit? Nonne de Spiritu sancto et virgine Maria Dei Filius unicus natus est, non carnis libidine, sed singulari Dei munere? » Quid ergo ambiguitatis habet tanti Patris testimonium? Ecce eum qui de Virgine natus est, unigenitum et unicum Dei Filium non dubitavit nominare et credere. Nunquid unus Filius unius Patris potest utrumque et unicus esse et adoptivus? Vel de quolibet sanctorum legitur, nisi de Christo solo, qui natus est ex Virgine, unigenitum Dei Filium dici?

XV. Et si parum creditis testimoniis sanctorum Patrum, credite ipsi Dei Filio de se testimonium proferenti. Ait enim in Evangelio: *Sic enim dilexit Deus mundum, ut Filium suum unigenitum daret* (Joan. III, 16). Quis autem datus est pro mundi salute? Ille utique qui torcular calcavit solus, et sanguinis effusione rubicunda habuit vestimenta, quem vos per omnia similem esse nobis, absque lege peccati, contenditis, sicut in libelli vestri serie ostenditur, ut ipsa verba ponamus quæ vos in eodem posuistis, dicentes: « Non in gloria deitatis, in qua per omnia similis est Patri, dissimilis vero omni creaturæ; sed in sola humanitate, in qua per omnia similis factus est nobis, excepta lege peccati; similis utique in natura, cui tamen nullus similis exstat, vel æqualis in gloria.

^a Epistola ignota.

A In hoc autem illud adoptivum credimus apud Patrem, in quo secundum carnem filius est David; non tamen in hoc quod Dominus existit. » In multis eura dicimus similem et nos, in pluribus dissimilem: similis in natura, ut dicitis, sed dissimilis in gloria. Dissimilis est nobis, si nobiscum est adoptivus filius et nuncupativus Deus? Videte ne vobismetipsis contraria dicatis: quem asseritis in natura nobis per omnia similem, hunc eundem dicitis dissimilem in gloria. In hoc enim dissimilem illum nobis dicimus, quia non solummodo purus homo natus est, sicut nos, sed etiam Deus homo. Similis in eo quod Apostolus ait, *quia pueri communicaverunt carni et sanguini: et ipse similiter participavit eisdem, ut per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium* (Hebr. II, 14); dissimilis vero in eo quod eandem mortem non misera necessitate, sed misericordie voluntate suscepit, ipso testante: *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo sumendi eam* (Joan. X, 18); nam nos necessitate morimur non voluntate, sicut Apostolus ait: *In hoc enim ingemiscimus, quod supervestiri volumus, ut absorbeatur hoc mortale a vita* (II Cor. V, 4). Et in hoc dissimilis quod caro illius, quam de Virgine sumpsit, caro est Filii Dei propter unionem Verbi, quod caro factum est. De cujus supereminenti gloria et incomparabili omnibus sanctis, illius utique qui ex Virgine factus est, verus sit unigenitus Dei Filius, præfatus pater Augustinus in libro quem de Præsentia Dei ad Dardanum scripsit (Num. 40), mirabiliter et sublimiter disseruit, ita dicens: « Quid ergo est? hocne iuteresse arbitramur inter caput et membra cætera quod in quolibet quamvis præcipuo membro, velut in aliquo magno propheta aut apostolo quamvis divinitas habitet, non tamen ut in capite, quod est Christus, omnis plenitudo divinitatis. Nam et in nostro corpore inest sensus singulis membris, sed non tantus quantus in capite, ubi prorsus omnis quinque peritus est. Ibi enim et visus est, et auditus, et olfactus, et gustus, et tactus: in cæteris autem solus est tactus. An etiam præter hoc quod velut in templo in illo corpore habitat omnis plenitudo divinitatis, est aliud, quod intersit inter illud caput et cujuscumque membri excellentiam? Est plane, quod singulari quadam susceptione hominis illius una facta est persona cum Verbo. De nullo enim **798** sanctorum dici potuit, aut potest, aut poterit, *Verbum caro factum*. Nullus sanctorum qualibet præstantia gratiæ unigeniti nomen accepit, ut quod est ipsum Dei Verbum ante sæcula, hoc simul cum assumpto homine diceretur. Singularis est illa susceptio, nec cum hominibus aliquibus sanctis quantalibet sapientia et sanctitate præstantibus ullo modo potest esse communis, ubi divinæ gratiæ satis perspicuum clarumque documentum est. Quis enim tam sit sacrilegus, ut audeat affirmare, aliquam posse animam per meritum liberi arbitrii, ut alter sit Christus, efficere? Ut enim ad personam Verbi unigeniti pertineret, quo

pacto per liberum arbitrium communiter omnibus et naturaliter datum una sola anima meruisset, nisi hoc singularis gratia præstitisset, quam fas est prædicare, de qua nefas est judicare velle? De hac etiam excellentia illius hominis, qui de Virgine natus est, idem Pater in epistola præfata ad Hilarium et Prosperum sublimiter enarrat, ubi abundanter disputat contra adversarios, qui seipso æquales esse contendunt in gratia Christo propter communionem naturæ, ponens primo verba adversariorum hoc modo: « Respondeat, inquit, homo, si audeat, et dicat, Cur non et ego? Et si audierit: O homo tu quis es qui respondeas Deo? nec sic cohibeat, sed augeat impudentiam et dicat: Quomodo audio, Tu quis es o homo, cum sim quod audio, id est homo, quod et ille de quo ago; cur non sim quod ille? At enim gratia ille talis et tantus est. Cur diversa est gratia, ubi natura communis est? Certe non est personarum acceptio apud Deum. Quis non dico Christianus, sed insanus hæc dicat? Appareat itaque nobis in nostro capite ipse fons gratiæ, unde secundum uniuscujusque mensuram super cuncta eus membra diffundit. Ea gratia fit ab initio fidei suæ homo quicumque Christianus, qua gratia homo ille ab initio factus est Christus. De ipso Spiritu est hic renatus, de quo est ille natus. » Aliter, ut sanctus Augustinus vult intelligi, plenitudo fontis manat, aliter rivuli mensura currit de fonte, quod beatus Baptista testatur: *Non enim, inquit, ad mensuram dat Deus spiritum* (Joan. III, 34 et 35). Pater enim diligit Filium, et omnia dedit in manu ejus. De rivulorum mensura Apostolus testatur: *Unicuique nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi* (Ephes. IV, 7).

XVI. Et quia paulo ante fecistis mentionem David, velim dicatis, de quo interrogasset ipsa Veritas Judæos, ubi ait: *Cujus Filius est Christus? Dixerunt: David* (Matth. XXII, 42). Ipse autem proposuit illis quæstionem, quomodo dictum sit; *Dixit Dominus Domino meo; sede a dextris meis. Si filius est David, quomodo est Dominus ejus* (Ibid., vers. 44, 45)? Cui autem naturæ dictum est, sede a dextris meis, diviæ an humanæ? Humanæ scilicet, ut in symbolo cantatur: qui ascendit in cælos, et sedet a dextris Dei. Unde et Marcus evangelista in fine Evangelii sui ait: *Et Dominus quidem Deus [Jesus], postquam locutus est, assumptus est in cælum, et sedit a dextris Dei* (Marc. XVI, 19). Naturæ cui dictum est, *terra es et in terram ibis* (Gen. III, 19), huic dictum est, *sede a dextris meis* (Psal. CIX, 1). « Hoc dixit Christus, ut beatus Hieronymus exposuit in tractatu hujus psalmi *, ad Phariseos, qui simplicem filium David confitebantur Christum: *Si filius est David, quomodo vocat filium suum Dominum?* » Et paulo post, idem ipse: « Videte ergo quid dicit: *Dixit Dominus Domino meo. Num hic [Forte, huic] cui præcipitur ut sedeat? Deus non sedet, assumptio corporis sedet. Huic ergo præcipitur ut sedeat. quia [Hier., qui]*

A homo est qui assumptus est. » De quo et Apostolus ait, *et est Dominus omnium* (Rom. X, 12): et si est Dominus omnium, utique et Dominus est David, de cujus semine natus est carnaliter. Hoc ideo tam subtiliter interrogavit ipse Deus Christus, ut intelligeretur eundem esse Dominum David qui et filius est.

XVII. Et si hoc parum videatur infidelitati vestræ tanti Patris testimonio Dominum esse qui natus est de semine David (ut te quoque, o Felix hujus novitatis assertor, specialiter angelicæ vocis assertionem alloquar), audi etiam loquentem ad pastores de Dei ortu angelum Dei: *Natus est, inquit, vobis 799 hodie Salvator, qui est Christus Dominus in civitate David* (Luc. II, 11). Ne solum utique Christum hominem intelligeres, et Dei tibi et Salvatoris nomen adjecit: scilicet ut quem Salvatorem esse cognosceres, Deum nequaquam esse dubitares: et cum salvandi virtus non nisi diviæ competeret potestati, diviæ eam potentia esse non ambigeres, in quo potentiam salvandi esse didicisses. Sed et hoc incredulitati tuæ parum fortasse videatur, quia eum angelus Domini potius Salvatorem, quam Deum aut Dei Filium nominaret, cum utique impiissime Deum neges, quem Salvatorem esse fatearis: quem beatus doctor gentium Salvatorem sæpius nominare non dubitavit, dicens ad Titum: *Apparuit enim gratia Dei Salvatoris nostri* (Tit. II, 11). Audi quoque archangelum Gabrielem Mariæ virgini prædicantem: *Spiritus, inquit, sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi, ideo et quod nascetur in te sanctum, vocabitur Filius Dei* (Luc. I, 35). Vides quemadmodum nativitatem Dei indicaturus divinitatis opera præmiserit: *Spiritus enim sanctus* (inquit) *veniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. Pulcherrime loquens angelus excellentia verborum majestatem divini operis explicavit. Quid enim tanti apparatus opus erat in nativitate unius infantuli, ut tu vis, adeptivi? Pater obumbravit, Spiritus sanctus imprægnavit, Filius incarnatus est, dum omnis cælestis terrenaque creatura solo jubentis verbo facta est: ut habetur in psalmo. Ipse dixit, et facta sunt, ipse mandavit, et creata sunt* (Psal. CXLVIII, 5). Cur parum fuit jussio dicentis, sicut in cæteris omnibus creaturis, ad unius hominis procreationem, si tantummodo purus homo natus est, et non Deus, vel etiam Dei Filius verus? Sed illa utique omnia opera angelicarum potestatum, vel omnium creaturarum facta sunt per jussionem Dei: nativitas autem Dei Filii agenda non erat, nisi per adventum et operationem sanctæ Trinitatis: quia et concipi Deus ab homine, nisi se donante; et nasci, nisi se illabente, non poterat. Et ideo archangelus superventuram Virgini majestatem sacram indicabat: videlicet ut quia agi tanta res per humanum officium non valebat, ipsius adfuturam diceret majestatem in conceptu, qui erat futurus in partu. Et quia Deus supervenit in conceptione, ideo eruditus nostræ ætatis inter supposita eidem opuscula rejicitur.

* S. Hier., in Breviario in Psalterium, quod huic sancto Patri Alcuinus quidem attribuit; a viris vero

futurus erat Deus in parturitione. Et quid de Deo, A nisi Deus nasci potuit? *Spiritus est Deus* (Joan. iv, 24), ut Apostolus ait; de quo spiritu, ut in symbolo cantitamus, ex Maria virgine natus est Filius Dei. Addidit quoque quærenti Virgini archangelus: *Ideoque quod ex te nascetur sanctum, vocabitur Filius Dei* (Luc. i, 35). Hoc est dicere: non ignores hunc tantæ rei apparatus, hoc tanti mysterii sacramentum: ideo in te veniet majestas Dei, quia ex te nascetur Filius Dei. Quid hic ultra ambigi aut quid amplius dici potest? Deum dixit superventurum, Dei Filium nasciturum. Tu quære nunc, si placet, quomodo aut Dei Filius sit? quomodo aut Dei Filius non sit, qui aatus est? vel si Dei Filius sit, quomodo Deus non sit?

XVIII. Si verò nec archangelorum credis testimo- B nio, crede saltem ipsius Dei Patris, qui ait, ubi transfiguratus est Christus in monte sancto, sicut prædiximus: *Hic est Filius meus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite* (Matth. iii, 17). Quam visionem præcepit apostolis tacere, donec Filius hominis a mortuis resurgeret; ne dum gloria prædicaretur majestatis, crucis mysterium impediretur. Cur enim, si de divina natura Dei Filii dixisset: *hic est Filius meus dilectus*, taceri præcipitur, dum toties Christus se ostendit palam, et prædicavit Dei esse Filium, veluti ubi ait: *Ego et Pater unum sumus* (Joan. x, 30). Item: *Qui videt me, videt et Patrem* (Joan. xiv, 9). Item: *Omnia quæ Pater facit, hæc et Filius similiter facit* (Joan. v, 19): et multa talia, C ubi se in divina substantia omnino Patri æqualem, et Patris esse Filium non tacuit. Sed hæc vox paterna ad hoc in baptismo super Filium hominis facta est, ut agnosceretur et crederetur verus esse Filius Dei homo, qui ex substantia beatæ Virginis creatus est.

XIX. Sed forte meæ parvitatibus sensus tibi non sufficit, ut de Christo, qui de Virgine natus est, hæc testimonia Patris prolata sint. Audi etiam quomodo Patres nostri viri vere catholici responderunt antecessoribus tuis, qui Christum nec Dei Filium, nec Deum verum voluerunt credere, ut eadem verba ponamus, 800 quæ leguntur in libro beati Cassiani (Lib. iii de *Incarnat.*, cap. 15 et 16): vel sic divino, inquit, credas testimonio a signis cœlestibus, quæ D super baptismum Christi apparuerunt. Hæc sunt verba fidei catholicæ. « Quid ergo apostolus Thomas tetigit, cum ad palpandum Deum accessisset? Christum utique absque dubio; quid autem exclamavit? *Dominus*, inquit, *meus et Deus meus* (Joan. xx, 28). Nunc si potes, et Christum a Deo separa, et immuta dictum hoc, si vales: da dialecticam disputationem, da prudentiam mundialem, et stultam illam verbosa calliditate sapientiam: verte omnes tete in facies, et contrahe, quidquid sive animis, sive arte vales; quidlibet dicas, quidlibet facias, exire hinc nusquam vales, nisi hoc, quod apostolus tetigit, Deum fatearis. Et quidem, si quo modo possis, immutare forsitan historiæ evangelicæ prædicationem velis, ut nec

corpus Domini Thomas apostolus contigisse, nec Christum Dominum Deum dixisse legeret [Cass., legeretur]. Sed immutari quod in Evangelio Dei scriptum est, nequaquam potest, *Cælum enim et terra transibunt, verba vero Dei non præteribunt* (Matth. xxiv, 35). Ecce enim etiam nunc tibi ille, qui tunc testatus est Thomas apostolus, clamat: Deus est Jesus quem tetigi, Deus cujus membra palpavi, non ego incorporalia tenui, nec intractabilia tentavi [Cass., tractavi]. Non Spiritum manu contigi, ut de eo tantum credar dixisse, Deus est. Spiritus juxta Domini mei dictum, *carnem et ossa non habet* (Luc. xxiv, 39). Ego corpus Domini mei tetigi: ego carnem et ossa palpavi: ego digitos meos in locum vulnerum misi, et de Christo Domino meo, quem palpaveram, proclamavi; *Dominus meus et Deus meus*. Non enim novi inter Christum et Deum facere distantiam, inserere sacrilegas opiniones inter Jesum et Deum nolo, devellere a seipso Dominum meum nescio. Fac esse a me quisquis diversa sentis, quisquis diversa loqueris: Ego aliud Christum quam Deum esse non novi: hoc cum coapostolis meis tenui, hoc Ecclesiis tradidi, hoc gentibus prædicavi, hoc etiam tibi clamo: Christus Deus est, Christus Deus est. Aliud mens sana non sentit, aliud fides sana non loquitur; divelli a se divinitas non potest: et cum utique quidquid est Christus, Deus sit, inveniri in Deo aliud non potest quam Deus.

XX. Quid ais tu nunc, hæretice? sufficiuntne hæc C testimonia fidei etiam summæ infidelitati, an adhuc aliquid addendum est? Et quid vel post prophetas, vel post apostolos addi potest, nisi forte, ut Judæi quondam ex postulabant signum sibi de cœlo, etiam tu tibi dari postules? Sed petenti tibi hoc, illud quod responsum tunc illis est, necesse est responderi: *Generatio prava et adultera signum quærit, et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophætæ* (Matth. xvi, 4); et vere sufficere tibi signum hoc, vel cum Judæis crucifigentibus poterat, ut Dominum Deum nostrum, etiam hac re sola edoctus crederes, quem etiam illi qui persecuti fuerant, crediderunt. Sed tamen quia cœlestis signi fecimus mentionem, ostendam tibi de cœlo signum, et quidem tale, cui nec dæmones unquam contradixerunt, dum ipsa veritatis D necessitate cogente, licet Jesum corporeum esse cernerent, Deum tamen, quod erat, esse clamabant. Quid ergo ait evangelista de Domino Jesu Christo? *Baptizatus, inquit, confestim ascendit de aqua, et ecce aperti sunt ei cœli, et vidit Spiritum descendantem sicut columbam venientem super se, et ecce vox de cœlis dicens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui* (Matth. iii, 16, 17). Quid ad hæc nunc, Hæretice, ais? dictum displicet an personæ dicentis? nec interpretatione certe indiget intelligentia allocutionis, nec commendatione verborum dignitas allocutionis. Deus Pater est qui dixit, evidens est quod dictum est. Nunquid tam impudentem aut sacrilegam [Cass., tam sacrilegam] vocem proferre poteris. ut dicas, de unigenito Dei Filio nec Deo Patri esse

credendum? *Hic est ergo, inquit, Filius meus dilectus, in quo mihi complacui.* Sed tentabis forsitan dicere, ut est dementia, de Verbo hoc, non de Christo dictum fuisse: Dic mihi ergo quis erat qui baptizabatur, Verbum an Christus? Quis baptizatus esset in Jordane, caro an Spiritus? Negare utique non potes Christum fuisse. Homo ergo ille ex homine ac Deo natus, Spiritu sancto in **801** Virginem descendente, et virtute Altissimi obumbrante conceptus, ac sic hominis et Dei Filius, ille utique, ut negare non potes, baptizatus est. Si ergo ille baptizatus est, ille et nominatus: quia ille utique nominatus, qui baptizatus est: *Hic est, inquit, Filius meus dilectus, in quo mihi complacui.* Nunquid dici significantius aut expressius quidquam potest? Christus baptizatus est, Christus de aqua ascendit, Christo baptizato cœli aperti sunt; descendit super Christum corporali specie Spiritus sanctus, Christum Pater appellavit [*Cass.*, propter Christum columba descendit: super Christum in corporali specie Spiritus sanctus astitit; Christum Pater appellavit]. Hoc si de Christo dictum negare ausus es, superest ut nec baptizatum Christum fuisse, nec Spiritum descendisse, nec Patrem locutum fuisse contendas. Sed urget tamen et premit te ipsa veritas, ut etiam si confiteri eam nolis, tamen negare non possis. Quid enim ait evangelista? *Baptizatus autem confestim ascendit de aqua.* Quis baptizatus est? Christus utique. *Et ecce, inquit, aperti sunt cœli:* Cui scilicet, nisi illi qui baptizatus est, Christo utique? *Et vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam venientem super se.* Quis vidit? Christus, scilicet, vel Joannes [*Cass.*, *verba* vel Joannes *omitt.*]. Super quem descendit, super Christum utique? Et vox facta est de cœlo dicens. De quo? de Christo scilicet; quid enim sequitur? *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui.* Ut omnia illa, propter quem facta essent, ostenderentur, vox consecuta est dicens: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui.* Hoc est dicere: Hic est propter quem cuncta hæc facta sunt, hic est enim Filius meus, propter hunc cœli aperti sunt, propter hunc Spiritus meus venit, propter hunc vox mea facta est; hic est Filius meus. Dicens ergo: Hic est Filius meus, quem designabat? illum utique quem columba tangebatur. Quem ergo columba tetigit? Christum scilicet, ergo Christus Filius est Dei. Impleta est, ut reor, sponsio mea. Vides ergo, hæretice, profecto signum tibi de cœlo datum, et

• Huc usque ex Cassiano.

A quidem non unum, sed et multa et singularia. Habes enim unum in apertione cœli, aliud in Spiritus descensione, tertium in Patris voce; quæ utique omnia Christum Deum esse declarant; quia eum et reseratio cœlorum Deum indicat, et descensio super eum sancti Spiritus Deum approbat, et allocutio Patris Deum esse confirmat. Neque enim vel cœlum nisi Domini sui honori patuisset; vel Spiritus specie corporali, nisi super Dei Filium descendisset; nec Pater Filium nisi vere Filium declarasset: præsertim cum his divinæ nativitatis significationibus, quæ non solum veritatem piæ fidei confirmarent, sed etiam pravitatem impiæ opinionis excluderent. Ineffabili enim divini dicti magnificentia, cum expresse ac significanter dixisset Pater: *Hic est Filius meus,* B addidit etiam illud quod consecutum est, *dilectus,* scilicet et, *in quo mihi complacui.* Utiq; sicut eum per prophetiam Deum fortem et Deum magnum jam prædicaverat (*Isa.* ix, 6), ita hic dicens, *Filius meus dilectus, in quo complacui,* super proprii Filii sui nomen, etiam dilecti et complaciti sibi nomen Filii adiecit [*Cass.*, insuper proprii Filii sui nomen adiecit, etc.]: ut proprietatem divinæ, scilicet, naturæ nominum significaret adjectio: et id ad honorem Filii Dei peculiariter pertineret, quod nulli omnino homini contigisset. Itaque sicut illa propria ac peculiararia in persona Domini nostri Jesu Christi fuerunt, quod cœli aperti sunt, quod eum Deus Pater cunctis videntibus per adventantem atque testantem columbam quasi manu quodammodo sua tetigit, et quasi digito indicante monstravit dicens: *Hic est Filius meus:* ita illud quoque proprium ei ac singulare, quod peculiariter dilectus et peculiariter Patri complacitus nominatur, ut peculiarem utique naturæ significationem peculiararia additamenta monstrarent, et proprietatem unigeniti Filii etiam cognominum proprietatem confirmaret, quam jam honor signorum præcedentium comprobasset. Sed jam libelli istius finis sit. Neque enim hoc dictum Dei Patris, aut augeri humanis sermonibus, aut exæquari potest. Nobis de Domino nostro Jesu Christo Filio suo satis per se ipsum Pater [*Cass.*, per se ipse Deus Pater] idoneus testis est dicens: *Hic est Filius meus.* Tu si contradicendum his Dei Patris vocibus putas, illi a te, necesse est contradici, qui eum evidentissima declaratione Filium suum esse ab omni mundo voluit agnoscere.

802 LIBER SECUNDUS.

I. Non debet mihi lector imputare sermonis mei confusam quodammodo disputationem et inordinatam, quia non recto tramite currentis, sed circuloso loquacitatis rotatu disputantis vestigia sequi necessarium habeo. Et prout ordo proponentis exierit, sermo respondentis subsequatur. Nec mirum si di-

verso tramite curram in sermone, qui vario sensu etiam, et sibimet ipsi aliquantis in locis dissimili pergit per latissimos sanctæ Scripturæ campos, non catholicæ fidei quærens veritatem, sed suo errori, licet valde sibi contraria, nititur [*Deest,* invenire, vel simile] testimonia; omnium hæreticorum sequens

consuetudinem, qui divini eloquii sententias ad sui probationem erroris pravo sensu interpretari nituntur.

II. Dicis itaque quod novus homo novum nomen habere debeat. Dic, rogo, quis hoc novum nomen Spiritus vestris insonuit auribus? Forte Deus tecum loquebatur in turbine, veluti cum Job servo suo: vel etiam in Pyrenæis collibus in tonitruo et voce tubæ, sicut cum Moyse famulo suo in Sina monte sermocinatus est: vel Dominum cum Isaia propheta vidisti in solio sedentem, et missus est seraphim cum ardente calculo labia tua mundare, ut inaudita a sæculis nomina mundo proferre valuisses: vel cum Apostolo raptus fuisti ad tertium coelum, et ibi audisti ineffabilia verba: vel cum beato evangelista vidisti et legisti librum sigillatum septem sigillis, quem nemo potuit aperire, nisi leo de tribu Juda, cujus potestati infeliciter Felix derogare non metuis! Profer tamen nobis quid tecum loqueretur Deus vel in turbine, vel in Pyrenæis collibus: vel illa ineffabilia verba quæ audisti dic nobis, vel de sigillato libro ostende nobis testimonia novi nominis quod novo homini indidisti. Credo quod alius spiritus tibi locutus est Christum esse adoptivum, alius Isaia prophetae inspiravit dicenti: *Et vocabitur nomen ejus Emmanuel (Isa. vii, 14)*; vel etiam quod alibi ait: *Et vocabitur nomen ejus admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, princeps pacis, pater futuri sæculi (Isa. ix, 6)*. Et alius spiritus tibi dictavit Christum nuncupativum esse Deum, alius alteri prophetae dicenti: *Si affigit homo Deum suum, quia vos affigitis me (Malach. iii, 8)*. Nunquid non hæc vox Christi potuit esse, quando ductus est ad crucem, quasi dixisset: Cur, quæso, Redemptorem vestrum non agnoscitis? Cur Deum indutum pro vobis carne nescitis? Salvatori vestro necem paratis. Auctorem vitæ ad mortem ducitis: Deus vester sum, quem suspenditis: Deus vester, quem crucifigitis. Quis, rogo, hic error, aut quæ insania est? *Si affigit homo Deum suum, quia vos affigitis me*. Vides quomodo vox hæc ipsarum quodammodo, quæ acta sunt, rerum vox sit. Nunquid expressius quidquam aut manifestius quæris? Vides quomodo testimonia sacra natum in carne Dominum Jesum Christum ab ipsis quodammodo incunabulis, usque ad crucem quam pertulit, prosecta sunt: cum utique illum, quem Isaïas Dominum in carne nasci prædicavit; hic Deum in cruce videat affligi. Et ideo a propheta et illic ubi natus est Deus dicitur, et illic ubi crucifixus est Deus evidentissime nominatur. Certissime alius angelus tibi dormienti in somnis apparuit, alius Joseph viro Mariæ: et aliud tibi nomen demonstravit, aliud illi; vel alius non Gabriel, sed ignotus quilibet nuntius tibi vigilantij astitit susurrans in aurem. Hunc, inquit, puerum, qui natus est de Virgine, adoptivum vocare memento. Sed alius beatissimæ Virgini astitit, et jam non quislibet, sed Gabriel archangelus clara voce pronuntians: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi: ideoque et quod ex*

te nascetur sanctum, Filius Dei vocabitur (Luc. i, 35). Si igitur ipse Gabriel, qui dicitur fortitudo Dei, te orantem in templo invenisset, non novem mensium, sed perpetua taciturnitate incredulum damnasset os tuum: quia quem ille a Deo missus et divinæ conscius voluntatis parere Virginem prædixit Jesum, id est, Salvatorem, et magnum, et Filium Altissimi, et sanctum, et regnaturum in æternum ostendit, hunc tu parvum et adoptivum, et servum conditionalem testari non times.

803 III. Primum ergo illud a te requiro, Dominum Jesum Christum, qui ex Maria virgine natus est, hominis tantum Filium, an etiam Dei Filium dicas? Sed hoc superfluum est a te quærere quod perspicuum est te sentire, et multis verbis, licet inaniter, confirmare hominis esse tantum Filium, qui ex Virgine natus est, et non Dei, nisi per adoptionem. Nos autem, id est, catholicorum omnium fides, nos, inquam, omnes utrumque et credimus et intelligimus, et scimus et confitemur, quod et hominis est Filius, qui ex homine natus est, et Dei Filius, qui ex Spiritu sancto conceptus est. Tu ergo vel utrumque, id est, Dei Filium atque et hominis, an tantum hominis esse asseris? Si tantum hominis, reclamant tibi apostoli, reclamant prophetae, reclamant denique ipse, per quem facta est conceptio, Spiritus sanctus. Obruitur impudentissimum os tuum cunctis divinorum apicum testimoniis; obruitur sacris voluminibus, sanctis testibus; obruitur denique ipso Dei Evangelio, quasi divina manu multis in locis maxime paterna voce de cælis, et ipsius testimonio de quo nunc nobis sermo est. Damnat et ipse archangelus vocem incredulam in te, qui virtute sui sermonis clausit in Zacharia os incredulum: multo magis et in te, qui nec Dei Patris testimonio de Filio suo testantis, nec apostolicis doctrinis, nec propheticis præsaigiis, nec angelicis affatibus consentire vis, sed post hæc veritatis testimonia novum nomen Dei Filio cum paucis Hispaniæ, non dico doctoribus, sed veritatis desertoribus, imponere præsumis. Convertimini quandoque ad unitatis catholicæ concordiam, et, dum adhuc lumen habetis, currite, ne vos tenebræ apprehendant: ut sitis per illum adoptione filiorum digni, qui est verus Filius Dei, qui in plenitudine divinitatis natus est perfectus Deus, perfectus homo: totus Deus, totus homo; totus Filius Dei, et totus filius hominis. Et nomen quod angelus concipienti Virgini prædixit, id est Filium Dei, firmissime tenete, credite et prædicate. Dei enim Filius Jesus Christus est, qui et de divinitate genitus, et de divinitate conceptus est. Si autem Dei Filius, ergo indubitanter Deus: si vero Deus, utique omni veritate plenus, quia gratia et veritas per Jesum Christum facta est (*Joan. i, 17*). Omnis ergo in eo gratia, omnis veritas, omnis virtus, omnis potentia, omnis divinitas, omnis denique divinitatis ac majestatis ipsius plenitudo cum eo atque in eo semper fuit, sive in cælo, sive in terra, sive in utero, sive in ortu. Nihil unquam Deo de Deo

defuit; semper enim cum Deo deitas; semper in Filio proprietas: idem in hominis exiguitate qui in Dei majestate. Et ideo bene Apostolus, Christi gratiam nominans, Dei gratiam nominavit, quia Christus totum erat quod Deus. Omnis in ipsa statim hominis conceptione Dei virtus, omnis divinitas, omnis divinitatis venerat plenitudo. Inde enim illi omnis divinitatis perfectio unde et origo. Neque enim unquam ille homo sine Deo fuerat, qui utique hoc ipsum quod erat esse a Deo cœperat. Hoc ipsum itaque primum, velis nolis, negare non potes, quod Dominus Jesus Christus Filius Dei sit, archangelo utique clamante: *Quod ex te nasceatur sanctum, vocabitur Filius Dei* (Luc. 1, 35). Hoc autem posito, scito te, quidquid de Domino aut Jesu legeris, ad Dei Filium pertinere. Omnia enim hæc illius nomina Dei Filium demonstrant: et ideo tu in his omnibus, quæcunque audieris, nomen divinitatis agnosces. Omnia hæc ejus vocabula Filium Dei clamant, cum in omnibus videas te Dei Filium intelligere debere. Argumentare, si placet, quomodo Deum valeas a Dei Filio separare: nec enim toties per omnes paginas sanctorum Evangeliorum Dei Filius nominaretur, si proprie non esset Dei Filius, qui ex Virgine secundum carnem natus est. Quid enim tibi sufficit, si Evangeliorum testimonia [non] sufficiunt? Vel cujus testimonio credis, si ipsius Patris testimonio incredulus es?

IV. Legitur quoque in tui libelli textu: « In illa scilicet, in qua juxta carnis materiam unversi fideles ejus membra ipsius sunt; non in illa, hoc est, in divinitate ejus, in qua non membra habet, sed templum. » Quomodo potest esse ut Deus Christus membra non habeat, sed templum habeat? Nunquid non templum Dei est corpus quod ex Virgine sumpsit? ut evangelista ait: *Hoc autem dicebat de templo corporis sui* (Joan. 11, 21). Et si corpus habet, habet utique et membra, Apostolo attestante: *Vos autem estis corpus Christi, et membra de membro* (1 Cor. xii, 27). Scimus enim divinam naturam per partes non esse divisam, sicut corpus in membra dividitur: tamen quia dixisti eandem naturam templum habere, si templum habet, id est corpus, habet utique et membra, quia templum sine membris esse non potest. Nam eadem natura divinitatis, quæ ante incarnationem membra non habuit, eadem, dum homo facta est, membra habuit, in quibus cruce affigitur; quæ etiam et post resurrectionem se habere testatur, cum dicit apostolis: *Palpate et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere* (Luc. xxiv, 39); ostendens eis membra et latus, ut veritatem corporis demonstraret post resurrectionem in membris humanis. Non enim minoratio fuit divinitatis in assumptione humanitatis: sed humanitatis exaltatio in participatione divinitatis: sicut sæpe dictus doctor beatus Augustinus in

* S. Aug., de peccatorum Meritis et Remissione, lib. 1, cap. 31, ubi vide textum integrum.

libro de Baptismo parvulorum ait: « Per unitatem vero personæ, quia [Aug., qua] utraque substantia unus Christus est, et Filius Dei ambulabat in terra, et idem ipse Filius hominis manebat in cœlo. Fit ergo incredibiliorum [Aug., credibiliorum] fides ex incredibilioribus creditis. Si enim divina substantia longe distantior, atque incomparabili diversitate sublimior potuit propter nos ita suscipere humanam substantiam, ut una persona fereat; ac sic Filius hominis, qui erat in terra per carnis infirmitatem, idem ipse esset in cœlo per participatam carni divinitatem ^b. »

V. Opposui etiam, et nos dixisse inter alia: « Quid post tale tonitruum dubitatis fingentes natiuitati illius novum adoptionis nomen, quod in tota Veteris Novique Testamenti serie non invenitur de Christo? Ad quam, ais, objectionem et ego vobis respondeo: Recte novus homo novum nomen habere potest. » Dicam et ego; mirum, quod hoc novum nomen vobis tantummodo in ultimo Christianitatis tempore innotuit de Christo dici debere: si tamen hoc nomen adoptionis ita novum est, ut antea non esset in mundo, nisi cum Christo nascente venisset. Nunquid non filia Pharaonis Moysen adoptavit sibi in filium? Similiter et Jacob patriarcha adoptavit sibi in filios Ephraim et Manasse nepotes suos. Prophetæ illud de Christo non prædixerunt, nec lex in figurationibus sacrificiorum habuit: evangelistæ non scripserunt, apostoli non prædicaverunt, successores illorum omnes ignoraverunt, nisi vos soli. Spiritus quoque sanctus per os Isaïæ prophetæ prædixit sex nomina de ipso: *Et vocabitur, inquit, nomen ejus Admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, Pater futuri sæculi, princeps pacis* (Isa. ix, 6). Unde et beatus Hieronymus in expositione hujus prophetiæ dixit: « Et licet ex eo, quod supra dixerat, Emmanuel, id est nobiscum Deus, Deum illum esse monstraretur [Hier., monstraverit], tamen nunc dicit factum [Quercet., Deum factum nunc, erronee] illius principatum super humerum ejus, vel quod crucem suam ipse portaverat, vel per humerum ostendens fortitudinem brachii. » Sed et beatus Cassianus contra hæreticas pravitates ejusdem prophetiæ ita exposuit sensum (Lib. 11 de Incarnat., cap. 3): « Prævidens absque dubio divinus Spiritus hanc blasphemantium hæreticorum perversitatem, his omni mundo Deum, qui nascebatur, rerum ipsarum vocabulis demonstravit: ut etiam si blasphemare hæreticus quæreret, blasphemiam tantum locum penitus invenire non posset. *Filius, inquit, natus est nobis, parvulus datus est nobis: cujus principatus super humerum ejus: et vocabitur nomen ejus Admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, Pater futuri sæculi, princeps pacis* (Isa. ix, 6). Parvulum hunc qui natus est, et principem pacis esse docuit, et futuri sæculi Patrem, et Deum fortem. Quis est ergo tergiversandi locus? Separari parvulus hic qui natus est,

^b Textus mutilus.

a Deo, qui in eo natus est, non potest. Hunc enim, quem natum dixit, Patrem futuri sæculi nominavit, Deum fortem esse prædixit. » De quo et in superioribus idem propheta ait : *Ecce virgo concipiet, et pariet Filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel* (Isa. vii, 14). Evangelista Mathæus hoc exponens ait : *Quod interpretatur nobiscum Deus* (Matth. i, 23). Nam et angelus Gabriel a Deo missus ad Virginem dixit : *Ecce enim concipies et paries* **805** *Filium, et vocabis nomen ejus Jesum : hic enim erit magnus, et Filius Altissimi vocabitur* (Luc. i, 31). De quo nomine et Apostolus ait : *Et dedit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, et infernorum : et omnis lingua confiteatur quia Jesus est Christus in gloria Dei Patris* (Philipp. ii, 9, 10, 11). De quo sanctus Proclus Constantinopolitanus episcopus in epistola ad Armenios ait : « Si alter est Christus præter Deum verum, necesse est ut purus homo sit Christus : et quomodo cum ultra naturæ meritum cælestium venerantur exercitus, eique, qui minor est, genu flectunt? » Quæ est hæc gloria Patris, in qua est Christus, si non est verus Filius Dei Patris, sed adoptivus, sicut omnes nos? Et si ita est, non est nomen illius super omne nomen, sed inter omnia nomina, id est, adoptivus : quia adoptivus commune est nomen omnium sanctorum. De nomine autem Jesu legitur in Actibus apostolorum : *Et baptizati sunt in nomine Jesu* (Act. xix, 5). Utique nomen illud, quod est Jesus, ab angelo Virgini prænuntiatum est, ut ille qui ex ea nasceretur vocandus esset Jesus. Si Jesus non esset Deus, quomodo baptizati sunt in nomine Jesu? De quo etiam nomine beatus Cassianus Pater ita ait in disputatione eadem, in qua supra : « Nunquid causari aliquid quasi de ambiguitate nominum potes, ut dicas aliud esse Christum, aliud Deum, ut Salvatorem a majestate nominis sui distrahas, et Deum a divinitate secernas? Ecce hic vas [Cass., vir] Dei ex Deo loquitur, et apparuisse ex Maria gratiam Dei evidentissima prædicatione testatur. Ac ne forte non ex Maria Deum apparuisse diceres [nomen statim addidit Salvatoris], scilicet ut Deum esse natum ex Maria Deum crederes, quem Salvatorem natum negare non posses, *expectantes*, inquit beatus Apostolus, *beatam spem et adventum gloriæ magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi* (Tit. ii, 15). Vidit profecto ille divinæ sapientiæ doctor ad insidiosas calliditates diabolicæ captionis simplicem tantummodo non sufficere doctrinam, nisi sanctam fidei prædicationem munimine cautionis armasset. Et ideo cum superius nomen Dei Salvatoris posuisset, hic addidit Jesu Christi. Licet [Cass., scilicet] ne ad significandum Dominum Jesum Christum sufficere tibi forsitan nomen soluni non crederes Salvatoris, et non eundem Jesum Christum Deum esse intelligeres, quem Salvatorem Deum esse cognovisses. Quid ergo ait? *Expectantes*, inquit, *beatam spem et adventum gloriæ magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi*. Nihil

A hic de nominibus Domini nostri deest : et Deum hic et Salvatorem, et Jesum Christum vides : sed omnia hæc videus, omnia esse in Deo perspicis. Audisti enim Deum, sed Salvatorem : audisti Deum, sed Jesum : audisti Deum esse, sed Christum. Separari hoc appellationis diversitate non valet, quod divinitas unitate conjunxit. Sed licet, quidquid de his requisieris, idem invenies : Salvator Deus est, Jesus Deus est, Christus Deus est. Omne hoc quod audis plurale est nuncupatione, sed unum est potestate : Quia cum et Salvator Deus sit, et Jesus Deus, et Christus Deus, intelligere apertum est quod omnia hæc distinguuntur appellatione, sed majestate junguntur. Et cum evidentissime audias quod unus in singulis nuncupatur Deus, intelligere utique aperte potes quod est in omnibus unus Deus. Quid dubitatis, o novi doctores, Deum dicere verum et proprium Filium Dei, qui natus est ex Virgine, dum fixa ratione catholicæ fidei constat eundem esse Deum quem et Jesum, eundem esse Deum quem et Christum, eundem esse Deum qui passus est pro mundi salute. »

VI. At si mundi doctoribus cæteris vobis non libet credere, vestris saltem doctissimis viris credite. Cecinit juvenis presbyter, et doctissimus Hispaniæ scholasticus in carmine evangelico (*Hist. evang. lib. i*) hoc modo :

Nam tua concipient cælesti viscera jussu
Natum, quem regnare Deus per singula [F., per sæ-
[cula] cuncta,
Et propriam credi sobolem gaudetque, jubetque.
Hunc [Huic] ubi sub lucem ded[er]is, sit nomine [no-
[men] Jesus [Iesus].

806 Floruit vir iste temporibus Constantini principis. Videtis quidem ista; necdum ista adoptionis vel nuncupationis hæresis in Hispania fuit. Aut istum, qui apud vos doctissimus exstat magister, hæreticum judicate, qui dicit hunc Deum esse et proprium Filium Dei, qui ex Virgine natus est; aut si illum recipere vultis, vestram sententiam damnate, vel magis corrigite ex ejus sensu, consentanea qui profert testimonia sanctis Patribus qui diversis mundi temporibus per singula floruerunt loca.

VII. Sed et clarissimus Hispaniæ doctor beatus Isidorus nobiscum videtur consentire, non vobiscum, qui ea nomina de Christo ubique in suis litteris, quantum ad nos sua dicta venerunt, posuit, quæ nos credimus et confitemur, sive propria sint, seu significativa : nec usquam illum inveni Christum adoptivum filium, vel Deum nuncupativum nominare. Nunquid igitur vos doctiores illo estis, vel in Scripturis divinis, vel in sæcularibus disciplinis, ut vobis tam paucis et tam sero erumpentibus credere debeat mundus?

VIII. Dicit Origenes de divinitate carnis Christi in homilia quinta et in Isaiam prophetam : « *Quis exurgere facit de Oriente justum. Vocavit eum ad pedes suos* (Isa. xlii, 2)? Pater vocavit eum Filium : imo, ut vere dicamus, Deus hominem vocavit ju-

stum, vel justitiam, ad pedes suos, id est, incarnationem Filii sui. Ideo et adoret scabellum pedum ejus, quia sanctus est [*Orig.*, sanctum est]. Caro autem Domini honorem deitatis assumpsit. »

IX. In libro etiam quarto de Incarnatione Christi, quem, mandante Leone papa, Cassianus contra Nestorium edidit, habemus ita scriptum (Lib. iv de *Incar.*, c. 5) : « Qui crediderit quoniam Jesus est Filius Dei, Deus in illo manet, et charitas Dei in eo perfecta est (*I Joan.* iv, 12); illum vero [*Cass.*, illum vere] prædicat credere, illum plenum divina asserit charitate, qui Jesum Filium Dei credit : Filium autem Dei, Verbum Dei esse testatur : ac per hoc unum atque idem penitus vult intelligi unigenitum Verbum Dei, et Jesum Christum Filium Dei. » Nonne hujus charitatis plenitudinem evacuat, qui non crediderit Jesum Filium Dei esse verum; quia tantus apostolus et evangelista ait, illum, qui crediderit et cognoverit Filium Dei verum esse, qui venit in hunc mundum ^a : De quo et egregius prædicator ait : *Fidelis sermo est, et omni acceptione dignus, quia Jesus Christus venit in hunc mundum peccatores salvos facere* (*I Tim.* i, 15). De quo et in Epistola ad Hebræos ait : *Tanto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit* (*Hebr.* i, 4). Argumentum vero excellentiæ ex nominis proprietate iuduxit : in hoc enim quod dixit : *Tanto melior angelis effectus*; dubium non est de homine assumpto dici, qui tanto melior ab angelis est, quanto præstantior filius proprius, a ministro serviente. Proprietas itaque filii in hæreditate paterna præfertur ministrantium subjectioni.

X. Item beatus Augustinus in libro contra Maximinum hæreticum ^b : « Vis, inquit, plenius scire, quamvis Christus secundum carnem vere ex homine homo natus sit, tamen propter ineffabilem sacramenti unitatem, qua unitus cum Deo homo est, nullam penitus inter Christum et Verbum esse distantiam; audi Dominicum Evangelium, imo potius audi ipsum de se dicentem Deum : *Hæc est, inquit, vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum* (*Joan.* xvii, 3). Superius audisti Verbum Dei ad sanatos homines missum esse, hic autem audis eum qui missus sit Jesum Christum esse. Separa hoc, si potes, cum videas tantam unitatem Christi et Verbi esse, ut non unitum cum Christo Verbum, sed etiam propter unitatem ipsam **807** Christus jam Verbum esse dicatur. » De quo iterum testimonio veritatis idem Pater Augustinus in homilia quadam evangelicæ expositionis ita ait ^c : « Ordo autem verborum est, ut cognoscant te, et quem misisti Jesum Christum solum verum Deum. » Nam sicut in libris quos de sancta Trinitate fecit,

^a Deest aliquid.

^b S. Aug. quem librum contra Maximinum Alcuinus hic vellet, ignoro. In duobus illis libris quos S. Augustinus contra Maximinum hæreticum scripsit textus iste non reperitur. Nisi fortassis Alcuinus illum descripserit ex libro de Maximanistis contra Donatistas; aut ex admonitione Donatarum de

A testatus est, hæc missio Filii Dei incarnatio illius est. Si igitur incarnatio illius missio est, et ille qui missus est Jesus Christus verus est Deus, nihil relinquetur dubitationis, quin sit verus Deus Jesus Christus, et verus Filius Dei, qui missus est, id est, incarnatus de Spiritu sancto et Maria virgine.

Dic mihi, o novæ sectæ inductor, Jesum cum ex Virgine nasceretur, quid velis, hominem fuisse, an Deum? Si Deum tantum, solvisti utique Jesum, qui [*Forte*, cui] hominem unitum fuisse denegas. Si autem hominem solum, solvis utique nihilominus, qui solum, tantummodo ut facias hominem, natum esse blasphemem. Fides ergo hæc tantum catholica est, hæc tantum vera est, ut Dominum Jesum Christum sicut Deum ita et hominem; et sicut hominem ita et Deum credere non dubitemus. *Omnis enim qui solvit Jesum, ex Deo non est* (*I Joan.* iv, 3) : solvere autem hoc est, quod unitum est in Jesu, velle dirumpere, et quod individuum est, separare. Quid autem in Jesu unitum et individuum est? Homo utique et Deus, ut sit unus Filius et Deus homo, et unus Filius hominis, qui de Virgine natus est, non ut alter adoptivus sit filius, alter proprius, vel alter nuncupativus Deus, et alter verus Deus.

XI. Sequitur in præfato Felicis libello : « Quid hoc nomen elicis [*Forte*, rejicis]? Quid præstantius, quid honorificentius, quidve sanctius humanæ naturæ a Deo conferri potest, quam hoc donum, per quod eadem creatura post prævaricationem hominis a Deo reconciliata cognoscitur? » Hoc de nomine adoptionis dicit, et verum dicit, quod nobis maxima est dignitas adoptivos Dei Filios nominari; sed per illum, qui verus est Filius Dei. In nobis itaque hoc nomen honorabile est valde, sed in Christo vile, quia major dignitas est verum esse Filium Dei, quam adoptivum. De cujus adoptionis ratione in alio libello ^d contra eundem Felicem plenius diximus, respondentes quidem epistolæ illius, quam de hac eadem edidit. Rata ibi sanctorum Patrum plurima habentur testimonia, ex quibus manifestissime poterit intelligere, qui legit, et pietatis intuitu considerat, Christum Deum verum esse Filium Dei in utraque natura : nos vero per eum adoptivos, cujus gratia salvati sumus; qui semper et ubique in Evangelio sive ab angelis, sive ab apostolis, sive ab aliis sanctis, aliquando etiam et a demonibus, nec non et centurione homine pagano verus Filius Dei nominatur. Quem enim alium vidit ille centurio in cruce pendentem, nisi quem mori cernebat? et hunc esse verum Filium Dei confessus est. Vos vero Ecclesiæ filii, licet nomine tenus, cum Judæis objicitis Christo quod dixisset se esse Filium Dei,

Maximianistis; cujus utriusque S. Aug. meminit in libr. ii *Retract.*, cap. 29 et 35; sed nunc neutrum exstat.

^c Idem, tract. cv in *Joan.*, num. 5.

^d In alio libello. Illo fortassis, quem ad monachos Gothiæ scripsit, supra a nobis exhibitio.

nec non et nunc in sede paternæ majestatis regnantem, et in throno cœlestis gloriæ sedentem, quem adorat omnis multitudo angelorum, et millia millium ministrant ei, cujus potestas est æterna, et regni ejus non erit finis, vestris adhuc blasphemis Filium proprium et verum Deum negare non metuitis. Nam et ob hoc etiam antecessores vestri Judæi Christum lapidare voluerunt, quia dixit: *Multa bona opera ostendi vobis ex Patre meo, propter quod eorum opus me vultis lapidare?* Quibus respondentibus: *De opere bono non lapidamus te, sed de blasphemia, quia tu ipse, homo cum sis, facis te ipsum Deum* (Joan. x, 32, 33). Idemque de paralytico, cui ipse ait: *Dimittuntur tibi, fili, peccata tua*, invidentes Judæi dixerunt inter se: *Quis potest peccata dimittere, nisi solus Deus* (Marc. ii, 5-7)? Quibus Christus non solum voce, sed etiam facto se ostendens Deum esse, qui et filius hominis est, ait illis: *Quid est facilius dicere, dimittuntur tibi peccata, an dicere, surge et ambula? Ut sciatis autem, quia Filius hominis potestatem habet in terra dimittendi peccata, tunc ait paralytico: Surge et ambula* (Ibid., 9, 10), et statim sanus factus est homo. Sumus itaque, ut ait, vel magis ut Apostolus ait, os ex ossibus, et caro de carne ejus: non **808** sicut prima mater Eva carnaliter ædilicata est de costa viri; sed specialiter sanguine Christi, qui de latere ejus effusus est; redempti siquidem magno pretio Filii Dei, non cujuslibet adoptivi. Quapropter et Apostolus ait: *Mysterium hoc magnum est* (Ephes. v, 32); *mysterium nominavit, quod factum gestum est in Adam et Eva, quia spiritaliter hoc in nobis actum est. Ideo factus est ille verus Filius Dei, cujus sanguis pro nobis effusus est, ut nos possimus esse adoptivi per illum.*

XII. Proponis quoque hujusmodi argumentum dicens: « Quod, si idem Redemptor noster in carne sua, quam ex utero Virginis ab ipso videlicet conceptu suscepit, adoptivus apud Patrem non est, sed verus et proprius Filius, quid superest, nisi ut eadem caro ejus non de massa humani generis, neque de carne matris sit creata et facta, sed de substantia Patris, sicut et divinitatis ejus generata? » Proponam et ego argumentum tibi: Si ille homo, quem assumpsit Filius Dei, adoptivus est, adoptivus est ille qui eum assumpsit, quia una persona est in homine et in Deo, et est omnino unus filius, non duo filii. Unus autem filius, quomodo potest esse proprius et adoptivus unius patris? Si adoptivus est, proprius esse non poterit: si proprius, adoptivus esse non poterit ejusdem patris. Duos autem esse filios, unum proprium et alterum adoptivum, nefandissimum est credere de Christo. Assumpsit namque sibi Dei Filium carnem ex Virgine, et non amisit proprietatem, quam habuit in Filii nomine. Sed quamquam duas habuisset post nativitatem ex Virgine naturas, tamen unam proprietatem in Filii persona firmiter tenuit. Accessit humanitas in unitatem personæ Filii Dei; et mansit eadem proprietates

* S. Aug., libr. De diversis questionibus, quest. 75. num. 2.

A in duabus naturis in Filii nomine, quæ ante fuit in una substantia. In assumptione namque carnis a Deo, persona perit hominis, non natura. In nobis est persona adoptionis, non in Filio Dei, quia singulariter ille unus homo ex Deo conceptus, et in Deum assumptus habet proprietatem Filii Dei esse, quod omnes sancti habent per adoptionem gratiæ Dei, qui habitu inventus ut homo, sed divinitate ut Deus. Nec in illa assumptione alius est Deus, alius homo, vel alius Filius Dei, et alius filius Virginis: sed idem est Filius Dei, qui et filius Virginis: et idem filius Virginis, qui et Filius Dei: ut sit unus Filius etiam proprius et perfectus in duabus naturis Dei et hominis. De quo etiam Christi habitu beatus Augustinus ait: « Sic assumptus est homo, ut proficeret [Aug., commutaretur] in melius, et ab eo formaretur ineffabiliter excellentius atque conjunctius, quam vestis, cum ab homine induitur. Hoc ergo nomine habitus satis significavit Apostolus, quemadmodum dixerit: *In similitudine hominum factus* (Philip. ii, 7): quia non transfiguratione in hominem, sed habitu factus est, cum indutus est homine, quem sibi coaptans [Aug., unicus] quomodo atque conformans immortalitati æternitatisque sociaret. »

XIII. Non satis autem intelligo, quid pertineat ad corpus Christi, quod pro nobis pendit in cruce, quod ais Apostolum dicere: *Hoc inquit, scientes, quia vetus homo noster simul crucifixus est, ut destruat corpus peccati, ut ultra non serviamus peccato* (Rom. vi, 6). Christus namque nunquam vetus homo fuit, nunquam corpus peccati habuit, sed ab initio conceptionis Deus verus, et verus Filius Dei, absque omni peccato conceptus est et natus. Nos vero omnes veteres homines fuimus in peccatis Adam: sed in novos gratia baptismi per Christum Jesum conversi et adoptati et prædestinati in filios adoptionis. Quam prædestinationem asseris Christum æqualiter nobiscum habere, non attendens Apostolum testantem, aliter Christum esse prædestinatum, aliter et nos. Illum dicit prædestinatum esse Filium Dei, sicut ait: *Qui prædestinatus est Filius Dei in virtute* (Rom. i, 4). In qua virtute, nisi divinitatis? Nos vero prædestinatos esse per illum in adoptionem filiorum dicit. Nos per illum, non ille per nos prædestinationem habemus. (Rom. viii, 29).

XIV. Ponis quoque argumentum de sententia ejusdem prædicatoris egregii, ubi ait: *Scire debemus, quod omnis viri caput est Christus, caput autem mulieris vir: caput **809** autem Christi Deus* (I Cor. xi, 3): et dicit: *Necesse est membra adoptiva adoptivum habere caput. Si igitur Christus, qui est caput omnium nostrum, adoptivus est propter membra adoptiva, quod nos sumus, nonne vides ea ratione posse dici Deum Patrem esse adoptivum, qui caput est Christi? Nam caput in corpore membrum est: et qui caput est capitis, quomodo propter adoptionem capitis, quod Christus est, non erit et illud*

principale caput adoptivum? Quod quam impium et absurdum sit, nemo sanum sapiens non intelligit. Ergo hæc sententia apostolicæ auctoritatis non carnaliter, sed spiritualiter intelligenda est. Aliter caro ex carne nascitur, aliter spiritus ex spiritu, sicut ipsa Veritas in Evangelio dicit: *Quod natum est ex carne, caro est: quod natum est ex spiritu, spiritus est* (Joan. III, 6); quia Deus Spiritus est, ex Deo donatus est. Spiritualis nativitas nos facit membra esse Christi non carnalis; donec ipsa creatura corporis nostri liberata a servitute corruptionis renovetur in assumptione filiorum Dei, et inimica destruat mors; et induatur hoc mortale immortalitate, et sit Deus omnia in omnibus.

XV. Post hæc etiam præfatus Felix non plano pede, sed claudicante gressu per campos Scripturæ sanctæ currit multa proponens testimonia, quæ suis partibus non conveniunt, ut sermonem fecisset longiorem, usque dum pervenisset ad Jordanicas undas, ut Christo baptizato nomen imposuisset adoptionis. Nec adhuc paterna voce de cælis territus tacere novit, quæ etiam vox baptizato Christo testimonium, audiente beato Baptista Joanne, perhibuit hujusmodi, clamans: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui* (Matth. III, 17). De quo testimonio supra plenius diximus*. Nunc tantum in hoc loco interrogare libet, si hæc vox paterna ad unam Christi personam pertineret? Si ad unam: ergo illa una persona, ad quam hæc vox facta est, tota est Filius Dei dilectus, licet in duabus naturis. Si ad divinitatem tantum, ergo divinitas baptizata est ibi, et non humanitas: quia super baptizatum hæc vox facta est. Homo siquidem, qui baptizatus est, Dei Filius a Deo Patre prædicatur, super quem et Spiritus sanctus in specie columbæ descendit. Quatenus paterna vox et sancti Spiritus descensio eundem esse Dei Filium demonstraret, qui baptizatus est. De qua etiam et ipse Baptista eo inspirante, qui se misit ad baptizandum, paternæ voci consonum protulit testimonium dicens: *Et ego vidi, et testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei* (Joan. I, 34).

XVI. Quid adhuc, o doctor mirabilis, adoptionis nomen Christo imponis? quem insuper lavacro indiguissæ baptismatis [Supple asseris, vel simile], et secunda generatione, sicut nos peccatores jam nati per generationem carnalem in filios iræ, ut aperte ex tuis verbis intelligi potest; ais enim inter cætera: « Quoniam sicut in prima generatione, ex qua secundum carnem nascimur, nullus homo esse potest, qui aliunde originem trahat, nisi de primo illo Adam, qui ex terra virgine creatus est; ita in hac secunda generatione spirituali, in qua renascimur ex aqua et Spiritu sancto, nemo gratiam adoptionis consequi valet, præter illum, qui eam (*Locus corruptus*) in eoru in Christo ex carne virginis creatum et natum, qui est secundus Adam, accepit has geminas generationes: primam videlicet, quæ secundum carnem est; secundam vero spiritalem, quæ per adoptionem

fit; idem Redemptor noster secundum hominem complexus in semetipso continet: primam videlicet, quam suscepit ex Virgine nascendo; secundam vero, quam initiavit in lavacro a mortuis resurgendo. » Et hoc affirmare niteris in genealogiis, quæ in Evangelio leguntur, una secundum Matthæum, altera secundum Lucam. Quæ omnia sicut a te posita sunt, fastidium magis quam profectum generant legentibus, donec ad ultimum pervenires in hujusmodi sententiam: « Si quis vero, ais, hanc spiritalem generationem, quæ per adoptionem fit, a Christo secundum hominem abdicare vult, prius necesse est, ut illam, quæ secundum carnem est, ab eo funditus abscindat. Nam si in ista, quæ spiritualis est, nobiscum non communicat, procul dubio neque in illa quæ carnalis est. »

XVII. Videat qui legit has præfati doctoris sententias. Primo partium orationis quodammodo in consonantiam et sensuum obscuritatem involvit sententiæ, ne **SIO** luceat intelligentia. Quid autem vult intelligi in eo quod ait: *Initiavit a mortuis resurgendo?* A quibus mortuis resurrexit Christus in baptismo? Nunquid peccata habuit, ut a morte peccatorum resurgeret, veluti nos in peccatis nati propter primorum prævaricationem parentum; nec ab his liberati, nisi in Christo Jesu per secundam generationem, in qua filii iræ efficiuntur Filii Dei? Quin potius Christus Jesus absque omni peccato conceptus et natus venit ad baptismum, exemplum humilitatis ostendere, et aquas suo sanctificare baptismo; non ut sanctificaretur in aquis, qui nihil habuit in se peccati, a quo mundari debuisset per baptismum. Ideo et ipse beatus Baptista venienti ad se Dei Filio ait: *Ego a te debeo baptizari, et tu venis ad me* (Matth. III, 14)? quasi dixisset: In me est, quod per te purgari debet; in te non est quod per me purgari debeat. Sed hoc sciendum est, quod in baptismo Joannis, in quo Christus baptizatus est, non fuit regeneratio, sed quædam præcursoria significatio baptismatis Christi: ideo et in Actibus apostolorum legimus, beatum Paulum apostolum eos rebaptizare qui baptizati sunt in baptismo Joannis (Act. XIX, 5). Nec quisquam in baptismo Joannis adoptionem filiorum Dei potuit accipere. Quanto magis nec Christus adoptatus fuit in Filium Deo Patri in eo baptismo, in quo nullus potuit adoptionis gratiam accipere? quia nemo in eo baptismo remissionem peccatorum consequi valet; sed tantum baptizati sunt in poenitentiam, ut crederent in eum, sicut idem præfatus Apostolus ait: *Qui venturus est, id est, in Jesum*. Nota, lector, quod dicit *credere in Jesum*. Nullatenus, si Deus et Dei Filius non esset Jesus, qui ex Virgine natus est, tantus diceret Apostolus, ut *in Jesum* credere deberent, quia tantummodo fides catholica habet, credendum esse in Patrem et in Filium, et in Spiritum sanctum, hoc est in sanctam Trinitatem: cæterum in aliis catholicæ fidei professionibus in præpositionem apponere nolunt doctores ecclesiastici, sed tantummodo dicere: **Cre-**

* Vide supra, lib. I, num. 12 et 18.

dimus sanctam Ecclesiam, et remissionem peccatorum, et resurrectionem mortuorum, et cætera quæ in symbolo sancto continentur. De discretione vero baptismatis Christi, et baptismatis Joannis beatus Augustinus in libro Enchiridion ita ait : « Illud tamen unum peccatum, quod tam magnum, in loco et habitu tantæ felicitatis admissum est, ut in uno homine originaliter, et, ut ita dicam, radicaliter totum genus humanum damnaretur [non solvitur ac diluitur], nisi per unum mediatorem Dei et hominum hominem Christum Jesum, qui solus potuit ita nasci, ut ei non opus esset renasci : non enim renascebantur qui baptizabantur baptismate Joannis, a quo et ipse [Joannes (*Aug. omitt. vocem Joannes*)] baptizatus est; sed quodam præcursorio illius ministerio, qui dicebat : *Parate viam Domino* (*Matth. 11, 5*), ubi unum [*Aug., huic uni*], quo solo renasci poterant, parabantur. Hujus enim baptismus [*Quercet., baptismum*] est, non in aqua tantum, sicut fuit Joannis, verum etiam in Spiritu sancto : ut de illo Spiritu regeneretur, quisquis in Christum credit, de quo Christus genitus [*Aug., generatus*] regeneratione non eguit. » Et post pauca in eodem libro : « In aqua ergo baptizari voluit a Joanne, non ut ejus iniquitas ulla dilueretur, sed ut magna commendaretur humilitas. Ita quippe nihil in eo baptismus, quod ablueret, sicut mors nihil, quod puniret, invenit : ut diabolus veritate justitiæ, non violentia potestatis oppressus et victus, quoniam ipsum sine ullo peccati merito iniquissime occiderat, per ipsum justissime amitteret, quod [*Aug., quos*] peccati merito detinebat. Utrumque enim [*Aug., utrumque igitur*] ab illo, id est, et baptismus et mors, certæ dispensationis causa non miserantia necessitate, sed miserante potius voluntate susceptum est, ut unus peccatum tolleret mundi, sicut unus peccatum misit in mundum, hoc est in universum genus humanum, Apostolo attestante : *Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur* (*I Cor. xv, 22*). »

XVIII. Quam aperta est hæc blasphemia, ut dicat Christum secunda indignisse generatione? Et quem sæpius sine peccato affirmat esse, nunc subito quasi peccatorem regeneratione indignisse contendit. Et qui Deum paulo ante asseruit, et ex utero virginali natum esse, nunc subito quasi hominem purum lavacri emundatione purgandum esse pronuntiat; et ad similitudinem nostram adoptari **811** in Filium Dei, qui fuit Filius Dei conceptus et natus. Atque has duas generationes in Christo duabus genealogiis Christi, quæ in Evangelio leguntur, confirmare aggreditur : unam per quam descendit; alteram per quam ascendit Christus : quasi peccator esset in descensione, et expiatus in ascensione adoptionis. Attende, lector, novum evangelicæ historiæ interpretem. Duas genealogias Christi cum evangelistis memorat : secundum Matthæum Christum descendisse non solum per justos, sed etiam per feminas peccatrices, et indignisse eum baptismate in illa genera-

• S. Aug., Enchirid. cap. 48.

tione quæ secundum Matthæum habetur : et per Lucam post baptismum ascendisse, et per adoptionis gratiam Filium Dei esse factum. Et ne quis me falsum fingere de eo æstimet, audiat novi ejusdem interpretis verba : « Matthæus, inquit, in exordio Evangelii seriem generationis, quæ secundum carnem ad Christum descendit, a David seu Abraham incipiens, usque Joseph sponsum Mariæ, per reges et cæteros de tribu Juda sibimet succedentes, dinumerando perducit : in qua generatione carnis quatuor feminæ introducuntur. Tres videlicet ex gentibus; quarta vero illa, in qua David peccavit : ut liquide patesceret, quod idem Redemptor noster non solum ex Judæis, sed et de gentibus; neque de justis, sed etiam et de peccatoribus veram carnem ex Virgine suscepit. Lucas vero seriem generationis, quæ per adoptionem est, non per genealogiam carnis, quemadmodum Matthæus, sed a baptismo, in quo baptizatus est Christus in Jordane, ab ipso Christo incipiens non per tribum Juda, ut prior, sed per tribum sacerdotalem texens : neque deorsum descendendo, sicut ille, sed sursum versus : non per Salomonem ex Bersabee genitum, sed per Nathan in David recopulans usque in Adam perduxit ad Deum, caput videlicet replicans ad caput. »

XIX. Nec mihi hoc loco opus est ad respondendum verba exaggerare, dum veritas Evangelii ostendit, de Spiritu sancto ex Maria virgine natum esse Christum, non quasi peccatorem, sed vere Filium Dei, imo et Deum. Nonne dubitanti Joseph viro Mariæ angelus apparuit in somnis dicens : *Noli timere. Fili David, accipere Mariam conjugem tuam. Quod enim ex ea natum est, de Spiritu sancto est. Pariet autem Filium; et vocabis nomen ejus Jesum. Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur, quod dictum est per prophetam : Pariet Filium, et vocabis nomen ejus Emmanuel* (*Matth. 1, 20-23*). Et ne ignorantia esset nominis, adjunxit evangelista : *quod interpretatur nobiscum Deus*. Qui in Matthæo Emmanuel dicitur, in Luca *Filius Altissimi* vocatur. Et ne dubium esset, quis esset Altissimus, adjunxit statim : *et sanctum, quod ex te nascetur, Filius Dei vocabitur* (*Luc. 1, 32-35*). Illam ergo genealogiam, quæ secundum Lucam est, Felix per adoptionem asserit ascendere, quasi omnes sicut adoptivi, qui in ea numerantur, quod longe aliter esse agnoscit, qui sacras sanctæ Scripturæ legit historias. Addit quoque atrocissimum erroris sui venenum : « Si quis vero, inquit, hanc spiritalem generationem, quæ per adoptionem fit, a Christo secundum hominem abdicare vult, prius necesse est, ut illam quæ secundum carnem est, ab eo funditus abscindat. » Audite, audite legentes et intelligentes, quam aperta est hæc blasphemia. Aut duas vult habere Christum, secundum quod homo est, generationes, aut etiam nullam : quasi necesse sit, ut post carnalem habeat etiam et spiritalem in adoptione, ut æqualiter de eo dictum intelligatur, sicut et de nobis ipsa Veritas ait : *Nisi*

quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu, non potest introire in regnum Dei (Joan. iii, 5). Nullatenus quippe, sicut superius ostendimus (Num. 17), in baptismo Joannis regeneratio fuit alicujus, sed demonstratio majoris mysterii. Neque Christo ascendente de aqua ibi ejus unctio fuit, id est sanctificatio Spiritu sancto descendente super eum, sed demonstratio quis esset, et figuratio nostræ unctionis et adoptionis, qua in baptismo sanctificamur in filios Dei, sicut beatus Beda presbyter ostendit in expositione prædicationis beati Petri principis apostolorum, qua Cornelium cum aliis plurimis instruit ad fidem ^a: « Unctus est ergo, inquit, Jesus non oleo invisibili [Beda, visibili], sed dono gratiæ, quod visibili significatur unguento, quo baptizatos ungit Ecclesia: nec tamen tunc unctus est Spiritu sancto, quando super eum velut columba Spiritus descendit. Tunc enim corpus suum, id est, Ecclesiam suam **812** præfigurare dignatus est, in qua præcipue baptizati accipiunt Spiritum sanctum. Sed ista mystica et invisibili unctione tunc intelligendus est unctus, quando Verbum Dei caro factum est, id est, quando humana natura, sine ullis præcedentibus honorum operum meritis, Deo Verbo est, in utero virginis copulata, ita ut cum illo fieret una persona. Ob hoc eum confitemur natum de Spiritu sancto et Maria virgine. »

XX. De genealogiis vero Christi ita potius intelligendum arbitramur, quod quæ per Matthæum narratur, nostrorum significet susceptionem peccatorum a Domino Christo, propter quæ in crucis patibulo suspensus est. In generationibus autem Lucæ, quæ ascendunt ad Deum, abolitionem peccatorum nostrorum significari per eundem, qui crucifixus est pro peccatis nostris. Ideo eas ille descendens enarrat, iste ascendens: quia descendit Christus ad liberandos nos, ascendit autem ad justificandos nos; descendit ut moreretur pro nobis, ascendit, ut vivamus in illo. Quod enim ait Apostolus: *Misit Deus Filium suum in similitudinem carnis peccati*, susce-

^a Ven. Beda, in cap. x Act. apost.

ptio est peccatorum; quod autem ait: *ut de peccato damnaret peccatum in carne* (Rom. viii, 3), expiatio est peccatorum. Ideo Matthæus ab ipso David per Salomonem descendit, in cujus matre ille peccavit: Lucas vero ad ipsum David per Nathan ascendit, per quem prophetam Deus peccatum illius expiavit. Descendit per regale genus, et ascendit per sacerdotale, qui pro nobis sacerdos est et hostia factus: quia utrumque est, rex et sacerdos et Dominus propitiator. Firmissime namque tenendum est, carnem Christi ex utroque genere propagatam, regali scilicet et sacerdotali, in quibus personis apud illum populum Hebræorum etiam mystica unctio figurabatur, id est, Chrisma, unde Christi nomen elucet, tanto ante evidentissima significatione prænuntiatum. Sed nos libera voce clamamus cum tota Ecclesia Christi, Christum nec peccatum habuisse, quod expiaretur; nec secunda indignis generatione, qui Deus verus et verus Dei Filius de Spiritu sancto conceptus est et natus. Nam si Christus secunda indignis generatione, utique peccator fuit: et si peccator fuit, quid est, quod ipse Dominus ait: *Venit princeps mundi hujus, et in me non habet quidquam* (Joan. xiv, 30)? Si quidquam in eo non habuit princeps mundi hujus, id est, diabolus, cur eguit renasci? Nos vero non Filii Dei nascimur, sed renascimur. Ille mox Dei Filius conceptus est et natus: et ideo adoptione non eguit ut Filius Dei esset, qui Filius Dei natus est. Si igitur per adoptionem Filius Dei factus est, qui de Virgine natus est: ergo nec beata Virgo Dei genitrix erat, sed tantummodo hominis, qui post natiuitatem adoptatus est in Filium Dei. Quod impium credere, quanto magis et dicere?

XXI. Sed hujus disputationis hic finis sit, ut liberius ab alio principio incipiat sermo de his quæ dicenda sunt. Nam quoddam refrigerium legenti finis libelli præstat, sicut naviganti portus, maxime cum fragosis locis diversæ disputationis laborat eloquium respondentis.

LIBER TERTIUS.

I. Nova proponentis argumentatio, novum libelli poscit exordium, ne confusa sermonis series legenti fastidium faciat, et minus intelligatur quid cui parti conveniat, si non competentibus locis ab alio principio orationis incipiat textus. Sæpe dictus igitur sophista subito a baptismo Christi recurrit ad natiuitatem: et quem adoptatum in Filium Dei secunda generatione vult intelligi, eundem David regis magis esse Filium quam Dei Patris, testatur. Et ut ejusdem verba ponamus, ait ergo: « Certe enim idem redemptor noster in forma humanitatis, ut sacra eloquia testantur, filius David est et filius Dei. Quod utrumque verum est: quod tamen non absurde querendum est, quomodo in eum utrumque conve-

^a Vide supra, lib. I, num. 12.

niat. Neque enim fieri potest, ut unus filius naturaliter duos patres habere possit: unum tamen per naturam, alium autem per adoptionem prorsus potest. » Hujus duplicis paternitatis, Dei scilicet et Patris, et David regis in Christo **813** Jesu in superioribus secundum opportunitatem procul dubio disputationis responsum habes ^a: nisi forte hoc addendum esse videatur, quod nusquam in Scripturis sanctis invenies scriptum, David de Christo dixisse: *Tu es Filius meus dilectus*, quomodo Deum Patrem legimus super Christo vocem emittere dicendo: *Tu es Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui* (Matth. iii, 17). Sed illum, quem paterna vox Filium suum dilectum testata est, hunc eundem David

prophético spiritu Dominum suum dixisse legitur. **A** Ipse, qui lex est naturarum, nulla lege alterius naturæ subjacet, nec infirmis humanæ conjecturæ ratiunculis, qui incomprehensibilis est, comprehendi poterit. Quapropter unigeniti Dei nativitatem, vel divinam vel etiam humanam, desine ad nostram mortalitatis impossibilitatem redigere: neque ei, qui extra conceptum humanæ originis natus est, humanis diffinitiuiculis præjudicare tentes, quomodo nasci potuisset, vel quomodo esset proprius Filius Dei, dum natus esset. Si Deo omnia possibilis cognoscas, et hoc ei possibile esse scito, ut proprium Filium ex Virgine creatum habere valuisset.

B II. Dicis itaque quod unus homo duos patres naturales non possit habere, unum vero possit naturalem habere, et alterum adoptivum. Dicam et ego, quod nullus pater unum filium potest habere, utrumque et naturalem sibi et adoptivum: quia ille unus filius non potest dividi, ut sit unus patris et naturalis et adoptivus: vel quædam pars filii sit adoptiva, et altera naturalis in filii dignitate, velut si una manus sit adoptiva, et altera propria, vel anima sit adoptiva, et caro in proprietate filii. Quamvis enim anima non sit ex patris semine, sicut est caro, tamen unus est filius patris anima et carne, totus vel adoptivus, vel proprius, prout conditio nominis vel naturæ sibi attulerit. Potest vero in una persona esse passibilis et impassibilis, mortalis et immortalis, veluti homo immortalis est anima, mortalis carne: sic etiam et Christus impassibilis divinitate, passibilis carne; tamen totus unus idemque est Deus et homo: unus est Christus in forma Dei, et unus Christus in forma servi, et unus Christus æqualis Patri, et unus est Christus minor Patre, idem Deus, idem homo, unus Filius Dei Patris totus proprius, et Virginis matris totus proprius. Quod beatus Leo papa Romanus in epistola ad Flavianum perspicue testatur^a: « Cum ergo, inquit, unus sit Dominus Jesus Christus, et veræ deitatis veræque humanitatis in ipso una prorsus eademque persona sit, exaltationem tamen, qua illum, sicut Doctor Gentium dicit, exaltavit et donavit illi nomen, quod omne nomen excellit (*Philip.* II, 9), ad eandem intelligimus pertinere formam, quæ ditanda erat tantæ glorificationis augmento. In forma quippe Dei æqualiserat Filius Patri, et inter genitorem atque unigenitum nulla erat essentiæ discretio, nulla in maiestate diversitas; nec per incarnationis mysterium aliquid decesserat ex Verbo, quod ei Patris ex munere redderetur: forma autem [servi], per quam impassibilis deitas sacramentum magnæ pietatis implevit, humana humilitas est, quæ in gloriam divinæ potestatis evecata, est in tantam unitatem ab ipso conceptu Virginis deitate et humanitate conserata, ut nec sine homine divina, nec sine Deo agerentur humana. » Nullatenus ergo te, o Felix, humana ratione investigare nativitatem Verbi Dei, qua caro factum est, posse putes: non enim humana possibilitate omnipotentiam divinitatis metiri debeas.

C **S14** III. Dicis: « Quid potuit ex ancilla nasci nisi servus? » Hoc et antecessor tuus Pelagius, licet aliis verbis, tamen eodem sensu olim dicebat, asserens Christum solitarium esse hominem: ex quo fonte et Nestorius suam condidit hæresim, qua duas personas in Christo voluit intelligi. Expone igitur, quomodo apes animalia viva de floribus, rebus scilicet insensatis, nascantur; vel mirabilem illarum naturam, reique publicæ ordinatissimam dispositionem in earum administratione edissere. Dices forsitan, quia talis a creatore natura illis condita est. Cogita et intellige, qui hæc miracula in minimis creare potuit, quæ ab homine nec intelligi, nec enarrari possunt, quod potuit ex virginali utero liberum sibi creare Filium. Considera cœli altitudinem, terræ stabilitatem, aquarum profunditatem, omnium viventium diversitatem; edissere, si valeas, harum omnium rerum rationes, et si hoc impossibile te profitearis, quid te præsumptuose ingeris ineffabili miraculo nativitatis Christi, qualiter vel Deus homo fieri potuisset, vel homo Deus; vel Dei Filius hominis filius. Nam hujus nativitatis, vel etiam unitatis in Deo et homine majus est sacramentum, quam omnium creaturarum conditio. Concede igitur Deum aliquid posse, quod humana non valeat infirmitas comprehendere; nec nostra ratiocinatione legem ponamus maiestati æternæ, quid possit, dum omnia potest, qui omnipotens est. Nec enim hac sola nativitate Christi defectiva est potentia illius, qui omnipotens est, ut non posset illum hominem, qui ex Virgine natus est, sibi proprium vel naturalem Filium creare. Intellige tandem aliquando, ad quem finem vel ad quantam blasphemiam hæc tua assertio perveniat; aut Dei Patris Christum confiteri proprium esse Filium et verum, juxta omnipotentiam suæ ineffabilis voluntatis; aut si hæc fieri non posse contenderis, impotentem suæ voluntatis fateris Deum: quod impiissimum est credere vel dicere. Ergo ex hac consideratione meliori teipsam indue fide, tuamque cognoscens infirmitatem Deum confiteri omnia posse facere, quæ vult, et te cuncta non posse intelligere, quæ vult creator, ut fiant.

D IV. Plurimi enim sanctorum professi sunt non intellexisse, nec enarrare potuisse hanc mirabilem generationem Christi, ex quibus Isaias, dum infirmi-

^a S. Leo papa, epist. 165 ad Leonem Augustum, cap. 8.

tates, opprobria, flagella et sputa, quæ Christus pro nostra passus est salute, prædixisset, hoc quoque adjecit : *Generationem ejus quis enarrabit (Isai. LIII, 8) ?* Beatus quoque Baptista Joannes se indignum testatus est solvere corrigiam calceamenti ejus (*Marc. 1, 7*). Quod beatus Gregorius in homiliis suis ita exposuit : « Sed hujus, inquit, incarnationis mysterium humanus oculus penetrare non sufficit : investigari enim nullatenus potest, quomodo corporator Verbum, quomodo summus et vivificator Spiritus intra uterum matris animatur, quomodo is qui initium non habet, et existit et concipitur. Corrigia ergo calceamenti est ligatura mysterii. Joannes itaque corrigiam calceamenti solvere non valet, quia incarnationis mysterium nec ipse investigare sufficit, qui haec per prophetiæ spiritum agnovit. Quid est ergo dicere, non sum dignus solvere corrigiam calceamenti ejus, nisi aperte et humiliter suam ignorantiam confiteri ? Ac si patenter dicat : Quid mirum, si mihi ille prælatum est, quem post me quidem natum considero, sed nativitatis mysterium non apprehendo ? »

V. Hieronymus quoque doctor omni Ecclesiæ Christi honorabilis in expositione nonagesimi octavi Psalmi (*Psal. xcvi, 15*), hanc generationem Christi se omnino ignorare, non erubuit profiteri : « Videte, inquit, quam rem audeam loqui : Ego ita adeo [*Ms.*, adoro] scabellum, quod quondam fuit, sicut thronum. Et si enim noveramus Christum secundum carnem, [sed jam non novimus eum secundum carnem (*I Cor. v, 16*)]. Habuerit forte scabellum ante mortem, ante resurrectionem, **815** quando manducabat, quando bibeat, quando nostros patiebatur affectus ; postquam vero resurrexit, et ad cælos victor ascendit, ego non intelligo alium sedentem, et alium scabellum, sed totum in Christo thronus est. Querit et dicit : Quare, vel quare ? Quomodo sit, nescio, et tamen credo quod sit. Mirarer [*Ms.*, miraris], si ignorem divinitatis mysterium, cum meipsum nesciam. Interrogas me quomodo, quod sit, et divinitas et incarnatio unus sit [*Ms.*, quomodo et divinitas et incarnatio unum sit], cum ego nesciam, quomodo vivam. Deum intellexisse credidisse est ; Deum nosse honorare est. Sufficit mihi scire quod scriptum est ; sufficit mihi scire quod credo : plus autem nec volo, nec cupio. Si enim scire vultero, et hoc incipio perdere, quod credo : fideles dicimur, non rationales [*Ms.*, ratiocinales]. Denique dicitur et a Domino : Credis, quod ego possum hoc facere ? Et dicitur ad mulierem : *Fides tua te salvam fecit (Matth. ix, 22)*, non ratio, non inquisitio, non quare, vel quare factum sit. Credit, quia flet, et factum est [*Ms.*, et factum est quia credit]. »

VI. Simili modo et præfatus Pater Gregorius in ho-

milis Paschali præsumptuosam inquisitionem nativitatis Christi his verbis compescuit : « Qui igitur, ait, paschalis gaudii solemnitate celebrare desiderat, agnum nec aqua coquat, nec crudum comedit : ut neque per humanam sapientiam profunditatem incarnationis illius penetrare appetat ; neque in eum tanquam in hominem purum credat ; sed assas igne carnes comedit, ut dispensari omnia per sancti Spiritus potentiam sciat. » Et paulo post : « *Et quod remanserit, igni comburetis (Exod. xii, 10)*. Quod ex agno remanet, igni comburimus, quando hoc, quod de incarnationis ejus mysterio intelligere et penetrare non possumus, potestati sancti Spiritus humiliter reservamus : ut non superbe quis audeat vel contemnere vel denunciare, quod non intelligit, sed hoc igni traditum [*S. Greg.*, igni tradit] cum sancto Spiritu reservat. » His et hujusmodi testimoniis sanctorum Patrum, humana humilitas seipsam coerceat intra terminum moduli sui, Salvatorisque nostri mirabilem nativitatem humanis ratiunculis desinat æstimare, nec plus sapere querat quam oportet sapere. Audiatque sapientissimi Salomonis consilium dicentis : *Altiora te ne quæsieris, et profundiora ne scruteris (Eccli. iii, 22)*. Opponat quoque sibimet aliam ejusdem sententiam, qua terruit præsumptuosam humanæ infirmitatis temeritatem. *Qui multum, ait, mel comedit, non est ei bonum : et qui scrutator est majestatis opprimitur a gloria (Prov. xxv, 16)*. Si nostræ originis patienter nescimus nativitatem, quomodo anima in utero matris tenerrimam nostræ carnis substantiam vivificet : quanto magis Dei omnipotentis humanæque naturæ ineffabilem conjunctionem nos nullo modo comprehendere posse, vel intelligere fatendum est ? Deus autem, quomodo voluit, et quando voluit, et ex qua voluit, advenit in mundum, nec tempus ei, nec persona, nec consuetudo hominum, nec exempla rerum præjudicarunt, quin minus esset quod voluit. Nam obsistere ei lex non potuit creaturarum, qui est creator ipse cunctorum. Ut posset, quod voluit, promptum illi semper fuit, quia potestas adfuit voluntati. O homo tu quis es, qui respondeas Deo ? Nunquid legem impones illi, qui est lex universitatis, quia omnis creatura voluntati illius subjecta est ?

VII. Sed dicis, ut in tuis legitur litteris, « quia nullo modo credendum est, ut omnipotens Deus Pater, qui spiritus est, de semetipso carnem generet. » Dic, rogo, si scias te animam habere, an non ? Nullatenus tanta est ignorantia in te, ut nescias te animam habere. Scis etiam patrem te habuisse carnalem, ex cujus carne anima, quæ est in te, non est procreata, nec generata, ut catholica fides habet. Et quomodo potest fieri, ut tu ipse totus sis tui patris proprius filius et verus, ex cujus carne tua anima

^a S. Greg., hom. 7 in Evang.

^b S. Hier., in psal. xcvi. Verba, quæ hoc loco ab Alcino referuntur, non exstant in Breviario vulgato S. Hieronymi. Exstant vero in vetustissimo codice sæc. ix bibliothecæ monasterii nostri S. Em-

merami, notato num. 134. Qui continet tractatum de Psalterio sub nomine S. Hieronymi, in multis ab editis differentem.

^c S. Greg. M., homil. 22 in Evang., num. 8.

non est generata? At si teipsum consentias proprium esse filium patris tui cum anima et carne, quamvis caro sola de substantia patris et matris procreata sit: ergo multo magis perpende oculis cordis, ut intelligas Dei Patris Jesum Christum in utraque substantia proprium Filium et verum fieri posse. An illius potentia in hoc impotens est, ut hoc non possit perficere in filio suo, quod in cunctis hominibus facit fieri? Aut tuus pater potentior est Deo in hac parte, et potuit te proprium filium habere ex anima et corpore, **816** licet anima aliunde sit corpori immissa? Si vero nullus proprius filius et verus poterit esse, nisi ex substantia Patris totus natus sit; ergo in omni humano nullus pater habet proprium filium et verum, nisi tantum de carne sola. Videsne, in quantam stultitiam iste tuus sensus devolvitur, et quam contraria omni rationi et omni humano generi asseris? Tui igitur ipsius utens exemplo et teipsum considerans, proprietatem filii, quam in te asseris, cognosce in Filio Dei fieri posse: et qui teipsum dividere non vis propter animam et carnem in duos filios, proprium scilicet et adoptivum: ea ratione nec Christum dividere tentes in duos filios propter perfectæ divinitatis et perfectæ humanitatis naturam, quia unus est mediator noster Jesus Christus.

VIII. Sequitur in textu libelli tui: « Igitur, inquis, si adoptionis nomen in Christo Domino secundum carnem claro apertoque sermone in utroque Testamento, ut vos contenditis, reperire nequimus; cætera tamen omnia, quæ adoptionis verbo conveniunt, in divinis libris perspicue atque manifeste multis modis reperiuntur. Nam quid, quæso, est cuilibet filio adoptio, nisi electio, nisi gratia, nisi voluntas, nisi assumptio, nisi susceptio, nisi placitum seu applicatio? Quæ universa nullo modo proprio ac vero filio convenire queunt. Si quis vero in Christi humanitatem adoptionis gratiam negare vult, simul cuncta, quæ dictas [*Forte*, dicta sunt] cum eadem adoptione in eo negare studeat. » Quid horum, rogo, quæ proposuisti, in proprio filio fieri non potest? Nunquid non David rex majore gratia elegit Salomonem proprium filium suum successorem sibi regni, quam alios filios proprios, quos habuit? Ecce major gratia patris, major voluntas, majorque electio in eo fuit, quam in aliis filiis suis, licet et illi proprii essent filii. Sed nec omnis assumptio potest esse adoptio; assumpsit enim Dei Filius carnem ex utero virginali in unitatem suæ personæ, non in carnem mutatus, sed ut esset proprius Filius Dei in duabus substantiis, Dei scilicet et hominis: veluti ante fuit in una natura proprius Dei Filius nihil amittens quod erat, quamvis assumpsisset quod non erat, non divisionem faciens in personæ proprietate, nec commistionem in naturarum conjunctione. Si autem propter assumptionem vel susceptionem Christus adoptivus est filius, qui ex Virgine natus est, cujus personæ in sancta Trinitate adoptivus esse dicendus est? Utique omnino Filii personæ. Ipse assumpsit hominem, vel suscepit. Quod si ita est, ne-

pos est Patris secundum humanitatem Christus, quia a Dei Filio assumptus est homo, vel, ut tu vis, adoptatus. Non ergo omnis assumptio adoptio est. Legitur in Evangelio de Christo, quod *assumpsit eum diabolus, et statuit super pinnaculum templi* (*Matth.* 17, 5). In qua assumptione diaboli nulla potest esse adoptio, sed prava tentatio. Placitum vero, quis nescit, in multis rebus esse posse, nec in adoptione sola? Similiter et applicatio. Nam sæpius legitur in historiis: Et applicuit dux ille vel ille castra ad hanc vel ad illam civitatem. Si applicatio est adoptio, ergo adoptavit civitatem sibi in filium, quam magis venit debellare.

IX. Ecce et hic cæca stultitia tua et indocta temeritas apparet, qua non intelligis, quam adversa et contraria omni rationi ponis et confirmas, addere [*Forte*, addens] etiam: *Ut propter nomen servi sit quoque adoptivus*; non intelligens apud priorem populum, qui dura legis servitute subjectus est, propter magnum humilitatis sacramentum, dispensationemque veræ humanitatis, servum a prophetis nominari Christum. Aliquibus in locis legimus. Inter filios siquidem gratiæ, id est, in novo populo Filium ubique nominatur. Quæ vocabula in Isaia propheta manifeste quodam in loco distinguuntur, ubi ait: *Parvulus natus est nobis, et Filius datus est nobis* (*Isai.* 11, 6). Qui fuit parvulus vel servus apud synagogam in umbra servientem, apud Christianos, in luce libertatis viventes, Filius est. Quam discretionem filii et servi ipse quoque Dominus in Evangelio designare videtur, ubi ait: *Servus non manet in domo in æternum, Filius autem manet in æternum*. Moxque subjungit dicens: *Si Filius vos liberaverit, vere liberi eritis* (*Joan.* VIII, 35, 36). Qui apud infideles Filius est fabri et servus: apud fideles Filius est Dei, et Deus verus.

X. Nescio, qua fronte sacerdotem Christi, o nove doctor, te confitearis esse, dum Christum Deum denegas. Judæi clauderant aures corporis, ne apostolum **817** Paulum prædicantem audirent, Christum Deum esse: Tu claudis oculos cordis, ne intelligas eundem Deum esse. De quo ipse egregius prædicator ait: *Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Domini* [*Leg. Dei hic et infra*] *virtutem et Domini sapientiam* (*I Cor.* 1, 23, 24). Et quidem sapientia et virtus Dei, Domino utique [*Locus corruptus. Forte leg.*: Et quid est sapientia et virtus Dei Dominus utique]. *Nos ergo prædicamus Christum crucifixum*, inquit, *Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam*. Crux enim Domini, quæ stultitia gentibus, et Judæis scandalum fuit, tibi utrumque est. Neque enim aut stultitia ulla major est, quam non credere veritati: aut majus scandalum, quam audire quod verum est nolle. Stultitia visa est gentibus, Dominum crucifigi; et Judæis, Dei Filium mori, scandalum fuit. Par forte videri potuisset et impietas tua cum Judæis, nisi quod in hoc majus est crimen tuum, quod illi eum negabant Deum esse, in quo adhuc passio ostendebat hominem: tu eum denegas

Deum, quem jam resurrectio probavit Deum. Ac A per hoc illi eum persequerentur in terra, tu eum persequeris et in caelo, nolens illum Deum prædicare regnantem in caelo, cujus ministerio fungeris in Ecclesia.

XI. Post horum itaque enumerationem nominum, quibus Christum niteris confirmare adoptivum esse, addis et hoc : « Quisquis unumquodlibet denegare decreverit, quia unum absque alio stare nequit : quin potius, quicumque ille est, rationis veritate convictus, velit nolit, negaturus est eum verum hominem. » Nos vero verum hominem esse Christum, et veram carnem de virgine assumpsisse, veraciter et fiducialiter confitemur. Sed et hoc, quod ais : « Qui unum horum denegare contendit, quod cætera stare non possint; » nullatenus verum est : scilicet, B quod propter assumptionem necessario sit adoptivus Dei Patris Filius homo de virgine natus, sicut superius probavimus. Et si hoc unum esse non potest, omnino secundum tuam sententiam et alia omnia abjicienda sunt, quia hoc unum sine dubio stare non potest, quod propter assumptionem carnis sit adoptivus Christus Dei Patris Filius.

XII. Dicis : « Quod nomen adoptionis electæ creaturæ sit, et non reprobæ. » Et hoc quam verum sit, sciens quisque intelligit, possunt enim et mali adoptivos habere filios, sicut et boni : et hoc nomen commune est bonis et malis, quia in utrisque invenitur. Nam qui legit historias sæculares, inveniet et in paganis hanc consuetudinem adoptionis esse : nec necesse est semper ubique esse adoptionem, ubi gratia est. Dicitur in conspectu custodis carceris Joseph invenisse gratiam (Gen. xxxix, 21) : non tamen intelligendum est eum sibi adoptasse in Filium; sed et in multis locis aliter inveniet gratiam nominari, nec semper ad adoptionem pertinentem, sicut et electionem et assumptionem, et cætera nomina, quæ contentiose congregasti, ut affirmares necessario propter hæc nomina Christum esse adoptivum; quod omnino verum non esse intelligit, qui diligenter sacras, sive sæculares legit litteras.

XIII. Dicis et vere dicis : « Christus veritas est, justitia est, æquitas est, pietas est, misericordia est; non vult de se credere vel prædicare, quam id, quod est. » Si veritas est Christus, nullum utique figmentum est in eo; et si nullum figmentum est in eo, utique verus est filius, et adoptivus dici non potest : quia videlicet adoptio quædam est voluntatis significatio, non nativitatis veritas. Vult enim habere in nomine, qui adoptat sibi filium ex quolibet alieno, illum quem non habet proprium in natura. Juxta Psalmistam vero, veritas de terra orta est (Psal. lxxxiv, 12) : verus utique Filius Dei, qui de terra nostræ naturæ, id est, de virginali carne ortus est, et natus verus Deus, et verus homo. Hoc igitur quod est, id est, veritas de eo credimus. Decuit itaque et vere decuit, ut in Dei Filio proprietatis esset

^a S. Joan. Chrysost., hom. 3 in Epist. ad Hebr. 4, ex interpretatione Mutiani Scholastici.

nobilitas, veritas, et dignitas, non adoptionis communio cum cæteris, vel nuncupationis fragilitas inter cæteros : quia nullum figmentum appellauonis in Christo, qui est veritas, et in quo omnis est plenitudo divinitatis, fieri potuit, Apostolo attestante, qui ait : *Dei enim Filius Jesus Christus qui in vobis per nos prædicatus est, per me [... non fuit Est] et Non, sed Est in illo fuit. Quotquot enim promissiones Dei sunt, in illo Est (II Cor. i, 19, 20).*

SIS XIV. Hæc est namque summa disputationis nostræ; nam ego dico, et non solus ego, sed et tota unanimitas catholicæ Ecclesiæ pia credulitate testatur, Deum esse Christum et Filium Dei verum, imo verum Deum, qui natus est de Spiritu sancto et Maria virgine : tu dicis eundem esse adoptivum filium et nuncupativum Deum. Hoc ergo a te audire desidero, si illum qui crucifixus est, et mortuus est, et die tertio resurrexit, Deum adorare volunt [*Fortè, adorari velis*] ? Si adorandum eum esse dicis, utique consequenter Deum esse, quem adoraveris, ut fatearis necesse est, ne te testimonium illud damnet divinum, quo diabolus territus recessit a Christo, audiens ab eo : *Vade retro, Satanas; scriptum est : Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies (Marc. viii, 33).* Si autem non adorandum Deum æstimes, qui crucifixus est, ergo culpandæ sunt angelicæ potestates, qui eundem in throno paternæ majestatis sedentem adorare probantur, Apostolo attestante, qui ait : *Cum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit : Et adorent eum omnes angeli Dei (Hebr. i, 6).* Hoc vero de suscepto homine dictum esse, Joannes tractator ejusdem epistolæ affirmat in homiliis, quas in eandem epistolam, ubi hæc legitur sententia, composuit ^a. « Quoties enim, inquit, magna quædam et altiora dicturus est, præstruit illa primum, et facit illa susceptibilia. Superius enim dixerat quia non per prophetas nobis locutus est, sed per illum, [et] quia Filius melior est angelis, quod ex ipso argumentatus est nomine : hic autem jam ex alia re vult argumenta deducere. Ex qua ista? Ex adoratione videlicet. Nam tanto eum meliorem demonstrat, quanto Dominum servis constat esse meliorem. Quomodo si quis in quamdam domum introducat aliquem, et confestim omnes illius domus principes [*Chrys.*, princeps] jubeat ut omnes illum proni simul adorent : ita et Christum secundum carnem jussit a cunctis angelis adorari dicens : *Et adorent eum omnes angeli Dei.* » Et in sequenti alterius homiliæ loco eundem replicat sensum dicens ^b : « Revera magnum et mirabile et stupore plenum est, carnem nostram sursum sedere et adorari ab angelis et archangelis, et cherubim et seraphim. Hoc sæpius in mente versans excessuum patior, et majora de genere humano imaginor : majora quippe video et clara exordia, multam Deo festinationem [*Chrys.*, multum Deo festinante] pro natura nostra. »

^b Idem, hom. 5, num. 1.

XV. Disce igitur ab angelis feliciter, Christum credere Deum, et adorare, ne cum diabolo infeliciter dubitare incipias, vel, quod pejus est, cum negare, in quo ille dubitabat: ille dixit: *Si Filius Dei es; tu dicis: Filius Dei non est*: quod ille interrogavit dubitanter, tu negas instanter. Nemo adhuc inventus est præter hujus sectæ auctores, qui impietatem diabolicam fuerint supergressi, quod ille in Domino confessus est esse posse, vos non creditis esse potuisse. At si ille validissimis sacræ Scripturæ testimoniis repulsus discederet a Christo, tamen mansit in eo usque ad ipsam crucem omnis suspicio divinitatis ejus; nec tunc quidem opinari eum Filium Dei desiit, postquam tantum in eo persecutoribus suis licere cognovit. Sed callidus utique hostis inter ipsas quoque corporeas passiones omnimodo pervenire ad Dei agnitionem, etiam in ipso mortis articulo, tentavit dicens per eos, qui crucifixerant: *Si Filius Dei est, descendat nunc de cruce, et credimus ei* (*Matth. xxvii, 42*): scilicet, ut motus contumeliosis verborum Dominus desereret sacramentum salutis humanæ, dum irasceretur ob injuriam. Sed magna Dei Salvatoris nostri patientia triumphandi dispensationem et redemptionis nostræ mysterium ad resurrectionis gloriam reservavit, majori siquidem miraculo mortuus de sepulcro resurrexit ad vitam, quam vivus descendisset de cruce.

XVI. Sequitur quoque in Epistola tua: « Sicut ea, inquis, quæ de illo celsa, atque gloriosa sunt, credimus et collaudamus, ita humilitatem ejus et omnia indigna, quæ propter nos misericorditer suscipere voluit, despiciere nullo modo debemus. » Dicis itaque illum, qui nos creavit, cum non essemus, hæc indigna omnia pati pro nobis. Scimus quis ille est, qui nos creavit, proprius Filius Dei. Quomodo potest **819** utrumque esse verum, ut ille qui condidit, hæc indigna passus esset pro nobis, si ille qui creavit, est proprius Filius Dei, et ille qui passus est, adoptivus sit? Nullatenus dividere poteris, sicut ipsa consequentia sermonis tui testatur, creatorem ab eo qui hæc passus est pro nobis. At si unus est in persona, unus est etiam in proprietate filii: quia proprii filii et adoptivi, sicut sæpe dictum est, duæ sunt personæ. Deus igitur et homo qui assumptus est, una persona; et necesse est unam esse proprietatem in una persona, ut tota persona proprius sit filius, vel tota adoptivus. Una persona te cogit unam confiteri proprietatem filii in duabus naturis.

XVII. Ponis itaque verba epistolæ nostræ, ubi post convenientem sermonis nostri exhortationem diximus: « O quantis sanctorum Patrum exemplis hanc fidem probare possumus, quod Christus Jesus verus est Dei Patris Filius, et mox a conceptione virginalis uteri verus conceptus est Deus, verus et natus Deus; » et ad hæc respondit [respondes]: « Hæc sunt sententiæ credulitatis vestræ de geminis in Christo naturis, quas ita in singularitatem personæ

^a Vide epistolam Alcuini ad Felicem, supra, col. 131, num. 4.

A confunditis, ut inter Deum et hominem, inter Verbum et carnem, inter creatorem et creaturam, inter suscipientem et susceptum nullam esse differentiam astruatis. » Quod dicis geminas nos naturas in singularitatem unius personæ confundere, ex parte quidem verum dicis; ex parte vero solto tuo more falso calumniaris. Nos namque duas naturas in una Christi persona, non, ut tu dicis, cum Eutyche confusas, sed cum Ecclesia catholica sic ineffabiliter conjunctas credimus et confitemur, ut manente utriusque naturæ proprietate, et ut ita dicam, salva integritate ambarum, et divina humana divinis communicent: essetque in hac sancta et mirabili conjunctione non deitatis conversio, sed humanitatis exaltatio: id est, non Deus conversus in hominem, sed homo glorificatus in Deum; nec divina natura amisisset esse quod erat, id est, Deus, sed humana natura inciperet esse quod non erat: sicque, ut sæpe diximus, et semper dicemus, unus sit Christus ex duabus naturis mirabiliter et ineffabiliter unitis, totus unus et verus Filius Dei. Ac per hoc in duabus naturis unus verus Deus et nominatur et vere est: quia videlicet et Deus omnipotens nunquam de se aliquid vult dici quod non sit: hoc enim a fide catholica omnino alienum est; sed ita, ut diximus, Dei Filius hominem assumpsit, ut nihil amisisset quod habuit, et cum susceptione hominis fuit verus Filius Dei, sicut semper est; nec etiam minorata est divinitas propter hominem, nec mutata in hominem; sicut nec homo a natura humanitatis recessit, ut non esset homo, sed natura humanitatis proprietatem naturæ servavit, et substantia divinitatis proprietatem divinitatis non amisit. Tamen homo Deus est Christus, et Deus homo factus, ut sit verum, quod beatus evangelista ait: *Verbum caro factum est*: in Verbi nomine Deum designans, et in carnis nomine hominem demonstrans, de quo beatus Hieronymus contra Jovinianum ait ^b: « Verbum caro factum est, ut nos de carne transiremus in Verbum: nec Verbum desiit esse quod fuerat: nec homo perdidit esse quod natus est. Gloria aucta est, non mutata est natura. » Et beatus Augustinus in libro Enchiridion ^c: « De quo mediatore, inquit, longum est, ut quanta dignum est, tanta dicantur, quamvis ab homine dici digna non possint. Quis enim hoc solum congruentibus explicet verbis, quod Verbum caro factum est, ut habitaret in nobis (*Joan. 1, 14*), ut crederemus in Dei Patris omnipotentis unicum Filium natum de Spiritu sancto et Maria virgine? Itaque Verbum caro factum est, ad divinitatem [*Aug. a divinitate*] quidem carne suscepta, sed non in carnem divinitate mutata. Carnem porro hic debemus hominem accipere, a parte totum significante locutione, sicut dictum est: *Quoniam non in operibus legis justificabitur omnis caro* (*Rom. 3, 20*), id est, omnis homo. Nam nihil naturæ humanæ in illa susceptione fas est dicere defuisse, sed naturæ

^b S. Hier., libr. II adversus Jovinianum, im. 29.

^c S. Aug., Enchirid. cap. 34.

ab omni peccati nexu omnimodo liberæ : non qualis de utroque sexu nascitur per concupiscentiam carnis, cum obligatione delicti, cujus reatus regeneratione diluitur; sed qualem de virgine nasci oportebat, quem fides **820** matris, non libido conceperat. Illi igitur homini, qui ex virgine natus est, singulari munere præ cæteris sanctis datum est, ut statim ex quo in utero virginis incepit homo fieri, esset et Deus. Unde et eadem gloriosa semper virgo Maria non solum hominis, sed et Dei genitrix recte credenda est et confitenda.

XVIII. Inter alia quoque testimonia quæ congregata de sancta Scriptura, tu sæpe dicte Felix, ponis evangelicam sententiam et apostolicam, quibus maxime tota malæ credulitatis tuæ destruitur impietas, ubi ipse Salvator oculis elevatis ad Patrem ait : *Ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum (Joan. xvii, 3)* : atque iterum de epistola beati Joannis evangelistæ, ubi ait : *Et as-*

sumpsit nos, et dedit nobis sensum, ut cognoscamus verum Deum, et simus in vero Filio ejus Jesu Christo : hic est verus Deus et vita æterna (I Joan. v, 20). Si igitur Deus, secundum quod angelus prædixit beate Mariæ virgini, nomen est humanitatis assumptæ a Dei Filio; et Christus propter regiam dignitatem, vere omnino (juxta testimonium ejusdem evangelistæ, sive in Evangelio ipsa Veritate dicente, sive in epistola sua) idem ipse, qui dicitur Jesus Christus, verus est Deus, et verus Filius Dei: Aut ergo hæc nomina tollenda sunt ab humanitate Filii Dei: aut, si hæc nomina illius [Supple: propria sunt, vel simile quid], qui natus est ex virgine; ergo et ille homo, qui natus est ex virgine, et his nominibus vocatur, verus est Deus et verus Filius Dei. Sed quia de hac ipsa quæstione plura videntur esse dicenda, præsentis libelli hic terminum ponere curavimus, ut ea quæ sequuntur. sequentis libelli disputationi sorventur.

LIBER QUARTUS.

I. Sequitur in libello præfati doctoris pessimum et a sæculo inauditæ blasphemix argumentum, quo omnino Christi Dei impiissima temeritate contradicit divinitati, quod multis sanctorum Patrum testimoniis destruendum esse necessarium videtur. Quapropter lectorem obsecro, ne me longiorem in hac serie disputationis reprehendat. Simplici sermone apud auditores pios fides vera proferri potest; sed impietatis assertio plurima testimoniorum auctoritate diluenda: quatenus si nostræ parvitatæ sensus contemptibiles habeat, saltem multimoda catholicorum doctorum auctoritate vincatur, utque Dei Christi donante et miserante clementia corrigatur.

II. Ponit itaque hujusmodi verba: « Secundo autem modo, ait, nuncupative Deus dicitur, sicut superius dictum est de sanctis prædicatoribus, de quibus Salvator Judæis ait: *Si enim illos dixit deos, ad quos Dei sermo factus (Joan. x, 35)*; qui tamen non natura ut Deus, sed per Dei gratiam ab eo, qui verus est Deus, deificati dii sunt sub illo vocati: in hoc quippe ordine Dei Filius Dominus et Redemptor noster juxta humanitatem, sicut in natura, ita et in nomine, quamvis excellentius cunctis electus, verissime tamen cum illis communicat, sicut et in cætera omnia [Leg., in cæteris omnibus], id est, in prædestinatione, in electione, in gratia, in susceptione, in assumptione nominis servi, atque applicatione, seu cætera his similia, ut idem qui essentialiter cum Patre et Spiritu sancto in unitate deitatis verus est Deus, ipse in forma humanitatis cum electis suis per adoptionis gratiam deificatus fieret, et nuncupative Deus. » Quem paulo ante evangelico testimonio et ipsius evangelistæ testificatione dixisti verum Deum: quomodo nunc dicis nuncupativum Deum? Aut auctoritati evangelicæ etiam et ipsius veritatis testificationi, quam posuisti, ubi ait: *Hæc est enim vita*

æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum (Joan. xvii, 3): Et quod idem evangelista ait: *Ut cognoscamus verum Deum, et simus in vero Filio ejus Jesu Christo (I Joan. v, 20)*, consentire habes; vel tuam sententiam confirmare alio [Quercet., aliud] majore quolibet testimonio, quam ipsius veritatis, vel tanti apostoli, et evangelistæ, qui super pectus Domini recubuit: vel si hoc non ausus es facere, imo quia non potes, restat ut tuam sententiam damnans radas de corde tuo hoc nomen in Christo nuncupativæ Deitatis quod homo finxit, non Deus; quod humana inventio, non divina auctoritas composuit.

III. **821** Dicat beatus Apostolus, quid inde sentiat, vel de quo dixisset illud, quod et tu posuisti: *Qui est super omnia Deus benedictus in sæcula (Rom. ix, 5)*. Dicit itaque Christus in se loquente: *Optabam ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israelitæ, quorum adoptio est filiorum et gloria, et testamentum, et legislatio, et obsequium, et promissio, quorum patres, ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula (Rom. ix, 3 et seq.)*. Intellige consequentiam sermonis apostolici. De Israelitis testatur, quasi se excusare volens, quod non propter invidiam legem illorum non servaret: sed dum veritatem intellexisset, veritati obedire mallet. Dicit illorum promissiones, id est, Israelitarum, quorum patriarchæ patres erant, ex quibus, id est, patriarchis, Christus secundum carnem natus est, quem etiam super omnia Deum benedictum in sæcula nominare non dubitavit: *Deum*, inquam, nominavit *benedictum* illum, qui natus est carnaliter ex Patrum progenie, non nuncupativum. De qua sententia beatus Proclus Constantinopolitanus episcopus in epistola ad Ar-

menios ita ait ^a: « Apostolus dixit eum *Christum*, ut ostendat, quia secundum veritatem Deus factus est homo. Dixit eum *qui est*, ut eum sine initio esse declaret. Dixit eum *super omnia*, ut totius creaturæ Dominum prædicet. Dixit eum *benedictum*, ut adoremus eum tanquam omnipotentem humiliter, nec ut conservum calumniis appetamus. » Item Cyrillus episcopus Alexandrinus de unitate personæ et proprietate in duabus naturis Filii Dei ^b: « Unus igitur est, inquit, et ante incarnationem Deus [*Cyri.*, Deus verus], et qui in humanitate mansit, in quo erat [*Cyri.*, id quod erat], et est, et erit. Non discernendo igitur unum Dominum Jesum Christum in hominem seorsum, et seorsum in Deum, sed unum eundemque Jesum Christum esse dicimus, non ignorantes differentias naturarum, sed eas inconfusas inter se servantes [*Cyri.*, statuentes]. » Et post pauca ^c: « Christum, inquit, Deum unum et Dominum confitemur, non tam hominem cum Verbo coadorantes, ne divisionis quædam species inducatur; sed unum etiam eundem adorantes, quia non est alienum a Verbo corpus suum, cum quo ipse etiam assidet [*Quercet.*, adsedet] Patri. Nec hoc ita dicimus, quasi duobus filiis assidentibus, sed uno cum carne per unitatem: quia si talem copulationem factam per substantiam, aut quasi impossibilem, aut quasi parum decoram voluerimus accipere, in id incidimus, ut duos filios esse dicamus. Nec enim [*Leg. ex Cyrillo*: Necesse est enim] discernere et discere hominem separatum, fuisse sola filii appellatione honoratum, et rursus Verbum, quod est ex Deo et nomine et veritate Filius Dei: sed discernere in duos filios non debemus unum Dominum Jesum Christum. » Item beatus Hilarius in libro nono fidei catholicæ ^d: « Hæc itaque humanæ beatitudinis fides vera est, Deum et hominem prædicare, Verbum et carnem confiteri. Neque Deum nescire, quod et homo sit, neque carnem ignorare, quod Verbum sit. » Consentanea quoque evangelicis testimoniis, apostolicisque doctrinis et sanctorum Patrum sensibus, beatus Cassianus profert in illo libro, quem contra hæreticæ pravitatis sectam scripsit ^e: « Testamentum, inquit, vetus concinuit novo, David Joanni concedat. » Et paulo post: « Quem verum hominem dicit David, quia mater Sion dicit: *Homo, et homo natus in ea*, eundem verum Deum credit et prædicat, quia *ipse fundavit eam Altissimus* [*Psal.* LXXXVI, 5]. Quem verum hominem novit Joannes audiens eum dicentem: *Quæritis me occidere hominem, qui veritatem locutus sum vobis* [*Joan.* VIII, 40];

^a B. Procli epistola et textus exstant in *Bibl. PP. tom. VI.*

^b S. Cyrillus Alex. in Scholiis tom. V, ubi tamen deest testimonium alterum *post pauca*. Similia fere habet Cyrillus I. cit. cap. 17.

^c S. Cyril. non ibi *post pauca*, sed in alio loco, nempe in *Epist. ad Nestorium tom. IV Concil. Mansi pag. 890*, et tom. V, pag. 497; et tom. V, part. II *Operum S. Cyrilli epist. 6, pag. 24*, ubique tamen textus Græci interpretatio ab hac Alcuini

eundem verum Deum monstrat dicens: *Hic est verus Deus et vita æterna* [*I Joan.* v, 20]. Verum hominem Christum recognoscit, quia *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis*; eundemque verum Deum ostendit; quia *in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.* » Et paulo post idem Cassianus in libro tertio de sacramento passionis Christi, et de unitate Filii Dei disserens ait: « Itaque sic in se totum hominem verus Deus et summus accepit, et sic plenitudo divinitatis, veritate divinæ humanæque substantiæ inconfusibiliter permanente, semetipsum pleno conjunxit homini, ut unitate deinceps in æternum manente personæ, nec homo Christus a sua divinitate, nec idem Deus Christus a sua personitate disjungi: unus tamen atque idem Christus et ex veritate passionis humanæ, quæ nostra fuerant, redderet: et ex veritate impassibilis, divinæ, quæ sua fuerant, tribuisset. Et sic utriusque naturæ inconfusa veritas perduravit, ut nec homo a Deo divelli, nec Deus a suscepto possit homine separari. » De qua etiam unitate clarissimus doctor beatus Augustinus in libro primo de sancta Trinitate cap. tertio decimo inter alia multa catholicæ fidei convenientia ita ait ^f: « Nisi tamen idem ipse esset filius hominis, propter formam servi, quam accepit, qui est Filius Dei propter Dei formam, in qua est, non diceret apostolus Paulus de principibus hujus sæculi: *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent* [*I Cor.* II, 8]. Ex forma enim servi crucifixus est, et tamen Dominus gloriæ crucifixus est. Talis enim erat illa susceptio, quæ Deum hominem faceret, et hominem Deum. » Item in eodem libro cap. septimo ^g: « Neque enim sic accepit formam servi, ut amitteret formam Dei, in qua erat æqualis Patri. »

IV. Si ergo ita accepta est forma servi, ut non amitteretur forma Dei, cum et in forma servi et in forma Dei idem ipse sit Filius unigenitus Dei Patris: illum quem vestra temeritas affirmat adoptivum, hunc beatus Augustinus non dubitavit unigenitum nominare. Ubi unigenitus est, ibi locum non habet adoptivus. Nec secundum vestram assertionem unigenitus est tantum in divina natura, et primogenitus in humana; quia beata Virgo alterum non genuit, nisi verum et hunc unigenitum Dei Patris et suum. Item primogenitus in humanitate, ut ait Evangelista: *Donec peperit filium suum primogenitum* [*Matth.* I, 25]: in divina vero nativitate, sicut ait Apostolus: *Primogenitus omnis creaturæ* [*Coloss.* I,

quoad verba differt.

^d S. Hilar. lib. IX de Trinit., num. 3.

^e Quis sit liber, quem Cassianus contra hæreticæ pravitatis sectam, aut de sacramento passionis Christi, etc., scripsit, ignoro. In libris de Incarnatione Domini hos textus, qui hic citantur, reperire non potui.

^f S. Aug. I. cit., num. 26.

^g Idem ibid. cap. 7, num. 14

15). Et ipse est ante omnes, et omnia in illo constant. Secundum formam servi ipse est caput corporis Ecclesiæ. De sententia vero doctoris gentium, quam beatum Augustinum supra exposuisse diximus: *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent*: egregius doctor Cyrillus in epistola secunda ad Successum ait ^a: « Non solum Dominum gloriæ, sed et Deum super omnia benedictum in sæcula beatissimus Paulus affirmat proprium verbi corpus affixum in ligno. » Petrus quoque Ravennensis episcopus de hac sancta fide, quod Jesus, qui ex Virgine natus est, verus sit Deus, in suo sermone confirmat; ait enim inter alia catholicæ fidei testimonia ^b: « Concipies, inquit angelus, in utero, et paries Filium, et vocabis nomen ejus Jesum, quod Hebraice Jesus, Græce *Ἰησοῦς*, Latine Salvator interpretatur. Merito igitur Virgini salva sunt omnia quæ genuit Salvatorem. Et vocabis nomen ejus Jesum (Luc. 1, 31), quia in hoc nomine Deitatis adoratur tota majestas: omnes qui commorantur in cœlis, universi qui habitant in terris, cuncti qui in profundo tenentur inferni, huic prosternunt nomini, hoc adorant. Audi Apostolum dicentem: *Ut in nomine Jesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium et infernorum* (Philip. 11, 10). Hoc nomen est, quod dedit cæcis visum, auditum surdis, claudis cursum, sermonem mutis, vitam mortuis, totamque diaboli potestatem de obsessis corporibus virtus ejus nominis effugavit. Et si nomen tantum est, quanta potestas? Sed quis est iste, qui vocatur hoc nomine? Dicit Angelus: *Et Filius*, inquit, *Altissimi vocabitur* (Luc. 1, 32). Videtis, quia quod concepit Virgo, non terreno germine, sed cœlesti conceptu Virgo peperit, sed Deus suscepit Filium ^c. Ergo qui de hac nativitate humano modo disputat, ad omnem tendit tanti genitoris injuriam. »

823 V. Intellige, o indocta temeritas, quid postantorum Patrum testimonia relinqui possit nuncupationis in Christo vel adoptionis. Dicit ipsa Veritas: *Quod Deus conjunxit, homo non separet* (Matth. xix, 6). Deus conjunxit seipsum humanæ naturæ, ut esset unus Deus in duabus naturis, et unus Filius Dei: quis est qui possit separare quod Jesus adunavit, vel dividere quod Deus conjunxit? Nam si duas personas in uno Christo propter apertam blasphemiam timeas fateri, tamen omnia quæ duabus personis inesse necesse est, in tua confessione confirmare non metuis. Nonne duo sunt, qui verus est Deus, et qui nuncupativus Deus? nonne etiam et duo sunt, qui adoptivus est Filius, et ille qui verus est Filius? Alia quippe est persona veri Dei, alia nuncupativi: et alia est persona veri Filii Dei, altera adoptivi filii. Omnis itaque qui evangelicam legit historiam, intelligere potest quod Jesus et Christus nomina sunt humanitatis in Filio Dei. Et si Jesus Christus, qui natus est ex Virgine, non est verus Deus,

^a Cyrillus, tom. V, part. 11.

^b Petrus Chrysologus, serm. 114, pag. 956, tom. VII Bibl. PP.

A quomodo universalis Ecclesia per totum mundum communi consuetudine, etiam et vos, ut reor. in omnibus orationibus quæ in missarum solemnibus decantantur, dicere solet: *Per Jesum Christum Dominum nostrum, qui tecum vivit et regnat Deus in unitate Spiritus sancti per omnia sæcula sæculorum*. Sed et ipse ait apostolis suis, qui passus est et resurrexit: *Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra* (Matth. xviii, 18). Cui data potestas, nisi illi qui de Virgine natus est? nam sicut paulo ante dixisti: « Dei Filius ex Deo substantialiter natus, essentialiter habuit omnem potestatem cum Patre et Spiritu sancto: sed hæc potestas data est Filio Virginis. » Et si omnem potestatem habet, quomodo potest esse ut non sit omnimodis verus Deus et verus Filius Dei? Moyses fuit Deus nuncupativus, tamen non data est ei omnis potestas: ideo secundo percussit petram, ad eliciendam aquam. Quidquid vero miraculorum Christus gessit in mundo, dum visibili præsentia conversatus est inter homines, propria virtute fecit ut potens et verus Deus. Nunquid aliquis sanctorum per se potuit aliquid facere absque eo qui ait: *Sine me nihil potestis facere* (Joan. xv, 5)? Dic ergo tu, unde in nomine Jesu tantas virtutes fecerint apostoli, si ipse Jesus non habuit propriam potestatem, sed nuncupativam? Dic quoque, rogo, qui contradicis divinitati Jesu, et non vis in eo potestatem esse propriam, sed munus alterius, quomodo et nomen ejus tantam potestatem habuit, qua ipse, cujus hoc nomen est, ut tu blasphemias, eguit? Quomodo in nomine ejus dæmones ejecti, debiles curati, mortui suscitati sunt? Petrus enim apostolus claudo illi, qui sedebat ad speciosam portam templi, *in nomine*, inquit, *Jesu Christi surge et ambula* (Act. 11, 6). Et iterum in civitate Joppe ad eum qui ab annis octo paralyticus jacebat in lecto: *Ænea, sanus te*, inquit, *Jesus Christus, surge et sterne tibi* (Act. ix, 34). Paulus quoque ad spiritum Pithonis: *Præcipio*, inquit, *tibi in nomine Jesu Christi, exi ab ea. Et exiit ab ea dæmonium* (Act. xv, 16). Quam longe ergo hæc imbecillitas a Domino fuerit, hinc intellige, quando nec illi imbecilles fuerunt, qui talia per nomen ejus facere potuerunt, quod ille per nomen suum potenter fecit: siquidem nemini apostolorum post Dei resurrectionem vel dæmones, vel infirmitates obstitisse agnovimus. Nunquid in seipso infirmus fuit, cujus fides etiam per alios super universa regnavit? Quid est autem quod ipse cujus potestati derogas discipulis suis ait: *In nomine meo dæmonia ejicite*? Nunquid ad potestatem exercendam nomine alterius eguit, qui ipsum nomen suum potestatem esse fecit? Sed quid adhuc addicitur? *Ecce, inquit, dedi vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici* (Luc. x, 15). Quem tu nuncupativum Deum dicis, Apostolus scribens ad Titum, magnum Deum nominare non dubitavit: Ap-

^c Edit., « Non terrenum germen est, sed cœlestis Virgo peperit; sed Deus suscepit Filium. »

paruit enim, inquit, gratia Dei Salvatoris nostri omnibus hominibus erudiens nos, ut abnegantes impietatem et sæcularia desideria sobrie et juste et pie vivamus in hoc sæculo, expectantes beatam spem et adventum gloriæ magni Dei Salvatoris nostri Jesu Christi (Tit. II, 11). Cujus sententiæ sensum beatus Hieronymus in tractu ejusdem Epistolæ ita exposuit: « Ubi est, inquit, Arius serpens? ubi Eunomius coluber? Magnus Deus Jesus Christus Salvator dicitur, non primogeuitus omnis creaturæ, non Verbum Dei et sapientia **824** [quæ sunt appellationes divinæ generationis^a]: sed Jesus et Christus, quæ vocabula assumpti hominis sunt. Neque vero alium Jesum Christum, alium Verbum dicimus, ut nova hæresis calumniatur; sed eundem et ante sæcula [S. Hier. addit: et post sæcula], et ante mundum et post Mariam; imo ex Maria magnum Deum appellamus Salvatore nostrum Jesum Christum, qui dedit semetipsum pro nobis. »

VI. Quis est vero qui judicaturus est mundum, homo tantum solitarius, vel Deus filius hominis? Nequaquam ita adversarius es veritati, ut audeas contradicere ipsius Veritatis testimonio, quæ ait. Cum sederit filius hominis in sede majestatis (Math. XIX, 28). Itemque apostolus Paulus eundem, qui judicaturus est mundum, Deum omnino affirmavit, dicens ad Romanos: Alioquin quomodo judicabit Deus hunc mundum (Rom. III, 6); nisi forte, quia Apostolus in alia Epistola nos manifestandos ante tribunal Christi (II Cor. V, 10); in alia, ante tribunal Dei (Rom. XIV, 10)?^b Ama vitam, ama salutem tuam, ama eum per quem redemptus es, metue eum a quo judicandus es. Velis enim nolis, manifestandus ante tribunal Christi es; et seposita impietatis blasphemia, ac verborum infidelium cantilena, si aliud putas tribuna! Dei esse quam Christi, venias ante tribunal Christi, et invenies utroque documento inexplicabili, ipsum tribunal Dei esse quod Christi, totamque in uno Filio Jesu Christo divinitatis potentiam et Patris Dei majestatem. Idem quoque præfatus gentium prædicator ubi carnis dispensationem et veram divinitatis celsitudinem Christo inesse scribens ad Corinthios ostendit: Si noveramus, ait, Christum secundum carnem, sed nunc jam non novimus (II Cor. V, 16); in his scilicet paucissimis verbis magnum Christi incarnationis mysterium demonstrans. Quæ verba beatus Cassianus catholico exponens sensu (Lib. III de Incarn., cap. 5): « Ascendit ergo, inquit, quodammodo quasi in altiores gradum doctrinæ apostolicæ prædicatio, et licet sensus ibi in utroque conveniat, sacramentum tamen perfectæ fidei, sententiæ expressiore confirmat, dicens: Et si cognovimus secundum carnem Christum, sed nunc jam non novimus; videlicet quia prius eum et hominem scimus et Deum, nunc tantum Deum [Quercet., cunctandum Deum]. Cessante infirmitate carnis nihil in eo jam novimus, nisi virtutem divinitatis: quia totum in Deo [Cass., in eo] virtus est majestatis divinæ, ubi

^a Hæc desunt apud Hieronymum.

A esse desiit infirmitas imbecillitatis humanæ. Omne ergo penitus hoc testimonio [Quercet., testimonium] mysterium et sumptæ carnis et perfectæ divinitatis exposuit. Dicens enim: et si cognovimus Christum secundum carnem, sacramentum nati in carne Dei locutus est. Adjiciens autem: nunc non jam novimus, vim depositæ infirmitatis licuit [Cass., explicuit]. Ac per hoc cognitio illius [Cass., cognitio illa] carnis ad significationem pertinet hominis, ignoratio autem ad honorem divinitatis. Hoc est enim dicere: cognovimus Christum secundum carnem, quandiu, quod secundum carnem cognosceretur, fuit: nunc jam non novimus, postquam esse divisit [Cass., desivit]. Natura enim carnis in spiritalem est translata substantiam; et illud quod fuerat quondam hominis, factum est totum Dei. Et ideo jam non novimus Christum secundum carnem, quia absorpta per divinam majestatem infirmitate corporea, nihil sacro resedit corpori ex quo imbecillitas in eo carnis possit agnosci. Ac per hoc quidquid fuerat prius substantiæ duplicis, factum est virtutis unius. Cum utique non sit dubium Christum, qui crucifixus est ex infirmitate nostra, totum vivere ex majestate divina. » Et paulo post (cap. 5): « Bene ergo Apostolus missum se sicut a Deo Patre, ita et a Deo Filio prædicans confessionem statim Dominicæ incarnationis adjunxit dicens: Qui suscitavit eum a mortuis (Gal. I, 1); verum scilicet incarnati Dei corpus suscitatum a mortuis docens juxta illud: Et si cognovimus Christum secundum carnem, bene addens: sed nunc jam non novimus: hoc enim se in eo nosse dicit secundum carnem, quod sit a mortuis suscitatus: in eo vero se eum jam non nosse secundum carnem, quod cessante carnis fragilitate in sola eum noverit Dei esse virtute. »

VII. Audi igitur quid idem apostolus de Christo dicit, utrum illum hominem vel etiam Deum voluisset intelligi: An experimentum, inquit, queritis illius qui in me loquitur Christus (II Cor. XIII, 5)? Quo loco volo ut edisseras mihi, o Felix! hunc quem **825** loqui Apostolus intra se dicit, homo sit an Deus? Si homo, quomodo in corde ejus corpus loqui poterat alterius? Si Deus, ergo non homo Christus, sed Deus: quia cum locutus in Apostolo Christus sit, et loqui in eo non potuerit nisi Deus: ergo locutus est in eo Christus Deus. Vides itaque nihil esse hic jam quod contra hæc dici queat. Nec disjunctionem aut divisionem aliquam inter Christum fieri et Deum posse, quia totus in Christo Deus, et totus in Deo Christus. Nulla hic recipi separatio potest, nulla discissio; una tantum est simplex, una tantum sana confessio adorare, amare, colere Christum Deum. Concordat quoque beatus Hieronymus præscriptorum sensibus Patrum, quod homo assumptus a verbo Dei in divinitatis glorificatus sit potentia atque indivisa majestate Deus unus adoretur in Christo, hunc eundem sensum in libro tertio Commentariorum Jeremiæ prophætæ expressius ponens, ubi ait (in cap. XVII).

^b Deest aliquid.

« Si maledictus est homo qui confidit in homine (Jer. XVII, 5), ergo maledicti erunt qui Jesum tantum hominem confitentur. Quod si nobis oppositum fuerit quod et nos credamus in eum qui dicit: *Nunc autem queritis me interficere hominem, qui veritatem vobis locutus sum, quam audivi a Deo: hoc Abraham non fecit, vos facitis opera vestri Patris* (Joan. VIII, 40); respondemus illud apostolicum: *Etsi Christum aliquando juxta carnem cognovimus, sed nunc jam non novimus*. Denique idem apostolus in principio Epistolæ suæ scribit ad Galatas: *Paulus apostolus non ab hominibus neque per hominem, sed per Jesum Christum et Deum Patrem, qui suscitavit eum a mortuis, et qui mecum sunt omnes fratres* (Gal. I, 1, 2). Si enim mors absorpta est in victoria (I Cor. xv, 54), quare non carnis humilitas, quæ propter humanam salutem assumpta est, in divinitatis transierit majestatem, ut faceret utrumque unum? » Non hic beatus Hieronymus confusionem duarum designat naturarum, sed unitatem potentiam, ut credamus unam potentiam divinitatis in Christo Domino Deo nostro, ne dicatur dualitas majestatis in Christo in quo est unitas individualis personæ. Item idem qui supra et unde supra: « Per hæc quoque discimus, Deum solum nosse cogitationes hominum. Si autem de Salvatore dicitur: *Videns Jesus cogitationes eorum* (Luc. xi, 17); nullusque potest videre cogitationes, nisi solus Deus: ergo et Christus Deus [est], qui scrutatur corda, et reddit unicuique secundum opera sua. » Idem quoque libro tertio in Amos prophetam: « Tunc quoque primogenitus populus Dei Israel [Hier., primogenitus Filius Dei, populus Israel] qui in unigenitum et vere Filium Dei miserat manum, æterno luctui traditus est, et novissima ejus, sive qui cum eo erant, amaritudine sunt repleti. » Idem quoque in Zachariam lib. primo: « Nec mirum, ait, si Christus dicatur omnipotens, cui tradita est omnis potestas in cælo et in terra (Matth. xxiv, 18). Et qui dicit: *Omnia quæ Patris sunt, mea sunt* (Joan. xvii, 10). »

VIII. Quomodo catholicus æstimari potest, qui et tantorum doctorum testimoniis non credit, nec apostolica ad credulitatem movetur auctoritate, nec divinæ per evangelicas paginas consentit veritati? Igitur tota sacra Scriptura hujus fidei catholice fulgore, quasi stellis lucentibus in cælo, clarescit; nec ulla in illis divinitatis nuncupatio sive [F., sine] veritatis potentia Christo ascribitur, sed omnia propria virtute sanitarum beneficia, vel signorum miracula, quæcunque gessit, eum efficere testantur. Neque enim dubium est quin ipse propria potestate omnia fecerit quæ de eo mira leguntur: vehementerque cavendum est ne aliquid in Christo fallaci imitatione potemus actum, sed omnia quæcunque vel in nominibus, vel in operibus leguntur de illo, cuncta solida veritate acta vel dicta credamus, quia in veritate nulla figmenti obumbratio inveniri poterit. Sed qui verus semper erit Deus in Deo Patre, verus est in homine et Deus. Et qui verus est hominis filius, idem ipse

verus est et Dei Filius: idemque homo Deus propter Deum; et idem Deus homo propter hominem. ut in homine quocunque anima et corpus. Hæc ergo unitas et veritas in Christo nequaquam post Virginis partum cœpta, sed in ipso Virginis utero conjuncta atque unita est. Diligenter etenim præcavere debemus, ut Christum non **826** modo unum post baptismum, vel resurrectionem; sed semper unum, ex quo conceptus est in utero virginali, confiteamur: quia intoleranda blasphemia est, ut etiam si nunc eum unum jam esse quis concedat, aliquando tamen non unum, sed duos fuisse contendat. Sic enim iste Felix cum suis sequacibus in sequenti litterarum suarum serie etiam sentire videtur: « Si enim, ait, ut vos vultis, homo assumptus a Filio Dei, mox a conceptione virginalis uteri verus conceptus est Deus, verus et natus Deus, quomodo ipse Filius Dei ex voce formæ servilis prophetiam Veteris Testamenti de semetipso testimonium perhibet, quod ex utero matris servus sit formatus, ipso dicente per Isaiam prophetam: *Et nunc hæc dicit Dominus, formans me ex utero servum sibi, ut reducam Jacob ad eum, et Israel [non] congregabitur* (Isa., xlix, 5). » Considera, lector, diligenter quod ille [F., quid ille] velit de Christo intelligi, qui nobis impropere, velle eundem, qui ex utero virginali tanquam sponsus processit de thalamo suo, Deum verum esse [Supple: conceptum] et natum. Dicit enim: *si, ut vos vultis: perspicuum est eum nolle quod nobis objicit velle: atque suam sententiam prophetico affirmare nititur testimonio, ut magis servus sit ex utero formatus quam Deus, quem omnis catholica Ecclesia ipso sacræ conceptionis initio Deum verum confitetur ac prædicat: ut pote quia de Spiritu sancto et Maria virgine conceptum et natum evangelico testimonio certum habet. Quid enim de Deo nisi Deus nasci debuit?*

IX. Iste etiam Felix hunc conditionalem servum sæpius solet affirmare, non intelligens quod divinæ dispensationis sacramento servus nominaretur: scilicet non conditione, ut superius diximus, debitæ servitutis, sed implendæ paternæ voluntatis in salute humana voluntaria obedientia. Nam in Christo quidquid gestum est, totum voluntatis fuit, non necessitatis, qui Apostolo testante, *humiliavit semetipsum factus obediens Patri usque ad mortem, mortem autem crucis* (Philipp. ii, 8). Alia est namque voluntaria humilitas, alia servilis necessitas. Quædam enim de Christo per proprietatem naturæ dicuntur, ut est via, veritas et vita; quædam per significationem rerum per illum gerendarum a prophetis de eo prædicata sunt. Quo genere locutionis servum nominari a prophetis Christum credendum est; de quo enim propheta hoc testimonium protulit, in eo statim subjunctum est: *Dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ* (Isa. xlix, 6). Et ne iste honor tantæ lucis parvus videatur, in eo adjunxit: *Reges videbunt, et consurgent principes, et adorabunt propter Dominum, quia fidelis est, et sanctum Israel, qui elegit te* (Ibid., v, 7). Quomodo au-

tem, si servus est, adoratur a regibus et principibus? De quo et paulo ante idem propheta ait ex ejusdem persona quem servum propheticè nominavit: *Posuit me, inquit, sicut sagittam.* « Christus autem, ut beatus Hieronymus (*In cap. xliix Isaiaë*) ait, de multis sagittis, et filiis plurimis, una sagitta electa, et Filius unigenitus est, cui et paterna vox mox respondit: *Servus meus es tu Israel, quia in te glorificabor* (*Isa. xlix, 5*). *Servus*, quia cum in forma Dei esset, formam servi est dignatus assumere: et *Israel*, quia natus de semine Judæorum. Quodque de nullo alio servorum intelligi potest, jungitur: *quia in te glorificabor*. Dicit enim ipse in Evangelio: *Pater, glorifica nomen tuum* (*Joan. xii, 28*): qui in psalmo loquitur ad Filium: *Exsurge, gloria mea, psalterium et cithara* (*Psal. lvi, 9*), id est, omnium virtutum chorus. » Hæc itaque præfatus Pater Hieronymus, Christum a conditionali nostræ necessitatis servitio separans, ait. Ex quo intelligitur non communi humanæ conditionis more Christum servum nominari, sed altiori mysterio debere intelligi. Si ergo servus est Christus, quomodo tantos fecit liberos, Apostolo testante, qui ait: *Non sumus ancille filii, sed liberae, quæ libertate Christus non liberavit* (*Gal. iv, 31*). Et ipsa Veritas in Evangelio: *Si filius vos liberaverit, vere liberi eritis* (*Joan. viii, 36*). Nam si omnes sancti liberi sunt secundum Veritatis, quæ Christus est, vocem, quomodo ille solus remansit servus qui omnes in se credentes liberos facit? De quibus et alibi ait: *Jam non dicam vos servos, sed amicos* (*Joan. xv, 15*): Et in eodem Evangelio: *Servus, inquit, non manet in domo in æternum, Filius autem manet* (*Joan. viii, 35*). Dominus autem, ut ait sanctus Augustinus, in forma servi, non servus: sed in forma servi Dominus fuit.

827 X. Quod vero in ipsa sacratissima incarnationis Christi origine Deus verus conceptus sit, multorum catholicorum testimoniis Patrum affirmari potest, quorum pauca hic subjicere curavimus: quia res de qua agitur tam clara est et nota, ut non multis indigeat testibus, cujus tot sunt testes quot fideles. Dicit ergo beatus Augustinus in libro sæpe nominato *Enchiridion* (cap. 36): « Nunquid antea fuit homo, et hoc ei singulare beneficium præstitum est, quo singulariter promereretur Deum? nempe ex quo homo esse cœpit, non aliud cœpit esse quam Dei Filius: et hoc unicus et propter Deum Verbum, quod illo suscepto caro factum est, utique Deus; [ut] quemadmodum est una persona quilibet homo, anima, scilicet, rationalis et caro, ita sit Christus una persona Verbum et homo. » Item Fulgentius in libro catholicæ fidei (*Lib. de Fide ad Petrum*, cap. 18): « Firmissime, inquit, tene, et nullatenus dubites, non carnem Christi sine divinitate conceptam in utero Virginis, priusquam susciperetur

a Verbo; sed ipsum Verbum Dei suæ carnis susceptione conceptum, ipsamque carnem Verbi Dei incarnatione conceptam. » Nec mirandum est si hæreticus Christum, qui ex Virgine natus est, Deum nuncupativum asserere audeat, qui eundem servum omnimodis, prophetis testimoniis non catholico sensu intellectis, astruit, nobisque pro culpa objicit, velle eum qui ex Virgine natus est, verum Deum prædicare. Hinc enim totius erroris sui videtur origo processisse, ut ex servo quodam adoptivum Filium facere potuisset [*Edit.*, facere non potuisset, *erroree*], vel Deum nuncupativum. Tria quippe affirmat in Christo, id est, quod servus sit conditionalis, quod filius adoptivus, et Deus nuncupativus. Tria quoque e contrario negat, hoc est, quod verus Deus nasceretur ex Virgine; vel idem, qui natus est, verus sit Filius Dei; et quod nullatenus fieri possit ut baptismi regeneratione non egeat, qui servus sit natus. Sed jam tempus est ut testium nube opprimatur, qui caligine impii erroris obumbratur.

XI. Hilarius virtutum omnium atque ornamentorum, et sicut vita, ita et eloquentia insignis, in libro fidei secundo (*Lib. ii de Trinit.*, n. 25 et 27; *lib. ix*, n. 5): « Unus, inquit, unigenitus Deus in corpusculi humani forma [*Hil.*, formam] sanctæ Virginis utero insertus adhærescit [*Id.*, accrescit], qui omnia continet, et intra quem cuncta sunt, humani partus lege profertur. » Item in eodem libro: « Angelus testis est, Deus nobiscum est, ille, qui nascitur. » item ipse in libro nono: « Natus igitur unigenitus Deus ex homine [*Id.*, ex Virgine] homo, et secundum plenitudinem temporum in semetipso provectorus est Deum hominem [*Id.*, provectorus in Deum hominem]. Hunc per omnia evangelici sermonis modum tenuit, ut se Dei Filium credere doceret, et hominis Filium prædicare [*Id.*, credi... prædicari] admoneret: locutus et gerens homo universa quæ Dei sunt, loquens deinde et gerens Deus universa quæ hominis sunt. » Idem quoque in præmio expositionis Evangelii secundum Matthæum: « Erat namque primum necessarium nobis, ut unus Deus nostri causa homo natus cognosceretur. » Theophilus quoque episcopus Alexandrinus in epistola Paschali hujusmodi de Christi nativitate protulit testimonium: « Unus Filius Patris nostrique mediator, nec æqualitatem ejus amisit, nec a nostro consortio separatus est invisibilis Deus [^b et visibilis Deus: invisibilis homo] et visibilis homo, in forma servi absconditus, et Dominus gloriæ confessione credentium comprobatus. Neque enim privavit eum Pater naturæ suæ nomine, postquam pro nobis homo pauper effectus est: nec in Jordane fluvio baptizatum altero appellavit vocabulo, sed Filium unigenitum: *Tu es, inquit, Filius meus dilectus, in quo mihi bene*

^a S. Hilarius. Hoc præmium, cujus tamen S. Hieronymus in Catalogo Operum S. Hilarii meminit, et quod similiter a Cassiano *Lib. vii de Incarnat.* citatur, nunc desideratur. Textus verò apud Cassia-

nium ita sonat: « Erat namque primum necessarium nobis, ut Unigenitus Deus nostri causa homo, id quod tum non erat, gigneretur. »

^b Uncis inclusa desunt in Theophilo.

complacui (Matth. III, 17). » Ambrosius eximius Dei sacerdos, in libro qui est ad virgines, ita memorat ^a: **828** « Gloriosa virginitas et præclara fecunditas. Dominus mundi nascitur, et nullus est gemitus parientis, quia fas erat ut Deo nascente meritum cresceret castitatis. » Hieronymus catholicæ fidei doctor clarissimus in libro ad Eustochium virginem (Epist. 22, n. 29): « Dei, inquit, Filius pro nostra salute hominis factus est filius. Decem [Al., Novem] mensibus ^b in utero, ut nascatur, exspectat,.... et ille, cujus pugillo mundus includitur [Hier., et ille pugillo mundum includens], præsepis continetur angustiis. » Item ipsius in commentario Isaïæ (In cap. VII Isa., num. 14): « Dominus enim virtutum, qui est Rex gloriæ, ipse descendit in uterum virginalem, et ingressus est et egressus orientalem portam. » Item Augustinus, cujus supra sæpius mentionem fecimus: « Ut autem, inquit (Serm. 5 in Natali Domini), homines nascerentur ex Deo, primum ex omnibus natus est Deus: Christus enim Deus, et Christus natus ex homine, non quæsit nisi matrem in terra, qui jam Patrem habebat in cælo. Natus ex Deo, per quem facti sumus; natus ex Virgine, per quem reformaremur. » Item ejusdem in epistola ad Volusianum (Epist. 137, cap. 4): « Et ipse Moyses et cæteri prophætæ veracissime Dominum Christum prophetaverunt, et ei gloriam magnam dederunt: hunc non tanquam Patrem sibi [Aug., tanquam parem sibi], nec in eadem miraculorum potentia superiorem, sed plene [Aug., plane] Dominum Deum omnium, et hominem propter hominem factum venturum prænuñtiaverunt. » Item Gregorius Nazianzenus (Orat. 58, in Christi Nativ.): « Cum ergo, inquit, processisset ex Virgine Deus in ea, quam assumpserat, humana natura, unum e duobus sibi invicem contrariis existens carne ac spiritu, aliud in Deum assumitur, aliud deitatis gratiam præstat. » Item beatus Cyrillus contra Nestorium (Epist. 4, ad Nestorium): « Neque enim, inquit, primo natus est homo communis de sancta Virgine, et tunc demum inhabitavit in eo Verbum: sed in ipsa vulva uteroque virginali se cum carne conjunxit, et sustinuit generationem carnalem carnis suæ [Al., carni suæ nativatem suam faciens]. » Petrus quoque Ravenensis episcopus in eadem epistola unde paulo ante posuimus exemplum ^c: « Verbum, inquit, caro factum est, ut homo carne promoveretur in gloriam Dei, non ut Deus in carnis verteretur injuriam: sicut dicit Apostolus; *Qui se jungit Domino, unus spiritus est* (I Cor. VI, 17): Et quomodo non, quando se jungit Deus homini, unus est Deus? » Et post pauca:

^a S. Ambrosius; potius auctor incertus sermonis 111 in Natali Domini, n. 4, inter Opp. S. Augustini.

^b *Decem mensibus*. Ita etiam legebat Martianæus. Vulgati alii omnes, ait doctissimus Vallarsius in novissima edit. Oper. sancti Hieronymi nostrique mss. codices habent *novem*. Quanquam alibi non ignoramus decem recenseri, non abs Hieronymo tantum, sed ab aliis etiam scriptoribus antiquis, mensis, qui-

« Hæretice! desine judicare judicem tuum, sed adora in cælis Deum, quem Deum magus adoravit in terris. » Item beatus Beda presbyter in expositione apostolicæ exhortationis ad episcopos Ephesiorum (Beda, in cap. XX Act. apost.), ubi ait: *In quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo* (Act. XX, 28): « Non dubitavit, inquit, sanguinem Dei dicere propter unionem personæ in duabus naturis ejusdem Jesu Christi, propter quam et dictus est filius hominis, qui est in cælo. Cesset ergo Nestorius filium hominis a Filio Dei separare, et duos sibi facere Christos. » Dicamus et nos: Cesset itaque Felix Christum in duos filios, vel in duos deos dividere, ne Nestorianæ fiat infidelitatis particeps: quia quod Nestorius in numero personarum, hoc Felix in numero filiorum facere videtur, unum adoptivum, et alium proprium faciens [ut] Filium Dei per unam divinitatem majestatis, in duas dividat potestates, unam propriam, alteram nuncupativam. Nonne, quæso, hi omnes quasi prophetico olim spiritu, ad confutandas blasphemias tuas, hæc dixerunt? Tu enim Dominum **829** nostrum Salvatorem fateris Christum esse; Deum vero negas. Nec hoc solo contentus es, nisi etiam et servum eum affirmares esse conditionalem: illi vero omnes, quos prænomina vimus, et alii his multo plures catholici viri Christum Dominum Deum verum prædicaverunt. Illi beatam Virginem Mariam Dei genitricem affirmant; tu vero non tantum hominis, quem Christum nominas, sed servi cujusdam genitricem impia novitate credere et prædicare videris.

XII. Insuper et auctoritatem nostræ fidei poscis a nobis, qui credi possit verum Deum esse hominem, qui ex utero virginali natus est. Dicis enim: « Qua auctoritate, idem homo Dominicus ex utero matris verus Deus conceptus, et verus Deus natus a nobis prædicatur, cum sit natura verus homo, et per omnia subditus Deo? » Si auctoritatem quæris quare Deum verum prædicemus qui natus est ex Virgine, habes in superioribus multorum Patrum, quos posuimus, non contemnendam auctoritatem. Tamen si illorum auctoritati credere renuis, vel ipsius sancti Spiritus, per quem et de quo illa mirabilis Filii Dei conceptio in utero virginali facta est, crede, cujus adventum quærenti Virgini quomodo fieri possint quæ ab angelo dicta sunt ei, idem archangelus Gabriel a Deo missus eidem Virgini prænuñtiavit. Nunquid aliud potuit angelus nuntiare, nisi quod illi a Deo omnipotente mandatum erat? Quid dicit angelus? *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Al-*

bus infantes in utero gestari solent. Auctorum supra viginti testimonia in hanc sententiam indicat Baluzius in notis ad Cypriani epistolam ad Fortunatum: nos multo plura eorum afferre possemus, qui non nisi novem enumerant. Vide etiam eruditam adnotationem in hunc locum doctissimi Gazæi ad Cassiani libri VII de Incarnat., cap. 56, not.

^c Vide supra, col. 177.

tissimi obumbrabit tibi : ideoque quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei (Luc. 1, 35). Dum ante ab angelo dictum est : *Erit enim magnus, et Filius Altissimi vocabitur* (Ibid., v. 32), modo dicit : *Filius Dei*; ut quem antea Altissimum dixerat, modo Deum ostenderet. De Joanne dicitur ab eodem angelo : *Magnus erit coram Deo* (Ibid. v. 45). Hic enim dicitur *magnus* ad distinctionem illius : *et Filius Altissimi*; ut intelligeres, aliter Joannem magnum dici, aliter Jesum, qui prænuntiatus est ab angelo. Ille homo magnus, hic magnus Deus : idem ergo Filius Altissimi qui in utero virginali conceptus et natus est, idem homo in tempore creatus ex matre qui Deus est ante tempora natus ex Patre. Si igitur idem homo qui Deus, et idem Deus qui homo, desinat omnis hæretica pravitas, vel hominem hunc purum credere, vel servum prædicare conditionalem, vel in duos dividere filios, quem angelica adnuntiatio unumque Dei filium prædixit, ut in tractatu præfati Bedæ presbyteri legitur (cap. 4), quem in Lucæ scripsit Evangelium : « Homo, inquit, assumptus in Deum clarificatus est ea claritate quam Verbum Dei habuit priusquam mundus esset apud Patrem, hoc est, ut idem Filii nomen eandem Christi personam homo Deus [Bedæ, homo cum Deo] plenus gratia et veritate sortiretur. » Item in eodem tractatu : « *Ideoque et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.* Ad distinctionem nostræ sanctitatis Jesus singulariter sanctus nasciturus asseritur. Nos quippe, etsi sancti efficiamur, non tamen nascimur. Ille autem solus veraciter sanctus est, qui, ut ipsam conceptionem naturæ corruptibilis vinceret, ex commixtione carnalis copulæ conceptus non est. Sanctum, inquit, vocabitur Filius Dei. Quid hic dicis, Nestoriane, qui beatam Mariam negans Dei esse genitricem, apertam niteris impugnare veritatem. Ecce Deum dixit superventurum, Dei Filium nasciturum : Quomodo ergo aut Dei Filius Deus non est : aut quæ Deum edidit, quomodo θεοτοκος, id est, Dei genitrix non esse potest? »

XIII. His et hujusmodi testimoniorum auctoritatibus suffulti nihil aliud de Christo credimus vel prædicamus, nisi illa quæ sanctissimi Ecclesiarum Dei doctores nobis tradiderunt, omnesque novitates vobiscum execrantes et contradicentes omni doctrinæ,

quæcunque hanc fidem de Christo Jesu a sanctis Patribus promulgatam subvertere nititur; nec nobis laudem quærentes, sed catholicam fidem defendentes, parati satisfacere, quantum nobis divina donaverit gratia, omni poscenti nos rationem fidei, credentes sanctorum Patrum testimoniis, et evangelicæ auctoritati, sensus nostros subjicientes; prædicantes verum Deum conceptum esse et natum Christum Dei Filium : dicente sancta synodo Chalcedonensi : **830** Sequamur Patrum nostrorum sententias, unum et eundem confitentes Dominum Jesum Christum, convenienter edocentes, perfectum eundem divinitate, et perfectum eundem incarnatum Deum : ut ipsa Veritas in Evangelio utrumque se dicit, et Filium Dei et filium hominis; ait enim cæco : *Tu credis in Filium Dei?* et interroganti quis esset, respondit : *Et vidisti eum, et qui loquitur tecum, ipse est* (Joan. ix, 35, 36). Item ubi ait : *Cum venerit filius hominis in majestate sua* (Luc. ix, 26). Naturas in Christo duas confitemur, et duas operationes; unam tamen divinitatem, non duas. Sicut enim cum dicimus : homo vidit, non tamen totus homo vidit, sed oculi tantummodo : sic cum dicimus, Deus passus est, sed carne sola. Alia enim sunt opera in humano corpore capitis, alia pedum; nam unumquodque membrum habet et opus suum speciale, sed unum est corpus, et unus homo, in quo operantur caput et pedes, anima regente et vivificante. Aliter enim sentit livorem corpus, aliter animus verbum durum, tamen unus est homo : sic est unus Deus, qui passus est et non passus; passus est in humanitate, et non passus in divinitate. Unde et unus Filius Dei in una persona et duabus naturis digne pieque confitendus est. Sine Deo Verbo segregato carnis natura non est concepta in virginali utero; sed ineffabiliter Dei Verbum unitum est carui, ut vere et inconfuse perfectus fieret homo : unde cum hominem simul et Deum confitemur habentem in seipso utrumque, et naturam Verbi, qua Deus est, et naturam carnis, qua idem Deus homo est. Totus et perfectus Deus in homine, et perfectus homo in Deo : unus Deus et unus homo, etiam et unus Christus. Qui contra hujus fidei veritatem venire tentaverit, nullatenus catholicus, sed schismaticus æstimandus est.

LIBER QUINTUS.

I. Multis siquidem prætermissis quæ in libello tuo leguntur, quibus niteris affirmare, Dominum nostram Jesum Christum Deum verum non esse, ad quæ, quantum nobis divina donaverat gratia, respondebamus, tandem illo pervenimus, ubi destruis quod ædificasti, et confiteris quæ negasti. Jam nescio utrum subdola simulatione prioribus tuis sermonibus melius crederetur, quibus multimoda argumentatione veritatem impugnare probaris; aut cum diabolo timore perterritus nolens Christum Dei Filium esse confiteris; cujus testimonium ubique ipsa

Veritas recipere renuit, obmutescere eum præcipiens; quia tali laudatore ipse Dei Filius dedignatus est prædicari. Dicis enim eundem esse Filium Dei qui est et filius hominis, et filium hominis qui est Filius Dei, ut ex tuis verbis cognosci poterat : « Qui illum, inquis, sibi ex utero matris, scilicet ab ipso conceptu in singularitate suæ personæ ita univit atque conseruit, ut Dei Filius esset hominis filius, non mutabilitate naturæ, sed dignatione : similiter et hominis filius esset Dei Filius, non versibilitate substantiæ, sed in Dei Filio esset verus Filius. » Nec

mirandum est si ab aliis in catholica professione dissentire probaris, dum tibi ipsi per vices discordare videris. In hac enim sententia tua catholicus æstimari potuisses, si prius teipsum in pravitate tui erroris non ostenderes. Dicis itaque, *ut in Dei Filio vero esset Filius*; si est in vero Dei Filio Filius, qui est Christus, igitur et verus est Filius, quia in vero nihil potest aliud esse nisi veritas. Et nullum habet locum adoptio in nativitate veritatis. Unus est ergo Dei Filius Christus, Deus et homo verus et perfectus, ut sæpe dictum est. Adjungis quoque: *non duo dii*, quod contra temetipsum pugnare manifestum est. Nam si duo dii non sunt, ergo non est in eo Deus verus, et Deus nuncupativus, sed est unus Deus verus, quia Deus veritas est, et non est simulatio in eo, sed totius fons veritatis.

II. Sequitur et altera in libello tuo sententia prioribus tuis verbis non conveniens. « Ipsum, inquis, credimus verum et proprium Dei Filium, ac verum Deum, qui secundum formam Dei bis genitus est; primo videlicet de Patre sine carne absque matre: secundo vero ex matre cum carne sine Patre. Illum verum Deum ex utroque parente ineffabiliter genitum credimus, cui Pater per David loquitur: **831** *Ex utero ante luciferum genui te.* » Paulo ante dixisti Christum duos habere patres. David scilicet naturalem, et Deum Patrem ex adoptione: hic vero, horum oblitus verborum, ais: *secundo vero ex matre sine patre*. Quod utrumque verum esse non poterit, ut duos habeat, et nullum habeat Christus, secundum quod homo est, Patrem. Si ergo secundum tuam sententiam verus Dei Filius bis genitus est, et est verus Dei Filius in utraque nativitate, paterna scilicet et materna, quomodo potest fieri ut non sint duo filii ex matre nati; unus, quem tu asseris catholica voce verum esse Filium Dei; alter, quem tua perversitas verum non esse Filium Dei affirmat? Verum et non verum nullatenus unum esse potest; sic etiam verus filius, et non verus filius nullatenus unus esse poterit: nec Deus verus et Deus nuncupativus unus esse poterit: quia aliud est omnimodis veritas divinitatis, et aliud nuncupatio nuda deitatis, ut supra ostendimus in Moysæ et cæteris sanctis; sed utrumque in una persona nullatenus esse poterit, quia alia est veritatis dignitas, alia nuncupationis largitas. Quicumque vero hanc simulationem nuncupativæ vel appellativæ divinitatis, scilicet in humanitate Christi affirmare nititur, nullatenus Nestorianæ impietatis foream evadere poterit.

III. Ut autem hanc dualitatem personæ in Christo vitare te velle videaris, ponis exempli gratia hominem ex anima et corpore unum esse filium parentum suorum. « Et licet, ais, ex Deo Deus, et homo ex homine in singularitate personæ, unus atque idem sit Christus Dei; sicut quicumque homo ex anima deo creata, et carne ex utroque parente formata unus est utrisque parentibus, patris sui videlicet et matris filius. » Hoc itaque exemplum, si bene intellexeretur a te, atque si teipsum sagaciter considera-

res, omnem erroris perfidiam destruere in te potuisset, tuamque intelligentiam revocare ad agnitionem veritatis valeret. Ex hac certe radice totius infidelitatis tuæ spinæ, ut videtur, succreverunt, quod tuo sensu impossibile videtur, filium aliter posse esse proprium, nisi ex natura parentum totus nascatur; non intelligens teipsum esse filium proprium patris matrisque tuæ, licet nobilior natura quæ in te est, anima scilicet, ex illorum natura non esset generata, sed ex nihilo, ut asseris, creata. Quæ est hæc ab omni ratione aversa tuæ mentis cæcitas, qui in Dei Patris unico et proprio Filio esse non posse contendis, quod in teipso esse nullatenus negare poteris? Si igitur ex anima et carne totus es proprius filius et verus parentum tuorum, quare non multo magis credis Deum omnipotentem verum et proprium Filium, ex Virgine natum in duabus substantiis Deum hominem, habere potuisse? Nunquid impotens est Deus in se perficere quod potens est in uniuscujusque hominis nativitate efficere? Aut ergo temetipsum divide in duos filios, proprium ex carne et adoptivum ex anima parentibus tuis, aut si hoc absurdum tibi forte videatur, concede Deo Patri ea lege, vel etiam potentiore, proprium et vere Filium ex Virgine natum habere potuisse, qua te vis tuorum parentum proprium esse filium; quamvis nullatenus adæquare possis illam ineffabilem Dei et hominis in una personæ nativitatem, et convenientiam humanæ conditionis consuetudini. Aut te ergo naturalem nega filium esse ex animæ substantia parentum tuorum: aut Deo concede proprium ex virginali utero habere Filium; maxime quia talis unitas est in Deo et homine, ut sit una persona Dei hominisque, licet hominis sit proprie quod mortalis fuit, et divinitatis quod semper fuit. Et sicut teipsum mortalem et immortalem esse non denegas, ita et Christus divinitate quidem immortalis, carne sola mortalis erat: quæ tamen ejus caro devicta morte (juxta veram et catholicam fidem) nunc etiam ad dexteram Patris collocata, et in divinitatis potentiam glorificata immutabiliter regnat in cælis. De his jam superius me scio uberius disputasse, tamen propter sententiæ hujus opportunitatem, hic aliquid respondi in præsentem loco melius æstimavi; quia dum adversarius ea repetit quæ ante posuit, necessarium est ut repetitio quoque meæ responsionis occurrat, ne forte repetat [F., reputet] non habere quod contra cum dicatur.

832 IV. Igitur per latissimos sanctæ Scripturæ campos, quasi pœnitens aliqua a se superius bene prolata decurrens, quærit sententias sacræ Scripturæ, quibus pristini erroris sectam affirmare valeat; sed dum non poterit invenire quod quærit, pravitatis suæ sensu sanctæ Scripturæ sententias interpretari non desistit: ut ex tribus Apostoli auctoritate sententiis intelligi potest. Ponit enim de mirabili, et ab ipsa Veritate laudata professione beati Petri principis apostolorum hujusmodi sensum, veluti ex suis verbis videri potest: « Singulariter namque beatus Petrus apostolus in eo simul duas naturas in

una persona, Deo sibi revelante, confessus ait : *Tu es Christus Filius Dei vivi* (Matth. xvi, 16). In eo enim quod ait : *Tu es Christus*, ad humanitatem ejus pertinet, in qua junctus est [*Forte, unctus es!*] : id quod addidit : *Filius Dei vivi*, ad divinitatem ipsius, in qua essentialiter verus Filius Dei est, convenit. » Iam ejusdem beati Petri principis apostolorum de Actibus apostolorum profert verba, ubi Cornelio et his qui cum eo erant verbum Dei prædicavit : « Qui rursus, inquit, de hujus humanitate sigillatim, sicut in Actibus apostolorum legitur, idem apostolus Cornelio et sociis ejus inter cætera evangelizans ait : *Jesum a Nazareth, quomodo unxit eum Deus Spiritu sancto, et virtute. Hic pertransiit bene faciendo, et sanando omnes oppressos a diabolo, quoniam Deus erat cum illo* (Act. x, 38). Non dicit : *Deus erat ipse, sed, Deus erat cum illo*. Nam si secundum veram professionem Deus verus esset homo ille susceptus a Verbo, nequaquam tantus apostolus auderet dicere : *Deus erat cum illo*, sed potius : *Deus erat ipse*. » Tertiam quoque sententiam beati Pauli prædicatoris egregii ponit, ubi ait : « *Quoniam Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi* (II Cor. v, 19). Non ait, *Deus erat Christus*, sed, *Deus erat in Christo*, non quod Christus, homo videlicet assumptus, Deus non sit, sed quia non natura, sed gratia atque nuncupatione sit Deus. » Videte, videte, lectores, novum sanctæ Scripturæ interpretem, qui nititur Deum disjungere ab homine assumpto; et ex uno Deo Redemptore nostro duos efficere deos, unum verum, alterum nuncupativum : et Christum, quem tota Ecclesia Deum colit et adorat, non solum illa quæ in terris in spe laborat, sed et illa quæ in cælis jure gaudet, iste novus interpretes hominem vult solitarium, juxta Nestorianam vel Pelagianam pravitatem, credi. Quod si verum est ut simulatio tantum sit nuncupativa nominis in Christo, non veritas divinitatis, quomodo est verus Redemptor humani generis? Si est imaginatio potestatis in capite, unde est veritas salutis in corpore? Igitur una his tribus sententiis responsio poterit esse, quæ una pravitate interpretantes [*F.*, interpretatæ] sunt ab illo. Nam si Christus idcirco non est Deus, quia dicit, *Deus erat in Christo*, item, *Deus erat cum illo*; quomodo intelligendus est Dei Filius Deus, qui ait : *Ego in Patre, et Pater in me*. Si igitur non est Deus, quia Pater in Filio est, nec Pater ipse Deus est, quia dicitur, Filius in Patre : Idem enim est, quod ait : *Ego in Patre, et Pater in me*; ac si dixisset : Pater in Filio, et Filius in Patre; at si verum est, Deum esse Filium, et Deum esse Patrem, tametsi ipsa Veritas diceret : *Ego in Patre, et Pater in me* : ergo et Christus est Deus, tametsi Apostolus dixisset : *Deus erat in Christo*. Itaque si secundum illius Felicis professionem Christus non est [*Suppl. Deus*], quia Apostolus ait : *Deus erat in Christo*, omnino duo sunt, Deus et Christus; et quarta introducitur persona, quod avertat ab omni corde Christianorum ille, de quo nobis est sermo, qui est Deus unus verus et summus Jesus Christus Dominus noster.

V. Sed quamvis habeamus abundanter probatissimos sanctorum Patrum sensus, qui aliter has intellexerunt sententias, pauca tamen proferamus ex multis. De confessione itaque beati Petri principis apostolorum ab ipsa Veritate valde excellenter laudata, illud respondeamus quod Cassianus (Lib. III *de Incarn.*, cap. 12 et 13) antecessori istius Felicis Nestorio respondit : « Respondit enim, inquit, primus apostolorum Petrus, unus utique pro omnibus : idem enim unius habuit responsio, quod habet omnium fides. Sed primum decuit respondere, ut idem esset ordo responsionis qui erat honoris, et ipse antecederet confessione qui antecederat ætate. Quid ergo ait? *Tu es*, inquit, *Filius Dei vivi*. Simplici interrogatione **833** ad confutandum te mihi, hæretice, uti necesse est. Dic mihi, quæso, quis ille fuerit cui Petrus ista respondit? Negare non potes Christum fuisse. Interrogo ergo, Christum quem vocas, hominem an Deum? Hominem absque dubio : hinc enim omnis est tua hæresis, quia negas Christum Filium Dei; ideo etiam Mariam Christotocon esse, non Theotocon dicis, quia Christi genitrix sit, non Dei. Quod ergo ad hæc respondit Petrus? *Tu es*, inquit, *Christus Filius Dei vivi* : Christum hunc, quem tu hominis tantum filium esse asseris, ille testatur Filium Dei. Cui vis, credamus, tibi, an Petro? Opinor, non es tam impudens, ut præponere te audeas primo apostolorum. Tamen, quid est quod tu non audeas, aut quemadmodum apostolum non despicias, qui Deum negare non metuisti? *Tu es ergo*, inquit, *Christus Filius Dei vivi*. Nunquid hoc ambigui aut obscuri aliquid in se habet? Simplex tantum est et aperta confessio, Christum Dei Filium prædicat. » Et paulo post : « Videamus quemadmodum confessionem ejus is, quem confessus est, approbarit : quia plus multo est, quam quod Apostolus dixit, si dictum illius Deus ipse laudavit. Dicenti ergo apostolo : *Tu es Christus Filius Dei vivi*, quid a Domino Salvatore responsum est? *Beatus es*, inquit, *Simon Barjona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in cælis est*. Si displicet tibi apostoli testimonio uti, Dei utere. Laudanda enim Deus quod dictum est, auctoritatem suam apostolico dicto addidit : ita ut etiam si dictum illud apostoli ore prodiit, suum esse hoc tamen Deus fecerit, qui probavit. *Beatus es*, inquit, *Simon Barjona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Spiritus Patris mei, qui in cælis est* (Matth. xvi, 17). Ergo in apostoli dicto et Spiritus sancti, et præsentis Filii, et Dei Patris testimonium vides. Quid ergo amplius, aut quid simile requiris? Filius hominis laudavit, Pater interfuit, Spiritus revelavit. Apostoli ergo dictum totius divinitatis est testimonium, quia illius, necesse est, hoc dictum auctoritatem habeat, quo auctore [*Cass.*, quo actore] processit. *Beatus ergo*, inquit, *es Simon Barjona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Spiritus Patris mei, qui in cælis est*. Ergo si Petro [caro et sanguis] non revelaverunt ista, et inspiraverunt, jam intelligis qui inspiraverit tibi. Si illum Spiritus Dei docuit, qui Christum Dei filium esse confessus est, vide quod

in spiritu dæmonis doctus sis, qui negare potuisti. »

VI. Beatus quoque Beda presbyter in tractatu *Actuum apostolorum* (Cap. x) de eo quod dicitur, *Deus erat cum illo*, ita exponit : « Deus, inquit, erat cum illo, id est, Pater cum Filio. Melius est enim sic intelligere, quam divinitatem Filii cum homine, quem assumpsit, cohabitantem significari, ne Christi personam geminare, et in Nestorianum dogma cadere videamur. » De eo vero quod Apostolus ait : *Deus erat in Christo*, Victor episcopus Capuæ in Libro *Sponsorum*, capitulo vigesimo quarto ^a : « Deus, inquit, erat in Christo, utique Pater in Filio, quia in ipso complacuit omnem plenitudinem habitare divinitatis. In aliis quoque sanctis, et apostolis, vel patriarchis, sive prophetis, gratia fuit; in Christo autem tota divinitas habitavit, id est, tota jam plenitudo divinitatis corporaliter. » Idem quoque Victor episcopus ex opere Cyrilli ^b in Libro ad Augustas, cujus initium est : *Qui divinum prædicant et cæleste mysterium*. « In quo, ait, habitat omnis plenitudo divina corporaliter, id est, substantialiter, non per participationem, neque per gratiam, quæ tribuitur adoptivis; sed corporaliter, id est, substantialiter, sicut in homine dicitur habitare ejus spiritus, cum non sit alius ipse homo et spiritus ejus. » Idem quoque doctor Cassianus ^c, qui et supra, de inseparabili divinitatis humanitatisque operatione, et mira communione rerum gestarum in Christo pro beatissima catholica fidei veritate ita disseruit : « Confitentes enim, inquit, utramque substantiam carnis ac Verbi unum eandemque hominem, semper inseparabilem ab initio ipsius conceptionis, pia fidei credulitate suscipimus, et ex 834 tempore susceptæ carnis sic omnia dicimus quæ erant Dei transiisse in hominem, ut omnia quæ erant hominis in Deum venirent; et hac intelligentia Verbum factum sit caro : non ut conversione aut mutabilitate aliqua cœperit esse, quod non erat, sed ut potentia divinæ dispensationis Verbum Patris, nunquam a Patre discedens, homo proprie fieri dignaretur incarnatus. ^d [Et non hominem cum Deo ita natum esse dicam, ut seorsum quæ Dei sunt soli Deo dem, et seorsum quæ sunt hominis soli homini reputem; et de uno Filio Dei non unum, sed facere incipiam duos Christos : quod a nobis jam ipse Dominus et Deus Christus avertat] : sed sic alterutrum unus sit verbum et caro, ut manente in sua perfectione naturaliter utraque substantia sine sui præjudicio, et humanitati divina communicent, et divinitati humana participant; nec alter Deus, alter homo, sed idem ipse Deus, qui et homo : et vicissim homo, qui et Deus Jesus Christus unus Deus. »

VII. Sed bis atque hujusmodi, o Felix, firmissimis sanctorum Patrum testimoniis superatus, ad alia erroris tui latibula confugere non desiisti, atque exinde

^a Victoris Capuani liber *Sponsorum* ignoratur.

^b S. Cyrilli exstat Oratio ad Reginas tom. IV Concil. Mansi pag. 803. Opusculi vero Victoris, cujus hic mentio fit, nemo alius meminit.

^c Cassianus, libr. I de Incarn. cap. 5, ex Leporiti confessione.

A serpentini oris venena sibilans, quæris quomodo te ipsum perdere possis : quia unde bene prolata recte intelligentes filii acquisitionis salvantur, unde filii perditionis damnantur, dum bene prolata in sanctis Scripturis male interpretari non metunt. Proponit itaque sententiam de Epistola evangelistæ, ubi ait : *Advocatum habemus apud Patrem, Jesum Christum justum : et ipse est propitiatio pro peccatis nostris* (I Joan. II. 1); quam ita te intelligendam asseris : « Advocatus, inquis, idem est qui et mediator, qui propter culpas delinquentium apud Patrem intercedit, quod non de Deo vero, sed de homine assumptò sentiendum est. » Quare autem non intelligis, quod evangelista eundem propitiatorem dicit, quem advocatum, dum ait : *Advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum justum : et ipse est propitiatio pro peccatis nostris*. In eo quod advocatum eum nominavit, hominem designat : quod vero propitiatorem, Deum demonstrat. Sed quomodo sit advocatus, qui Deus est, sanctorum Patrum testimoniis intellige. Augustinus enim ^e, cujus sæpius mentionem facimus, de hac interpellatione in libro contra Arium ait : « Solent plane Ariani ex interpellationis causa movere calumniam dicentes, quod qui interpellatur, interpellante sit major. Quibus respondendum est, Deum oblivionem non pati, ut pro illis commoneatur semper, quos ipse elegit : sed in hoc interpellat eum, dum semper Patri hominem quem suscepit, quasi nostrum pignus ostendit, et offert ut verus pontifex et æternus. » Sed et huic sensui illius quomodo beatus Beda presbyter (In epist. I Joan. cap. II) in expositione ejusdem apostolicæ sententiæ conveniat, audi : « Unigenito enim, ait, Filio pro homine interpellare est, apud coæternum Patrem seipsum demonstrare; eique pro humana natura rogasse, est eandem naturam in divinitatis suæ celsitudinem suscepisse. Interpellat igitur pro nobis Dominus non voce, sed miseratione. » Sciendum est vere, quod nequaquam modo Christi ad dexteram sedentis interpellatio apud Patrem talis intelligi debet, qualis hominis solet esse, dum quis apud judicem supplicibus verbis interpellat pro eo : sed patris Deo Patri humanitatis in Dei Filio dispensatio (*Locus corruptus*), interpellatio est pro humano genere. Nam et de Spiritu sancto legitur : *Ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus* (Rom. VIII, 26); non enim Spiritus sanctus ingemiscit; sed tropica locutione Apostolus usus significat, quod Spiritus sanctus nos ingemiscere facit. Ita dicitur et illum postulare pro sanctis, quia postulare facit sanctos : sic etiam et id quod de Christo dicitur, quod sit advocatus, altiori mystico [*Fortè, mysterio*] intelligendum est, quam humana interpellandi consuetudo inter homines solet observari.

VIII. Deinde igitur ad Evangelium recurrens hu-

^d Hæc nonnihil differunt apud Cassianum.

^e S. Aug. Ubi? Ignoro. Liber Augustini contra Arium pariter ignoratur. Sensus fortassis Augustini, non verba referre voluit Alcuinus ex Libro contra Sermonem Arianorum, cap. 19 et 25.

jusmodi proponis sententiam : ais enim : « Nusquam enim in Evangelio Dei Filius pro nobis, sed tantum filius hominis traditus legitur. » Oblitus scilicet, quod ipse Dei Filius de sua traditione dixisset : **835** *Sic enim dilexit Deus mundum, ut Filium suum unigenitum daret (Joan. III, 16)*. Unigenitus itaque Filius Dei, est Filius qui datus est pro mundi salute. Quid vero est datus, nisi traditus? Quod Apostolus quoque confirmat dicens : *Qui proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum (Rom. VIII, 32)*. Item de eodem Dei Filio idem Apostolus ait : *Qui tradidit semetipsum pro nobis (Ephes. V, 2)*. Quem etiam beatus Petrus Judæis prædicans Filium Dei non dubitavit testificari dicens : *Deus Patrum nostrorum glorificavit Filium suum Jesum, quem vos quidem tradidistis, et negastis ante faciem Pilati judicante illo dimitti : vos autem sanctum et justum negastis, et petistis virum homicidam dari vobis. Auctorem vero vitæ interfecistis, quem Deus suscitavit a mortuis tertia die (Act. III, 15, 14, 15)*. Quid in his verbis apostolicæ auctoritatis dubitationis esse poterit? Filium Dei testificabatur, qui traditus est, et qui mortuus est, imo et resuscitatus. Addidit quoque : *auctorem vitæ*. Quis est ergo auctor vitæ, nisi Filius Dei, qui pro salute mundi vel a Deo Patre, vel a seipso traditus dicitur? Sed et ab ipso traditore suo Juda Iscariote, nec non et a Judæis traditus esse legitur. *Tradidit, inquit beatus Petrus, seipsum judicanti se injuste (I Petr. II, 23)*, licet aliter a Deo Patre, aliter a Juda traditore, et aliter a seipso, aliter a Judæis tradere-
 tur : a Deo Patre propter salutem humani generis ; a traditore, ut suæ avaritiæ impleveret cupiditatem ; a seipso, ut paternæ voluntatis impleveret effectum ; a Judæis, ut suæ perfidiæ ostenderent nequitiam. Nullatenus ergo dividi poterit filius hominis a Filio Dei, vel separari a filio hominis Filius Dei, quia unus est Filius Dei, Deus et homo, qui traditus est propter delicta nostra in mortem. Quod beatus Cassianus in libro, unde superius testimonia posuimus, veraciter ostendit ^a : « Nec in tempore, inquit, admodum hominem quis a Deo in passione possit, vel Deum ab homine discernere? Si enim ad tempus respicis, invenies semper filium hominis cum Dei Filio ; [b si ad passionem, invenies semper cum filio hominis Dei Filium] : ita scilicet unum et individuum sibi Christum filium hominis ac Dei Filium, [ut] quantum ad vocem Scripturæ pertinet, ut nec homo separari a Deo tempore, nec ab homine Deus omnino valeat passione. » Hoc etiam symbolo catholicæ fidei confitemur manifeste, quod Jesus Christus Dei Filius unigenitus, natus de Spiritu sancto et Maria virgine, passus sit pro humana salute. Nequaquam ergo dubitare ullus catholicus debet, quin Dei Filius traditus esset pro mundi salute. Qui enim negat, Dei Filium traditum esse ad passionem, nullatenus catholicus esse poterit, sed a catholicæ fidei professione, in hac

^a Cassianus libr. VI de Incarnat. cap. 22, ubi textus ita habet : « Nec in tempore admodum hominem

obstinatione permanendo, alienus censendus est. IX. Deinde vadis querendo quid de humanitate Christi, vel quid de divinitate specialiter in sanctis Scripturis dicatur; tandemque illuc pervenisti, ubi de die ultimi examinis idem Dominus loquitur; cujus diei cognitionem Christo, in quantum homo est, denegare laboras, ut ex tuis verbis agnoscipotest. « Ipse est enim, inquis, qui secundum præscientiam Deitatis diem judicii per Prophetam prædixit : *Dies enim ultionis in corde meo, annus redemptionis meæ venit (Isai. LXIII, 4)*. Ipse nihilominus est propter humanitatis naturam, qui in evangelio secundum Marcum protestatur : *De die autem illa et hora nemo scit, neque angeli cælorum, neque Filius, nisi Pater solus (Marc. XIII, 32)*. » Hanc vero sententiam, qua Marcus evangelista Filium diem judicii ignorasse dixit, longe aliter sancti Patres intellexerunt quam tu asseris intelligendam. Beatus quippe Hieronymus in Commentario Matthæi (cap. XXIV, vers. 36), simul et Beda presbyter in tractatu Marci evangelistæ (cap. XIII), hujus sententiæ intelligentiam ita exposuerunt : « Causa igitur, inquam, reddenda est, cur ignorare dicitur. Apostolus scripsit de salvatore : *In quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi (Coloss. II, 3)*. Sunt ergo omnes thesauri in Christo sapientiæ et scientiæ absconditi. Quare absconditi? Post resurrectionem interrogatus ab apostolis de die judicii, manifestius respondet : *Non est vestrum scire tempora et momenta, quæ Pater posuit in sua potestate (Act. I, 7)*. Quando dicit, *Non est vestrum*, ostendit, quod ipse sciat, sed non expediat nosse apostolis, ut semper incerti de adventu **836** judicis sic quotidie vivant, quasi die alia [Beda, die illa] judicandi sint. » Si ignorat diem judicii, quomodo verum est, quod ante dixit : *Omnia tradita sunt mihi a Patre meo (Luc. X, 22)* : si diei ultimi cognitio non est ei tradita, nullatenus omnia tradita sunt illi a Patre. Sanctus quoque Augustinus in libro de sancta Trinitate capitulo XII (Num. 23), horum Christi verborum sensum per tropum, qui apud grammaticos *metonymia* dicitur, explanat : « *De die vero et hora nemo scit, neque angeli in cælo, neque Filius, nisi Pater*. Hoc enim nescit, quod nescientes facit : id est, quod non ita sciebat, ut tunc discipulis indicaret : sicut dictum est ad Abraham : *Nunc cognovi, quod times Deum (Gen. XXII, 12)* : id est, nunc feci ut cognosceres, quia et ipse sibi in illa tentatione probatus innotuit. » Dic, rogo, quomodo fieri possit, ut iudex omnium diem judicii nesciat; et qui merita singulorum dijudicaturus est, tempus ejusdem examinis ignoret? De cujus judiciaria potestate multo ante in psalmis prædicitur : *Deus noster tunc, dicit Propheta, manifestus veniet : Deus noster tunc non silebit. Ignis in conspectu ejus ardebit, et in circuitu ejus tempestas valida : advocavit cælum de sursum, et terram discernere populum suum (Psal.*

quis a Deo ; nec in passione possit Deum ab homine discernere, etc. »

^b Uncis inclusa ex Cassiano suppleta sunt.

XLIX, 3, 4). Et ne ignorares, de quo hoc dixisset, paulo ante idem propheta præmisit : *Deus deorum Dominus locutus est (Ibid., 1)*. Quis est ille, Deus qui est deorum, idem [*Forte*, id est] sanctorum Dominus? Vere omnino Christus, qui iudicaturus est vivos ac mortuos. Hujus locum prophetiæ beatus Cassiodorus (*In Psal. XLIX, 1, 3*) ita declarat : « Ne quis, ait, incarnationem Christi mediocri crederet estimatione poscendam [pensandam], potentia ipsius ante prædicatur, ut totius incredulitatis pravitas auferatur. Dii dicuntur, qui bonis conversationibus gratiam supernæ majestatis accipiunt; sicut in alio Psalmo ait : *Ego dixi, dii estis, et filii excelsi omnes (Psal. LXXXI, 6)*. Ita ergo filii dicuntur, sicut et dii, quod utrumque gratia præstat, non natura. Deus autem deorum est Christus. » Et paulo post : « Deus enim Christianorum ipse est Deus deorum, qui et *manifeste veniet et non silebit*. Silet enim modo, cum mundus iste peragitur; cum blasphemias et sacrilegas voces sententiæ suæ severitate, non damnat, sed ad conversionis medicinam sustinet peccatores. Tunc autem *non silebit*, quando sceleratis dicturus est : *Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus (Matth. XXV, 41)*. » Hanc vocem metuat, qui modo nuncupativum et non verum Deum audet blasphemare Christum, qui iudicaturus est mundum. Nuncupatio non est in veritate potestatis, sed in nominis tantummodo dignitate. Qui vocabit cælum et terram ad iudicium, non solum nomen habet deitatis, sed etiam potestatem divinitatis. Et ne forte contradicas filium hominis esse, qui habet potestatem iudicandi, audi quid idem ipse de sua potestate diceret; ait enim : *Cum venerit filius hominis in majestate sua, et omnes angeli cum eo, tunc sedebit in sede majestatis suæ (Matth. XXV, 31)*. Filium hominis testatur in sua majestate, et non in aliena sessurum et iudicaturum, et regnum sui Patris sanctis daturum. Et alibi : *Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio, ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem*. Et paulo post : *Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio vitam habere in semetipso, et potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est (Joan. V, 25, 26, 27)*. Et ne ulla cuilibet dubitatio remansisset, quis sit qui in iudicio omnibus videbitur, idem beatus Joannes evangelista propheticum in eo testimonium implendum esse prædixit; ait enim : *Hoc totum factum est, ut impleretur quod dictum est : Os non comminuetis ex eo. Et iterum alia Scriptura dicit : Videbunt, in quem transfixerunt (Joan. XIX, 36)*. Vulnere itaque veri corporis verum filium hominis ostendent, qui iudicaturus est mundum : forma illa erit iudex, qua stetit ante iudicem. Talis apparebit iudex, qualis videri possit ab eis, quos coronaturus erit, et ab eis, quos damnaturus. Hoc ipsum quippe Christo ascendente angeli apostolis prædixerunt : *Sic, inquit, veniet quemadmodum vidistis eum euntem in cælum (Act. I, 11)*, id est, in eadem forma carnis atque substantia veniet iudica-

turus. Hunc eundem filium hominis, qui iudicaturus est mundum, Apostolus Deum non dubitavit nominare. Ait enim : *Alioquin quomodo Deus iudicabit hunc mundum (Rom. III, 6)?* et alibi : *Expectantes beatam spem et adventum gloriæ magni Dei (Tit. II, 13)*.

837 X. In sequentibus quoque ponens verba ipsius Veritatis, quibus cuidam diviti se bonum magistrum nominanti respondit : *Nemo bonus, nisi solus Deus (Luc. XVIII, 19)*, valde inconvenienter, quantum ad intelligentiæ pertinet rationem, verba, o Felix, conjungis : « Ipse enim, ais, qui essentialiter cum Patre et Spiritu sancto solus est bonus, est Deus, ipse in hominem licet sit bonus, non tamen naturaliter a semetipso sit bonus. » Quomodo stare potest quod dicis, ipse est bonus, et ipse naturaliter non est bonus in semetipso? Si per se bonus est cum Patre et Spiritu sancto, utique et ipse bonus est in homine assumpto, non aliena bonitate, sed naturali, quia ipse, et ipse unam significaverit personam, et non est alter in Patre, alter in homine. Mirandum vero est, quomodo magister velis fieri fidei catholicæ, dum verborum, per quæ fides dicitur, rationem ignores. *Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem (Rom. X, 10)*. Recte itaque in corde credita convenientibus veræ fidei verbis proferri debent. Sed quædam mihi suspicio ex antecedentibus fidei tuæ professionibus, in his nascitur verbis, te quidem velle asserere Dei Filium, qui hominem assumpsit, naturaliter bonum esse; hominem vero, quem assumpsit, naturali bonitate bonum non esse. Sed iste tuus sensus multis sanctæ Scripturæ testimoniis destruitur. Primo cum legitur in Genesi, Deum omnia bona condidisse. Et cum per singulos dies dicit Scriptura : *Vidit Deus, quod bonum esset*. et dum omnia, sicut Deo placuit, creata sunt, dictum est : *Et erant omnia valde bona (Gen. I)* : quomodo ille homo solus, quem ipse Dei Filius, per quem facta sunt omnia, sibi in unitatem personæ in utero virginali assumpsit, non erat naturaliter bonus? Quid in illa mirabili de Spiritu sancto et virginali conceptione et nativitate, peccati fuit, ut bonus naturaliter non esset, qui natus est, et Dei Filio in unitatem personæ in ipso exordio incarnationis adjunctus? Omnis quidem rationalis creatura aut bona est, aut mala. Legitur enim in Scripturis sanctis angelus bonus, et angelus malus : similiter et bonus homo, et malus homo ipsa Veritate attestante : *Bonus homo de bono thesauro cordis sui (etsi omnia, quæ Deus creavit, erant valde bona) profert bona : et malus homo de malo thesauro cordis sui profert mala (Luc. VI, 45)*. Sed omnia quæ bona sunt, naturaliter bona sunt, Dei gratia agente ; quæ vero mala sunt, ex proprio vitio mala efficiuntur. Quomodo ergo Christus naturaliter non est bonus, per quem omnes, quicumque boni sunt, efficiuntur boni? Sicut enim prope [*Forte*, proprie] est Filius Dei, per quem omnes sancti Filii Dei facti sunt : ita naturaliter bonus est, sine quo nullus naturaliter poterit esse bonus. Hujus vero responsionis Christi verba beatus Hiero-

ymus presbiter longe aliter, quam tu asseris, intelligi voluit, ut in præscripto ejus Commentario, unde paulo ante posuimus testimonia, legitur^a: « *Quid me, inquit, interrogas de bono? unus est bonus Deus (Math. xix, 17; Luc. xviii, 19). Quia magistrum vocaverat bonum, et non [Deum] vel Dei Filium confessus erat. Dicit, quemvis sanctum hominem comparatione Dei non esse bonum, de quo dicitur: Conftemini Domino quoniam bonus (Psal. cv, 1). Ne quis autem putet in eo, quod bonus Dominus [Hier., Deus] dicitur, excludi a bonitate Filium Dei, legimus in alio loco: Pastor bonus ponit animam suam pro ovibus suis (Joan. x, 11). Et in Propheta: Spiritum bonum, terramque bonam (Psal. cxlii, 10). » Non igitur Dominus se bonum negat, sed esse Deum significat. Non se magistrum bonum non esse, sed magistrum absque Deo nullum bonum esse testatur.*

XI. Addis quoque, ubi de duabus in Christo naturis disputas: « Impassibilis in suo, passibilis in alieno. » Quid dicis alienum esse Dei Filio in illa susceptione humanitatis, quæ in tantam et tam mirabilem cum Dei Filio assumpta est unitatem, ut unus esset, non duo? Idem in divinitatis gloria, qui et in humanitatis infirmitate, idem Filius Dei, qui et filius hominis, et idem filius hominis qui et Filius Dei. Quid enim in hac conjunctione alienum potuit esse, dum omnes actus utrarumque in Christo naturarum unius propriæ esse personæ certum habetur, sicut beatus Leo papa ait^b: « Salva naturarum proprietate, **838** quæ Dei sunt, transierunt in hominem, et omnia quæ hominis sunt, transierunt in Deum: ut nec sine homine agerent divina, nec sine Deo agerentur humana. Hoc enim catholica fides tradit, hoc exigit, ut in Redemptore nostro duas noverim [S. Leo, noverimus] convenisse naturas; et manentibus proprietatibus suis, tantam factam unitatem utriusque substantiæ, ut ab illo tempore, quo

A sicut humani generis causa poscebat, in beatæ Virginis utero *Verbum caro factum est*, nec Deum illum sine hoc, quod homo est; nec hominem sine hoc liceat cogitare, quod Deus est. Ostendit [S. Leo, exprimit] quidem sub distinctis actionibus veritatem suam utraque natura, sed neutra se ab alterius conjunctione disjungit. Nihil ibi ad invicem alienum vacat. Nec enim divinitas animæ tristanti ante passionem defuit, nec carnem suam in passione deseruit. Tota est in majestate humilitas, tota in humilitate majestas. Idcirco ejusdem est contumelia, cujus est gloria. Ipse est in infirmitate, qui et in virtute: idem mortis capax, et idem victor est mortis. Suscepit ergo totum hominem Deus, et ita se illi atque illum sibi misericordiæ et potestatis ratione conseruit, ut utraque alteri natura inesset, et neutra in alteram a sua proprietate transiret. Atque ita in carne propria passus est impassibilis Deus, ut veram passionem, quia voluit, in vera carne sentiret, et in divinitate prorsus impassibiliter permaneret; nec alius semetipsum morti dignatus sit tradere, quam ille qui sic potuit moriens de morte vincere, ut mortem non possit in morte sentire. Sed hoc certissimum scire debemus, quod quidquid vexationis et passionis furor intulit impiorum, non de necessitate toleratum, sed de voluntate susceptum est: » veluti etiam omnia, quæ infirmitatis sunt humanæ, voluntate sustinuit, non necessitate, ut famem, sitim, lassitudinem, somnum, irrationes, crucem, atque ipsam mortem. Ita et ille qui propria voluntate mortuus est, propria quoque potestate surrexit, veluti ante prædixit: *Potestatem habeo*, inquit, *ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam (Luc. x, 18)*. Sed ne longior libelli series legendi fastidium generet, hic sit hujus sermonis finis, ut ab alio liberius oratio sumat exordium:

^a S. Hier. in cap. xix Math. ex quo textum maxime in priori Editione corruptum emendavimus.

^b S. Leo papa Serm. 54, cap. 1 et 2

LIBER SEXTUS.

I. Sublimitas apostolicæ auctoritatis terrere debuisse istos adoptionis vel nuncupationis in Christo assertores, ut tacerent, quia omnes novitates vocum cunctis catholicæ fidei filiis sub anathematis terrore interdixit. Sed obstinata mens nullis terroribus emollita a suæ perversitatis pertinacia compescitur: nec eorum damnationis exemplo semetipsa corrigere curat, qui anteactis temporibus novas sectas, apostolicisque traditionibus contrarias introducere tentarunt. Ita enim nec isti, qui hujus novitatis introductiones fidei catholicæ inserere conantur, se pia humilitatis consideratione in ovile universalis Ecclesiæ per apostolicæ fidei unitatem revocare student. Et non solum male prolata salubriore sensu emendare non consentiunt: verum etiam pejoribus se denuo implicare erroribus contendunt. Unde et iste Felix infelicior audacia, cum cæteris suæ perversi-

tatis sequacibus Christo injicere tentat debitam servitutem, et conditionale servitium, et necessariam subjectionem: dum omnes evangelicæ paginæ et apostolicæ Scripturæ Christum veraciter Dominum Deum, atque Dei Filium apertissime testentur. Nec alicui sanctorum tanta fuit latitudo sapientiæ, vel tam grandis eloquentiæ copia, ut laudem et gloriam Christi Dei digne potuisset enarrare. Superat enim omnem sensum rationalis creaturæ hujus mysterii magnitudo, quo Dei Filius in unitatem personæ humanitatis naturam assumere dignatus est, et inter homines homo Deus conversari, qui in cœlis adoratur ab angelis: quem infelix istorum temeritas debitorem servitutis, vel conditionalem servum nominare non metuit, et infima quæque nomina Redemptori nostro Christo, Deo vero, et Regi regum, Dominoque dominantium imponere præsumit.

839 II. Quod ergo Christum debite servitutis A necessitate constrictum esse contendis, dic, oro, in quo fuit Christus Jesus debitor? Nunquid peccata habuit, ut propter peccatorum remissionem debitor esset? Nam in oratione Dominica debita pro peccatis ponuntur, sicut solemus ex præcepto ipsius Veritatis quotidie decantare: *Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (Matth. vi, 12). Unde et mox hujus petitionis recapitulatio subjecta est, ut intelligeretur de quibus dixisset debitis; ait enim ipse Dominus in sequentibus: *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester cælestis delicta vestra* (Ibid. 14). Et ubi unus evangelista dicit, *debita nostra*, ibi alius pro debitis peccata ponit (Luc. xi, 4). Si debitor est, qui et peccator, ut evangelica veritas ostendit, nunquid et Christus peccator fuit, ut debitor dici debeat? nisi forte alio sensu debitorem velis intelligere, anteaacti videlicet cuiuslibet beneficii remuneratorem. Quid vero hoc ad Christum pertinet? Nunquid primum fuit homo, et postea singulari beneficio in Dei Filium electus esse credendus est, ut hujus tanti beneficii debitor sit dicendus? Nonne in ipso conceptu Deus verus, et verus Dei Filius conceptus est, et in unam personam duarum naturarum facta est conjunctio in ipso utero virginali, in tanta personæ unitate, ut hic totus, qui ex virgine natus est, indubitanter dici et credi debeat unus verus Filius Dei. Alii quoque in Evangelio de debitore dicitur: *Duo debitores fuerunt feneratori uni* (Luc. vii, 41). Qui hic debitores intelligendi sunt, nisi cuiuslibet pacti necessitate in jus feneratoris obligati, quorum nihil de Christo pia credulitas permittit dici? Quod vero ais conditionalem esse servum: quæ catholicæ aures hanc tantam blasphemiam patienter sufferunt, ut Christus Dei Filius vili conditione et dura necessitate servus sit Dei Patris? Quid ergo dicis de Adam? Utrumnam libera dignitate, vel servili conditione creatus sit? Si conditionalis servus formatus est, quomodo est imago Dei? Vel ubi liberum illius arbitrium fuit? Aut quid peccando perdidit? Si vero liber, quomodo non multo magis Christum, in quo Divinitas omnis corporaliter habitabat, libera dignitate, non conditionali servitio ex regni nobilitatis Virgine natum esse credendum est? De quo beatus Augustinus in epistola ad Consentium (Epist. 205, n. 12): « Assumpsit, inquit, formam servi non Domini mutando naturam: impertiendo Dominicam gratiam, non servilem injuriam retinendo. » Si enim humana nobilitas alicujus momenti vel dignitatis æstimanda est, quis nobilior ipso David rege, ex cujus semine quasi de regalis excellentiæ nobilitate, non servilis conditionis ignobilitate Christus nasci voluit in mundo? Si ad Deitatis gloriam respicis, quis Dei Filio, qui in duabus naturis unus atque idem fuit, æquari potest, cui nullus sanctorum nobilitate vel libertate, vel potestatis privilegio similis esse potuit vel poterit?

* S. Greg., lib. XIV Moral., cap. 3.

III. Illud vero quod ais: « Illum propter ignobilitatem beatæ Virginis, quæ se ancillam Dei humili voce protestatur, servum esse conditionalem. » Si sanctissima virgo Maria juxta vestram temeritatem conditionalis est ancilla, ergo nobilior est Sara secundum apostolicam auctoritatem, de qua ipse doctor gentium ait: *Scriptum est quoniam Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, et unum de libera. Sed qui de ancilla, secundum carnem natus est, qui autem de libera, per repromissionem* (Gal. iv, 22, 23). Et post pauca: *Sed quid dicit Scriptura? Ejice ancillam et filium ejus: non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ* (Ibid. 30). Forte et apud te nobilior est Isaac quam Christus: qui apostolico testimonio de libera natus est, et Christus, ut tu asseris, de ancilla: et omnes adoptivi filii Dei qui sunt, nobiliores sunt Christo, de quibus ipsa Veritas ait: *Jam non dicam vos servos, sed amicos* (Joan. xv, 15). De quibus et prædicator gentium ait: *Misit Deus spiritum Filii sui in corda nostra clamantem, Abba pater. Itaque jam non est servus, sed Filius. Quod si Filius, et hæres per Deum* (Gal. iv, 6). Dicis: « Quid potuit de ancilla nasci, nisi servus? » Ubi est intelligentia tua, non considerans multa animantium genera de terra esse creata, et plurimas piscium diversitates ex aquis? Quomodo ergo viva creatura ex insensibili, id est, terræ vel aquæ natura creari poterit? Vel quomodo de pulvere arbores, et de **840** arboribus flores fructuose nascuntur? Quare non tantum pulvis de pulvere nascitur, sicut dicis, quod nil potuisset de ancilla nasci, nisi servus. Ut interim beatam Virginem ancillam nominari non negemus: tamen concede omnipotentis divinæ, ut de ancilla creare potuisset quidquid placuisset suæ ineffabili voluntati, nisi forte resistere velis Deo, [et] dicere: Nolo ut aliquid aliud fiat de ancilla, nisi servus tantum. Sed revera Christus solus, ut Propheta de eo præcæcinit, *inter mortuos liber est inventus* (Psalm. LXXXVII, 5). De quo ejus gloriosa libertate beatus Cassiodorus in octogesimi septimi psalmi expositione ita dicit: « Solus enim *inter mortuos liber* fuit, qui ipsa quoque mortis claustra confregit: ipsius enim tantum mors libera, quia et voluntaria fuit, *qui potestatem habebat ponendi animam suam, et iterum sumendi eam* (Joan. x, 18). Sed cum ille esset inter mortuos liber, æstimatus est tamen a dementibus, *sicut vulnerati dormientes*. Vere autem dictus est Dominus liber, qui humanum genus liberare dignatus est: quem tu forte per hoc servum esse conditionalem calumniaris, quia humanum genus benevola suæ obedientiæ subjectione liberum fecit. Sed longe aliter beatus Gregorius in libro Moralium vigesimo tertio de hac eadem liberatione, unde loquimur, sentire probatur: « Mediator, inquit, Dei et hominum Jesus [Greg., homo Christus Jesus] in eo misceretur hominis, quo formam hominis sumpsit: qua misericordia redempto [Idem, pro redempto] ho-

mine dicit Patri : Libera eum, ut non descendat in corruptionem (Job. xxxiii, 24). Sicut jam supra diximus, dicere ejus est, libera eum hominem, naturam hominis assumendo liberam demonstrare. Ex ea quippe carne, quam sumpsit, etiam hanc ostendit liberam, quam redemit. Quæ redempta videlicet caro nos sumus, qui cognitione nostri reatus astringimur, sed mediatoris tanti æquitate liberamur, sicut ipse ait : Si vos Filius liberaverit, vere liberi eritis (Joan. viii, 36). Nimum ergo ingratus videris liberatori humani generis, qui toties illum non solum absolute servum appellari dicis, sed etiam conditionalem servum testaris : dum conditio duram demonstrat necessitatem, non voluntariæ munus obedientiæ.

IV. Sed et inter cætera, quo te vagus sermonis tui perduxit textus, etiam ad hoc pervenisti, ut diceres duo genera servitutis esse in creaturis, voluntarium quidem et conditionale, quia, inquis, omnis creatura voluntate seu necessitate per conditionem Deo servit. Plane omnibus patet inferius esse genus conditionalis servitii, quam voluntarii, sub quo inferiori gradu impia temeritate Christum computare non times, sicut ex tuis verbis jam antea ostendimus. In quo etiam gradu conditionalis servitii, et ipsum diabolum posuisti dicens : Nempe diabolus servus Domini per conditionem in sacro eloquio dicitur. Videsne quo te tua perduxit blasphemia, ut uno servitutis genere Christum et diabolum computares : nec ipsum Christum consentires voluntaria obedientia Deo Patri deservire in diebus carnis suæ, sed conditionali necessitate, sicut diabolum. Nunquid non omne Christianorum servitium in religione sanctitatis voluntarium Deo debet esse magis quam necessarium, in tantum, ut voluntas bona pro opere computetur, quamvis aliqua necessitas operandi impediatur facultatem? Addis adhuc de conditionali servitio Christi hæc verba : « Nunquid, ais, qui verus est Deus, fieri potest, ut conditione servus Dei sit, sicut Christus Dominus in forma servi, qui multis modis multisque documentis, non tantum propter obedientiam, ut plerique volunt, sed etiam et per naturam servus Patris et filius ancillæ ejus verissime edocetur? » Quod quam absurdum sit, et quam ineptum hoc de Deo, Dei Filio, ac Deo vero credere piorum ignorat nemo. Inter perosque, quos dicit Christum putare per obedientiam servire Deo, unus quidem est beatus Paulus apostolus doctor gentium, qui ait : Christus obediens Patri usque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod et Deus exaltavit illum, et dedit ei nomen quoniam est super omnia nomen (Philip. ii, 8, 9). Servus conditionalis non est super omnia nomen, sed inferius filiorum nomine. Filii quippe nomen omnibus sanctis, Dei dignatione, communiter donatum est. Quod est ergo illud excellentius cæteris nominibus nomen, quod Christo a Deo Patre, Apostolo teste, datum esse dicitur, propter obedientiam mirabile sacramentum? Illud scilicet quod idem ipse subjungit dicendo :

A Ut in nomine Jesu omne genu flectatur, caelestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua confiteatur quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris. Si jam Dominus est Jesus, et in gloria est Dei Patris, id est, in divinitatis majestate, ergo conditionalis servitii jugo subjectus non est : sed, sicut beatus Petrus princeps apostolorum ait : Profectus est in caelum subjectis sibi angelis et potestatibus, et virtutibus (I Petri iii, 22). Quod et idem Psalmista prædixit multo ante futurum : Minuisti, inquit, eum paulo minus [ab angelis], gloria et honore coronasti eum, et constituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subjecti sub pedibus ejus (Psal. viii, 6). O gloriosa obedientia et omni laude dignissima, quæ in tantam divinæ potestatis magnitudinem sublata est, ut super omnia opera Dei constitueretur! Item in alio loco Apostolus : Qui tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam (Ephes. v, 2). In hoc quod ait : Tradidit semetipsum, voluntarie se tradentis, non conditionaliter servientis, ostendit affectum. Dicit et ipse David sub persona sanctorum : Voluntarie sacrificabo tibi (Psal. lxxxviii, 8). Si sanctorum sacrificia, quæ Deo solent offerri, voluntaria fuisse manifestum est, quomodo hoc solum sacrificium, in quo totius mundi redemptio est, per necessitatem fuisse calumniaris, et non per voluntatem sponte seipsum offerentis? sicut idem propheta in alio loco ait : In capite libri scriptum est de me, ut facerem voluntatem tuam : Deus meus volui, et legem tuam in medio cordis mei (Psal. xxxix, 8). Volui, inquit, non sicut tu soles dicere, debui (debita enim ais servitute) Deo Patri subjectus esse. Quod quidem debitum et conditionale servitium, ab ecclesiasticæ fidei veritate omnino alienum esse dignoscitur. Catholica namque veritas in uno eodemque Christo credit, et confitetur secundum veram substantiam carnis, omnes ejusdem carnis, quas suscepit, infirmitates voluntarias habere Christum, cum voluisset. Voluntariam namque et veram famem, cum esuriens ad ficulneam veniret : voluntariam et veram lassitudinem, cum fatigatus ab itinere super puteum sederet : voluntariam et verum vulnus, cum militis lancea percuteretur in latere ; voluntariam et veram mortem, cum inclinato capite spiritum emisisset in cruce ; voluntariam et veram sepulturam, cum eum depositum de ligno Joseph et Nicodemus ponerent in sepulcro. Has enim carnis omnes infirmitates voluntarias quidem, sed veras Christus habuit, quia carnis humanæ naturam, non in phantasia, sed in veritate suscepit : quas passiones propterea in carne voluntarias habuit, ut in veritate carnis divina potentia, quæ nec pati potuit aliquando nec mori, infirmitatem mortemque devinceret, et carnem suam in vitam virtutemque perpetuam suscitarret : quem tu æternæ subjectionis servitio opprimere niteris.

V. Dicis enim : Vel in qua forma erit in æternum Patri subditus, si inter divinitatem ejus et humanitatem nulla differentia nullaque inæqualitas fore credatur? Dicimus itaque in Deo Christo duas esse

naturas proprias : unam Deitatis, alteram humani-
tatis ; sed veram in eo divinitatis gloriam credimus, ne
nuncupatio sola divinitatis, a te nuper introducta in
humana natura a divinitatis natura segregata, in
duos deos fidei nostræ divideret professionem ; sed
unum confitemur Deum sub proprietate duarum na-
turarum, qui iudicaturus est mundum forma, qua
videri poterit ab omnibus, quam conditionaliter tu
asseris Deo Patri subjectam esse : aliter intelligens
illius formæ subjectionem ; aliter sancti Patres, qui
altiori sensu, sancto Spiritu inspirante, divina my-
steria considerare valuerunt. Sed beati Hilarii cla-
rissimi doctoris tantummodo sensus sufficiat ponere,
qui undecimum catholicæ fidei libellum maxime de
hujus subjectionis disputatione consummavit : « Pri-
mum, inquit (Lib. xi de Trinit., num. 30), commu-
nem sensum interrogo, utrum nunc subjectionem
ita intelligendam putemus, tanquam servitutem dom-
inatui, aut infirmitatem virtuti, aut honori inhono-
rationem, contrariis qualitatibus subditis [Hil., sub-
dimus], ut Filius secundum hæc Deo Patri sit dissi-
dentis naturæ diversitate abjectus [Hil., subjectus]?...
Nihil itaque nunc aliud subjectionis significatio, quam
mysterii demonstratio est. » Et in sequentibus (Num.
40) : « Non alia itaque subjectionis causa 842 est,
quam ut omnia in omnibus Deus sit, nulla ex parte
terreni in eo corporis residente natura, ut ante in
se duo [Hil., duos] continens, nunc Deus tantum sit ;
non abjecto corpore, sed ex subjectione translato ;
neque per defectionem abolito, sed ex clarificatione
mutato. Acquirens sibi eo [Hil., Deo] potius homi-
nem, quam Deum per hominem amittens : subjectus
vero ob id, non ut non sit, sed ut omnia in omni-
bus Deus sit. » Item paulo post de clarificatione
ipsius Domini, qua se in Evangelio testificatur clari-
ficandum esse, ubi ait : *Nunc glorificatus est filius
hominis (Joan. xiii, 31).* « Glorificavit eum, inquit
(Num. 42), in se Deus, ut quia jam regnat in gloria,
quæ ex Dei gloria est, ipse exinde in Dei gloriam
transeat ; in se enim Deus eum glorificavit, id est,
in ea natura qua Deus est quod est, ut sit Deus omnia
in omnibus. » Item paulo post (Num. 45) : « Et
in eo quidem, ait, quanta furoris hæretici stultitia
est, desperare id de Deo, quod humanis suis pedibus
[Leg., spebus] blandiatur : et quod hominem [Leg., in
homine] Deus potens sit, id in seipso efficiendo in-
firmus sit. Nec sermo istud, nec sensus rationis ca-
pax loquitur, ut naturali quadam necessitate ad con-
sulendum nobis obnoxius Deus sibi nihil afferre bea-
titudinis possit : non quod profectu egeat, qui imper-
turbatæ naturæ virtutisque sit, sed quia per dispen-
sationem et sacramentum magnæ pietatis, qui Deus
est, et magnus est [Hil., et homo est], impotens
sibi sit, hoc est, totum præstare [Hil., hoc se totum
præstare] quod Deus est, cum nobis non ambigere

S. Hilarius lib. ii de Trinitate, cap. 27. De vera
lectione hujus textus apud S. Hilarium etiamnum
hærent eruditi critici, antiquis codicibus discrepan-
tibus. De qua re hic nobis non licet esse prolixis.

A indulturus sit id quoque nos esse quod non sumus.
Vitæ enim humanæ atque mortis finis est resurre-
ctio : et certissimum militiæ stipendium est incor-
rupta æternitas, non ad pœnæ perseverantiam ma-
nens, sed ad perpetuæ gloriæ fructum jucunditatem-
que non desinens. Cum igitur hæc nostra terreno-
rum corporum origo in habitu naturæ potioris ex-
cedat, et conformis gloriæ Dominici corporis fiat ;
Deus in forma servi repertus [Al., perpetuus], licet
jam glorificatus in corpore sit, secundum quod in
forma servi sit, tamen conformis Deo non erit : ut
qui nobis formam glorificati corporis sui tribuit
[Hil., tribuet], ipse corpori suo nihil ultra possit,
quam nobis ac sibi sit, in commune præstare. » Hæc
itaque testimonia sancti Patris Hilarii de subjectione
B Filii, quam tu debitam æternamque asseris : vel
etiam de clarificatione corporis in divinitatis gloriam
ejusdem Domini nostri Jesu Christi, quod ex Virgine
assumpsit, dicta sufficiant.

VI. Nunc operæ pretium est aliqua ex sanctorum
doctorum libellis testimonia proferre, quæ tu etiam
contrario sensu flectere ad tuæ partis confirmationem
niteris, quæ omnino tibi esse adversaria, et tui er-
roris sectæ valde contraria intelligentur. Insuper et
quædam calliditatis tuæ nequitia subtrahis, quæ tuam
hæresim damnare videntur : quædam vero consueta
tibi versutia immutare non times, ut in libris beati
Hilarii fecisse videris : ubi ille præcipuus doctor et
catholicus ait ^a : *Potestas dignitatis non amittitur,*
tu omnino perversissime dicis : *adoptatur* : ubi beatus
Hilarius ait, *adoratur*. Carnis equidem a Magis
humilitas adorata est, et mysticis munerum speciebus
honorata, non adoptata : quod perspicue ex antece-
dentibus verbis ejusdem doctoris intelligi potest, ubi
ait, quod tu ipse posuisti, *in pannis adhuc Deus ado-
ratur*. Idem ipse, qui in cunabulis jacuit, ab angelis
Christus Dominus prædicatur, et a Magis Deus ado-
ratur, non a Patre adoptatur in Filium. In quo loco
certissime de Magorum adoratione idem Pater Hi-
larius disputat, non de paterna adoptione, quam tu
pravissime huic loco inserere conaris. Sed et cum
testimonium de disputatione beati Augustini posuis-
ses, quam habuit cum Feliciano Ariano episcopo ^b,
subdola calliditate quædam in media sententia ta-
cuiisti, quæ tuæ parti videntur contraire, ubi ait
(Cap. 6) : « Filiorum namque adoptivi alii, naturales
alii sunt : hi qui geniti ab initio filii sunt ac proprii ;
illi primo alieni, post filium [Al., filii] ; cum 843
per adoptionem in familiam videntur adsejsci. » Cæ-
tera vero quæ posuisti in eodem loco, ex sensu hæ-
retici idem beatus Augustinus dixit, non ex suo, cum
quo disputationem de fide catholica habuit, licet tu
non intellexisses ex cujus persona dixisset quod po-
suit ; sic enim ait : « Quid igitur ? dicis ex substantia
Patris, credo, nasci Filium nequivisse, ne ingentum

^a Hanc disputationem vide inter Append. ad Opp.
beati Augustini. Tribuitur ibidem hæc disputatio
Vigilio Tapsensi.

Patrem Filii generatione videamur dividere : » et reliqua, quæ ibi posita sunt, quæ certissime illius hæretici sensui conveniunt, non sancti Augustini. Sicut et illud solita tibi pravitate immutasti, ubi libro (Loc. cit., cap. 10) : *impassibilis in suo, passibilis in nostro*, tu ponis : *impassibilis in suo, passus in alieno*; quasi corpus suum, quod sibi proprium fecit Filius Dei, alienum esset a se. Quod itaque nomen *alieni* omnino contra te ipsum ponis; utrumque enim non potest esse: caro Christi aliena, et adoptiva Filio Dei; quia dum adoptatur in Filium, nulatenus alienus erit ei qui se adoptavit in Filium, sed in Filii dignitatem assumptus cessabit alienus esse. Christi vero humanitas nunquam aliena fuit, nec anima, nec corpore, divinitatis suæ, ab initio conceptionis et nativitatis in proprietatem unius personæ assumpta, ut verus et proprius in duabus substantiis esset Dei Filius. Et quare tacuisti quod in eodem libro de clarificatione corporis Christi et de unitate divinitatis legitur, ubi ipse præfatus doctor ait (Loc. mox cit.): « Itaque glorificata caro majestate, dum majestas humilis [Aug., humiliata] docetur in carne. Sed utrumque non de duobus Christis, ut putas, sed de uno atque eodem ipso, quem post partum Virginis Deum et hominem novimus, nos certum est prædicare. » Et paulo post (Loc. cit. cap. 11): « Unus autem atque idem Christus est, qui et injurias totus [Aug., totiens] pertulit, et actus in profundum [Idem, in profundo] non mersit. Ex hoc pacto in mediatore Dei et hominum, injuria assumpti corporis affectam fatemur deitatem, sicut majestate divinitatis glorificatam novimus carnem. » Sed hæc omnia quæ passus est pro humana salute mundi Salvator, non, ut tu vis, debita necessitate, sed libera voluntate passum, idem Pater in eodem libro testatur, dicens inter cætera (Cap. 14): « Sensit igitur, inquit, mortem divinitas Christi participatione humani affectus, quem sponte susceperat; non naturæ suæ potentiam perdidit, per quam cuncta vivificat. Sic in sepulcro carnem suam commoriendo non deseruit, sicut in utero Virginis connascendo formavit: et sic in utroque et nasci et mori non coactus ab altero, sed sponte voluit, ut hoc eum constet pertulisse quod fecit. Nec ideo non patientem, quia ipse faciebat; nec ideo non facientem, quia non alius tolerabat. » Hanc quoque mirabilem et ineffabilem in Filio Dei unitatem naturarum in persona et potestate mens humana credat, non requirat, ut in eodem libro legitur. Ait enim idem doctor (Cap. 8): « Sicut enim sine exemplo mater genuit auctorem suum, sic ineffabiliter Pater credendus est genuisse coæternum: de matre natus est, qui tamen ante fuit; de Patre, qui aliquando non defuit. Hoc fides credat, intelligentia non requirat, ne aut non inventum putet incredibile, aut repertum non credat singulare. » Si mater genuit auctorem suum, et de matre natus est qui de Patre fuit: quomodo tu ausu temerario soles negare Deum esse verum qui ex Virgine natus est? Aut quomodo non terret te quod sequitur, ut quia hoc ratione non

A investigatur, hoc fides credat, intelligentia non requirat? Singulare enim est hoc et sine exemplo mysterium.

VII. Dicis quoque humanitatem Filii Dei extrinsecus factam quasi alienam; vel magis ipsum Filium Dei extrinsecus factum, sicut te scribente legimus. « Hæ sunt, ais, sententiæ præfati egregii doctoris Augustini, non de humanitate Filii Dei, in qua extrinsecus factus est, non de substantia Patris existens, sed ex carne matris et natus est. » Quomodo Filius Dei est, si extrinsecus factus est? Filius Dei æternaliter natus est de Patre, quem hic dicis extrinsecus factum. Si de humanitate ejus hoc tibi placet intelligi, ergo eundem dicis nobiscum Filium Dei, qui ex Virgine natus est. Tamen S. Cyrillus nulatenus de homine Christo hoc consentit, scilicet quod extrinsecus factus sit quasi alienus, velut **844** indumentum quoddam divinitatis; sed omnino in duabus naturis proprium esse et perfectum Filium Dei affirmans, dicit in illo libello quem contra Theodoretum scripsit: « Non hominem assumptum dicimus a Deo Verbo, et copulatum ei secundum habitum extrinsecus adinventum, sed potius hominem eum factum esse decernimus. » Item ejusdem unde supra: « Sed licet, inquit, nominemur templa Deum inhabitantem habentia per Spiritum [Cyrill., templa Dei, cum habeamus Deum inhabitantem per Spiritum], attamen alterum novimus modum sacramenti secundum Christum. Unitam enim Deo Verbo secundum veritatem carnem asserimus cum anima utique rationali. » Item in eodem (Cyrill. in *Explan.* xii cap.): « Qui igitur dividunt subsistentias post unitatem, et particulariter ponunt utrumque, hoc est, hominem et Deum, subintelligentes copulationem in eis quæ secundum solam dignitatem est, duos modis omnibus statuunt filios, cum Scriptura divinitus inspirata unum dicit Filium atque Dominum. Quocirca post ineffabilem unitatem sive Deum nomine, Emmanuel incarnatum et Deum factum intelligimus ex Deo Patre Verbum: sive hominem dicas, nihilominus in mensuris humanis participatum dispensative cognoscimus [Cyrill., sive Emmanuelem, et incarnatum et inhumanatum Deum nomine, nos Dei Patris Verbum accipimus: sive hominem dixeris, nos æque illud ipsum (Dei Verbum) quod per dispensationem mensuris humanitatis sese demisit, agnoscimus]: factum vero dicimus palpabilem, qui impalpabilis est; visibilem, qui invisibilis est; non enim fuit extraneum ei unitum ipsum corpus, quod etiam dicimus esse palpabile et visibile. » Item post aliqua: « Non sine voluntate, sed sponte Unigenitus factus est homo; et non, sicut ais tu, assumpsit hominem, per habitudinem ei copulationem donans, et filiationis gratia coronans, sicut nos. » Et post pauca: « Unitæ vero semel dividere non est cautum, neque in filios partiti duos, unum Christum et Filium et Dominum. »

VIII. Nunquid tu non solum contra hujus sancti Patris dicta, verum etiam contra universalem et

apostolicam sancte Dei Ecclesiae consuetudinem didicidit Christum in duos deos, nuncupativum scilicet et verum : et in duos filios, adoptivum et proprium, accumulans super caput tuum terribile anathema, quod in eodem praefati Patris libro legitur : « Si quis praesumit dicere Deiferum hominem Christum, et non potius Deum esse vere, sicut filium unum et naturalem, secundum quod factum est caro Verbum, et communicavit proxime nobis sanguine et carne, anathema sit. » Et in sequentibus : « Ait enim et ipse Christus de sanctis prophetis, sive de sanctis, qui prius fuerent : Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est : quem Pater sanctificavit et misit in mundum, vos dicitis quia blasphematis, quia dixi, Filius Dei sum (Joan. x, 36, 37). Sed non sicut in nobis inhabitat Deus, ita et in Christo : Deus enim erat naturaliter apparens secundum nos, unusque et solus filius, et quando factus est caro. Qui igitur praesumunt dicere Deiferum hominem eum, et non potius inhumanatum Deum, necessario succumbunt anathematismo proposito. » Item ille ipse qui supra, epistola ad monachos directa : « Cum enim, inquit, probatur quia Deus secundum naturam est, qui ex sancta Virgine natus est ; nullum eos [F., reor] sequem intelligere ac loqui, quia Dei Genitrix sit dicenda. » Et iterum : « Verumtamen, inquit, unus Dominus Jesus Christus, unusque et verus Filius, Deus simul et homo ; et non homo Deus factus [Cyrill., Deificatus] sub aequalitate horum qui per gratiam, sed Deus potius verus in humana forma apparens propter nos. » Et in sequentibus ejusdem epistolae : « Age, age, monstemus ex ipsis ostendentes fidem sacris litteris quia Deus secundum naturam est, etsi ad unitatem copulavit sibi propriam carnem, quo vivere probato [Cyrill., quo patefacto] Dei Genitrix dicitur a nobis, et satis merito sancta Virgo. » Item in eadem : « Quomodo ergo proprius Dei Filius nominatus est Christus, qui etiam traditus est a Deo Patre, causa omnium salutis et vitae ? Traditus est enim propter peccata nostra, et ipse iniquitates multorum 845 portavit in corpore suo in ligno, secundum prophetae vocem (Isai. LIII, 12) ; palam ergo est quia unita res assumpta necessarie proprium Filium declaravit Dei, qui ex sancta Virgine est [Cyrill., Planum est quod ad naturarum unionem respiciens Emmanuelem, qui ex sacra Virgine exortus est, Dei Filium designat]. Corpus enim erat non alterius cujuscumque secundum nos, sed magis proprium ex Patre existentis Verbi natum ex ea. » Unde tibi, o Felix ! post tanta etiam clarissima sanctorum Patrum testimonia tam inimica subrepsit temeritas, ut Christum negare audeas proprium Dei Filium, vel verum Dominum esse, vel in proprio corpore passiones nostrae salutis causa subiisse ? Nonne cautius tibi esset intra murum catholice fidei teipsum retinere quam per devia infidelitatis errare ? Quid de ovibus aestimandum est, dum ipse pastor errare probatur : et qui ductor debuit esse ad salutem, doctor factus est ad perditionem ? De talibus

A enim cavendis ipsa Veritas in Evangelio ait : Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, et projice abs te, expedit tibi ut unum pereat membrorum tuorum, quam totum corpus tuum mittatur in gehennam (Matth. v, 29).

IX. Nam et Arnonius [Arnobius], vir acris ingenii, in conflictu quem cum Serapione habuit de nobilitate sanctae Mariae genitricis Dei, et de incomparabili omnibus feminis sanctitate, et de ipsius Filii Dei, qui ex ea natus est divinitate, consentanea sanctis Patribus, quorum dicta abundanter posuimus, profert testimonia, dicens : « Dum in unigenito, inquit, duas naturas confitemur duasque substantias, obicitur quod alterum dicamus Dei Filium, alterum filium hominis. Nos autem auctoritate Apostoli dicimus : Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi (II Cor. v, 19). Si enim mundum reconciliavit, ita ut credentes in se filios Dei faceret homines, utique natura servos, non Dei filios, actu etiam reos, et per praevagationem primi hominis inimico generis humani obnoxios : tamen per suam gratiam hos Dei filios fecit. [Qui ergo alios Dei filios fecit,] quomodo ipse non est Filius Dei adunatus cum Verbo, quod caro factum legitur ? » Et post pauca : « Per suam ergo omnipotentiam, cum voluit, hunc hominem, [quem] assumpsit, hoc facere, assumpto [Arnob., assumendo] ex tempore, quod ipse semper fuit sine tempore, ut non possint dici duo filii Dei, alius ante tempora, et alius natus ex tempore : sed unus Dei Filius Dominus Jesus Christus. Inde est quod dictum est ab Apostolo : Si cognovimus Dominum Jesum secundum carnem, sed nunc jam non novimus (II Cor. v, 16) : quasi qui dicat : et si cognovimus lanam priusquam admistione sanguinis conchylii fieret purpura ; sed nunc jam non cognovimus lanam, sed purpuram, qua inter omnes homines nullus uti possit, nisi Augusta [Arnob., Augusti] fuerit praeditus dignitate. Impingitur hoc loco : ergo vilis lana fuit prius Jesus, et dealitas [deitas] superveniens fecit eum purpuram ? Non ita dicimus : sed antequam Spiritus sanctus veniret super Mariam, et virtus Altissimi obumbraret, et hoc conciperet quod sanctum vocaretur Filius Dei (Luc. 1, 35, 36) ; ante hoc, inquam, ipse uterus Mariae, quamvis mundus esset a peccato et sanctus ; tamen vilitate humanitatis [Arnob., humilitatis] erat ut lana optima et incomparabilis universis quae erant sub caelo virginibus : eratque talis ac tanta, quae decenter in se dealitatem Filii Dei, sicut lana conchylii sanguinem susciperet, et ipsa lana esse cessaret, sed vera purpura per sanguinem fieret memoratum. Non enim lana vilis, sed pretiosa hujus est sanguinis capax. Quod si sanguis hic lanam tanta majestate sublimavit per suam admistionem, ut nulli hac liceat uti, nisi huic qui regia fuerit praeditus dignitate : quanto magis, quando Spiritus sanctus venit in Mariam, et virtus Altissimi obumbravit eam, hoc quod natum est ex ea de semine David secundum carnem sanctura [Arnob., secum], fecit Filium Dei, ut sic esset Maria Christoto-

cos, sicut Theotocos : quia antè Mariam fuerunt aliæ Christotocæ, sed non virgines, nec Spiritu sancto et virtute Altissimi obumbratæ. Hæc autem et Christotocos, et sola Theotocos, et sola virgo, et Spiritu sancto, et virtute Altissimi concipiens. » ^a Quid enim ratione humanæ consuetudinis investigandum est, quod divinæ potestatis miraculo factum esse probatur? Virgo concepit, **846** virgo peperit, virgo permansit. Paterna majestate obumbrante, Spiritu sancto uterum imprægnante, Deum concepit et Dei Filium peperit. Archangelus verbum auribus infudit, Deum se membris immiscuit humanis : fides accepit quem castitas genuit, maledictio antiqua nova benedictione deleta est. Nam Evæ dictum est : *In dolore paries et tristitia, et ad virum erit conversio tua, et ipse dominabitur tui* (Gen. III, 16). Tribus his malis ^B multata est prima mater humani generis, dolore, tristitia, servitute. Tribus e contrario clarissimis bonis beata virgo Maria honorata est, id est, salutationis angelicæ, benedictionis divinæ et plenitudinis gratiæ. Nam primus homo de terra virgine sanctæ Trinitatis consilio formatus est dicente Domino : *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* (Gen. I, 25); secundus vero Adam, id est Christus, de terra virginis uteri operatione ejusdem sanctæ Trinitatis creatus est, non solum homo per omnia verus, sed etiam Deus per omnia perfectus. « Et ad resolvendum conditionis nostræ debitum natura inviolabilis naturæ est unita passibili, ut quod nostris remediis congruebat, unus atque idem mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus et mori possit ex uno, et mori non possit ex altero. In integra ergo veri hominis perfectæque natura verus natus est Deus, totus in suis, totus in nostris. Nostra autem dicimus, quæ in nobis ab initio Creator condidit atque reparanda suscepit. Nam filia quæ deceptor intulit et homo deceptus admisit, nullum habuerunt in Salvatore vestigium... Assumpsit formam servi sine sorde peccati, humana augens, divina non minnens » (S. Leo, epist. 28, ad Flavianum, cap. 3). Unus idemque est in duarum conjunctione naturarum Dei Filius, non adoptionis gratia, sed proprietatis persona. Unus unigenitus et primogenitus, non alter unigenitus, et alter primogenitus (*Ibid.*, cap. 5). « Unde unigenitum Filium Dei crucifixum et sepultum omnes etiam in ^D symbolo confitemur secundum illud Apostoli testimonium : *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ majestatis crucifixissent* » (*I Cor.* II, 8). Ergo et Dominus gloriæ et Dens virtutum habuit in seipso, unde crucifigi potuit et mori. Non alter crucifixus est pro mundi salute, alter qui vita est omnium viventium; sed unus idemque non adoptione divisus, sed proprietate conjunctus. *Verbum caro factum est, ut homo caro promoveretur in gloriam Dei, non ut Deus in carnis verteretur injuriam, sicut dicit Apo-*

^a Quid enim. Hæc et sequentia in editis deficient. Videntur esse alterius S. Patris. Vide serm. 7 in Natali Domini. Append. ad Opp. S. Aug., n. 2.

stolus : *Qui se jungit Domino, unus spiritus est* (*I Cor.* VI, 17).

X. Et quomodo, quando se junxit Deus homini, unus Deus non est? Dicit enim sanctus Augustinus in quadam homilia de natali Domini : ^b « Filius suscepit carnem, et non deseruit Patrem, nec se divisit a Patre. Suscepit, inquam, Filius carnem, an proprietatem [*F.*, in proprietatem]? Sed tamen et Pater et Spiritus sanctus non defuit in majestate, divinitate, æqualitate; in carne sola Filii proprietatem. » Qua fronte adoptionem in carne Christi creditis, in qua etiam tantus doctor et tam probabilis universis ubique fidelibus, procul dubio proprietatem filii asseruit? Et proprietatem, et adoptio unum esse non poterit. Quæcunque vero in Virginis partu et natiuitate Christi gesta esse evangelica narrat historia, omnia divinæ potentæ miraculis et investigabili humanis mentibus dispensatione gesta esse procul dubio credenda sunt. Nam Virgo clausis visceribus concepit et peperit; et qui natus est ex ea, Dei est Filius, verus et perfectus, unus ex unius carne; et qui Deus ex Deo, idem homo ex homine procedens tanquam sponsus de thalamo, geminæ gigas substantiæ, totus proprius Dei Patris Filius, et totus proprius virginis matris Filius, inseparabilis in personæ unitate, vel filii proprietate unus, et in potestate habens in se, unde æternaliter viveret et unde temporaliter moreretur : cujus potentia condidit nos, dum non fuimus; cujus bonitas redemit nos, dum perdit fuimus; cujus laus salus est nostra, dicente eo ipso per Prophetam : *Sacrificium laudis honorificabit me : illic iter est, quo ostendam illi salutare Dei* (*Psal.* XLIX, 23). Nunc versiculum qui fideliter legat, veraciter intelligat omni homini melius esse laudare bonitatem illius quam discutere potentiam ejus : humiliter obedire præceptis illius, quam **847** pertinaciter scrutari mysteria illius; et amabiliter venerari illum, quam præsumptuose ratiocinari de illo. In cujus comparatione dicente propheta : *Omnes gentes sunt quasi situla stilla* (*Isai.* XL, 15); qui magnus et metuendus est super omnes qui in circuitu ejus sunt. Si autem angelicis ordinibus et spiritibus justorum magnus est et metuendus, quid nos luteas habitantes domos de fide illius magnitudine vel potentia judicare vel discernere præsumimus? Dum voluit, fecit mundum : et sicut voluit, venit in mundum. Qui, dicente evangelista : *In mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit : In propria venit, et sui eum non receperunt : quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri* (*Joan.* I, 10, 12). Qui aliis tradidit potestatem filios Dei esse, quomodo potest fieri ut potestatem non haberet se ipsum Filium Dei propriam facere? Vel quomodo quamvis in duabus naturis, divinitatis scilicet et humanitatis, proprius potuit esse Filius

^b Verba quæ hic ex Aug. refert Alcuinus, nec inter genuinos, nec inter spurios ejusdem S. Patris sermones in Natali Domini reperiuntur.

hominis, et non potuit totus in duabus naturis proprius esse Filius Dei? Ergo si ille qui natus est ex Virgine totus est proprius Virginis filius, æquum est ut credamus eundem esse Dei Patris proprium Filium. Naturarum enim Conditori nulla natura resistit, ut ex ea facere non possit quod velit, qui omnia ex nihilo creare potuit dum voluit. Ex creatis igitur multo magis perficere poterat quidquid illius omnipotentiae placuit. Humana quippe ratio investi-

gare non poterit quomodo qui fecit omnia factus est inter omnia. De quo multa dici possunt. Et est in aliquo talis sanctitas vitæ, et sancti Spiritus gratia, ut aliquid de eo digne dicere valeat? Sed hic paululum respiremus, quatenus tuis sermonibus, quos tu vel in sanctæ Ecclesiæ adversitatem, vel etiam in nostri nominis suggillationem multiplicare studes, acutiore stylo, gratia divina nos adjuvante, respondere valeamus.

LIBER SEPTIMUS.

I. Legitur beatum Hieronymum fortissimum contra hæreticas pravitates Ecclesiæ Christi athletam dixisse: omni studio se intendere, ut hostes Christi illius essent et hostes. Quod etiam pro summa laude non solum ille, verum etiam omnes catholicæ fidei defensores sibi a Deo datum munus reputabant. Unde et ego tantillus Ecclesiæ Christi vernaculus impropria mei nominis patienter suffero, quia meæ parvitatibus modico multum est delectabile, et gaudium plenum, communes habere hostes cum Domino meo Jesu Christo, quem diligere summa est sapientia, et laudare perfecta est beatitudo, nosse vero vita æterna: sicut e contrario non amasse profundissima est stultitia; ejus autem gloriæ aliquid subtrahere velle ultima est miseria: et illum ignorare mortis est perpetuæ periculum.

II. Objicis ergo me dixisse, et verum fateor, objicis quod Jesus Christus verus sit Deus et verus Dei Filius: quia hoc jam dixi, et adhuc dicam. Non solum ego, verum etiam omnis sancta Dei Ecclesia cum apostolis et omnibus catholicis doctoribus in tota orthodoxæ fidei celebratione dicit, credit, et prædicat fiducialiter. Nec tibi sufficit semel dicere hujusmodi verba: « Si enim, inquis, idem Redemptor noster in forma servi, ut vos vultis, verus est Filius Dei. » Hoc ipsum quid iterum atque iterum repetis? Ut perspicue te hoc nolle intelligatur quod nos velle reprehendis. Si ergo ille homo qui ex divina sancti Spiritus operatione et gloriosa beatæ Virginis castitate conceptus est et natus, non est verus, ut tu asseris, Filius Dei, nec verus Deus; quid superest, nisi ut illa beata Virgo nequaquam sit vera Dei genitrix, sed nuncupativa. Quia si ille qui ex ea natus est nuncupativus est Deus, etiam et illa quæ genuit nuncupativa est, non vera Dei genitrix. Et hoc quam impium sit dicere, totius mundi latitudine in qua Christus regnat et colitur, manifestissime comprobatur. Nam et hoc ipsum beato Cyrillo Alexandrino episcopo ab hæreticis objiciebatur, scilicet beatam Virginem non esse Dei genitricem, sed appellari: sicuti et vos modo soletis dicere, Jesum Christum non esse verum Dominum et Filium Dei, sed appellari, quasi nuncupativum. Ita **848** quidam Nestorianus contra catholicam fidem disputans dixit: « Qui ante sæcula est, Deus est: sed templum

sibi in utero virginali fugens, erat cum concepto et formato: qua gratia et sanctam illam Virginem Dei genitricem appellamus: non tanquam Deum generet, sed tanquam hominem unitum Deo, qui finxit eum. » Quid autem aliud est, quod et tu dicis, Dei Verbum habitasse in homine assumpto, quasi in templo quodam, non sicut evangelistæ ait: *Verbum caro factum est* (Joan. 1, 14)? « Secundum, inquis, Domini mandatum gestabat divinitatem, et habitator est templi sui. » Sed longe aliud est Deum habitasse in sanctis: aliud vero, ipsum Deum hominem factum, atque ex duabus substantiis unam personam Deum et hominem esse. « Non enim, ut ait beatus Cyrillus, sicut viri sanctificati et Verbo conjuncti communem carnem Christi percipimus, aut sicut divinam possidentis habitationem; sed ut vere vivificatricem et ipsius Verbi propriam factam vitæ naturaliter et Deus existat. » Et alibi (S. Cyril., epist. ad Nestorium *de Excomm.*): « Sed nec illud dicimus, quod Dei Verbum velut in homine communi, qui de sancta Virgine natus est, habitavit; ne Deum homo Christus habitatorem possidere credatur. Quamvis enim Verbum habitaret in nobis, et dictum sit: *In Christo habitare omnem plenitudinem Deitatis corporaliter* (Coloss. 2, 9); tamen intelligimus eum, quod caro factus est, non sicut in sanctis habitare dicitur; nec talem in ipso habitationem factam diffinire tentamus: sed unicus juxta naturam, nec in carnem mutatus, talem sibi fecit habitationem, qualem anima hominis habere creditur in proprio corpore. » Unicus igitur est Christus Filius Dominus noster, non velut conjunctione qualibet et unitate dignitatis et auctoritate hominis habentis ad Deum, quem tu soles conjunctum Deo, sive adoptatum vocitare, divinitatem quoque gestare, et, nescio quo insolito verbo usus, divinitatem *liniare* dicis. Liniare enim vulgo dicitur de pingendis vel sculpendis imaginibus, vel cujusque operis figuris exprimendis. Sed hoc quid ad Filii Dei divinitatem vel humanitatem pertineat, non intelligo. Quod vero, ut prædiximus, gestare eum divinitatem dicis, audi quid pro hoc mercedis accipias a sanctis et catholicis viris qui contra hanc hæresim tuam multa disputare solebant (S. Cyrill., *Anathem.* v). « Si quis, inquirunt, præsumit dicere Deiformum hominem Christum, et non po-

* Verba sunt Theodoretii in reprehensione primi Anathematismi apud Cyrillum.

tius Deum vere esse, sicut Filium unicum natura, **A** secundum quod factum est Verbum caro, et communicavit proxime nobis sanguine et carne, anathema sit. » Hæc enim est hic in præsentī merces laboris tui. Qualis autem futura sit ab eodem ipso quem in tantum humiliare niteris, ut omnem ei veritatem filietatis et potestatem Deitatis adimere coneris, tu ipse probabis quando ante tribunal ejus judicandus astabis. Subjungunt quoque præfati Patres de eadem re dicentes : « Non sicut in nobis inhabitat Deus, sic et in Christo. Deus enim erat ipse naturaliter apparens secundum nos unusque et solus Filius, et quando factus est caro. Qui igitur præsumunt dicere Deiformem hominem eum esse, et non potius Inhumanatum Deum, necessario succumbunt anathemati. »

III. Mi. or vero quare introducere novum nuncupationis In Christo nomen non timeas, cum hoc ipsum antecessores tui hæretici usurpantes ab Ecclesiæ fuissent commūnōne divisi. Ait namque idem beatus Cyrillus : « Caveamus ergo de Christo dicere : propter assumptem veneror assumptum, et propter invisibilem adoro visibilem. » Horrendum vero super hoc etiam illud adjicitis : « Qui susceptus est, cum eo qui susceperit, connuncupatur Deus. » Qui enim hæc dicit, dividit [in] duos Christos eum qui unus est, hominem seorsum in partem, et Deum similiter in partem constituens; evidenter enim dividit unitatem. Non ergo alter cum altero coadoratur aut connuncupatur Deus; sed unus intelligitur **C** Christus Jesus Filius Dei unigenitus, una servitute cum propria carne venerandus : ubi enim est nuda nuncupatio, ibi solidæ veritatis denegatio est. Sed revera Incarnatum dicimus unigenitum Filium Dei secreto **849** illo mysterio quod ipse solus novit. Nostrum namque est credere, illius nosse. Quod tu omnino oblitus conaris illud ratione investigare quod fide venerari debuisses : credere enim tuum esset quod Deus Dei Verbum, totum suscipiens quod hominis est, verus homo factus sit, et assumpta humanitas, totum accipiens quod Dei est, aliud quam Deus esse non possit.

IV. Mihi quoque objicis non recte Intellexisse de qua natura beatus Gregorius dixisset, cum ait : « Aliud est homines natos gratiam adoptionis accipere, aliud unum singulariter per divinitatis potentiam Deum ex ipso conceptu prodixisse : » Et gratias agis quod tu eandem sententiam melius intellexisses, eamque de divinitate, non de humanitate dictam esse affirmas. Sed quis sit qui per potentiam divinitatis Deus conceptus sit, agnosce. Nam de divina Filii Dei divinitate dici quomodo potest, quod conceptu prodixisset? Deus enim Filium suum unigenitum genuit; non ex alterius conceptu cujuslibet; atque eundem Virgo sacra de Spiritu sancto concepit, de qua ipse Filius Dei, quasi sponsus de thalamo, processit. Aut quæ natura per potentiam Dei facta est quod est? An illa per quam omnia facta sunt, aut

illa quæ novissimis temporibus ex Virgine facta concipitur? Expositorem te alienorum dictorum jactitas, cum vix unquam tua recte proferre poteris. **M**o quoque arguis, qui ubi recte arguendus sum, emendari non refugio, sed potius desidero et multum opto : sed sunt plerique qui, dum alios reprehendere cupiunt, omnino magis suam imperitiam ostendunt, quæ forte occulta fuisset si tacuissent, sicut scriptum est : *Stultus, si tacuerit, sapiens reputabitur (Prov. xvii, 28)*. Grandis est enim stultitia velle te proferre testimonium quod per omnia contra temetipsum esse manifestum est. Tribus namque modis testimonia in tuis scriptis inveniuntur prolata, quorum quædam nec tibi nocere, nec favere videntur, nec omnino ad rem præsentis disputationis pertinent; quod certissimæ ignorantie indicium est. **Q**uædam vero sic a te ponuntur, ut tamen nobiscum agant, et tibi repugnare aperta veritate probantur; quod, ut prædiximus, stultitiæ non minimæ res est, te arma adversario ministrare. Quædam autem ita protulisti, ut tamen, nisi corrumperes, te nullo modo adjuvare viderentur; quod omnino malevolæ conscientie vitium esse dignoscitur : in quorum primo, ut diximus, te ignorantem, in altero indoctum, in tertio vero malevolum ostendisti. Mirandum ergo est, vel magis dolendum, cur audeas sanctorum Patrum lucidissima testimonia corrumpere, immutare et in alium transferre sensum quam illi qui scripserunt, posuerunt, sicut paulo ante te fecisse probavimus, et in multis tuarum litterarum locis inveniri potest.

V. De sancto namque Athanasio testimonium posuisti quod tuam sectam maxime destruit : et dum forte intelligeres quædam in ejus testimoniis verba tuis sensibus contraria esse, omisisti in medio quæ ait, ne contra te ipsum dicere videreris. Ponamus itaque plenam illius sententiam, ut agnoscat quanta malitia abstulisti quod firmissimo contra te esse positum intelligitur (S. Athan., *epist. ad Epictet.*, n. 2). « Quomodo autem, inquit, ambigere audent, qui dicuntur Christiani, si, qui ex Maria processit Deus, Filius quidem natura et substantia Dei est, secundum carnem autem ex semine David est, ex carne autem sanctæ Mariæ? » Hoc autem quod sequitur tacuisti, quod tuæ firmissime contradicisti **D** sectæ. « Quid autem putas, ais, temerarii facti sunt, ut dicerent Christum, qui carne passus est et crucifixus, non esse Dominum Salvatorem et Deum et Filium Patris? Aut quomodo Christum volunt nominari, qui dicunt in hominem [sanctum, perinde atque in unum prophetarum venisse Verbum, nec ipsum hominem] factum, sumentem ex Maria corpus; sed alterum esse Christum, et alterum Dei Verbum, quod ante Mariam, et ante sæcula Filius existebat Patris? Aut quomodo esse Christiani possunt, qui dicunt alium esse Filium, alium Dei **850** Verbum? » Hæc tacuisti, et sequentia ejusdem sententiæ assumpsisti tibi in auxilium, quæ et ipsa valde tibi esse contra-

• S. Greg. lib. xviii Moral., cap. 32, citatum ab Alcuino in *epist. ad Felicem*, n. 10, supra col. 124.

ria intelliguntur. Ponis ejusdem Patris Athanasii **A** verba dicentis (*Ibid.*): « Non per adoptionem hæc facta sunt, absit; sicut quidam existimaverunt; sed sicut est veritas, homine facto Salvatore, totius humani generis salus facta est. Si enim adoptione erat in corpore Verbum secundum illos, quod autem adoptione dicitur, phantasia est, reperitur et putative salus. » Videsne quam fortissimo ariete falsitatis tuxæ murum iste probatissimus catholicæ fidei miles destruit? Ait itaque: « Quid autem, putas? temerarii facti sunt, ut dicerent Christum, qui carne passus est et crucifixus, non esse Dominum Salvatorem et Deum et Filium Patris. » Ecce perspicue temerarios eos esse reputat qui negant Dominum et Salvatorem, et Deum, et Filium Patris esse illum qui crucifixus est; nec illos Christianos æstimat qui huic fidei contradicunt: et verissime affirmat omnia quæ in Christo **B** gesta sunt, sine adoptione facta esse, qui adoptionem dicit phantasiam esse et non veritatem. Quam vero impium est alicui qui se Christianum nominat, credere per phantasiam Christum esse Filium Dei? In Christi itaque humanitate iste veracissimus doctor fidei catholicæ hæc facta esse dixit, quia nihil in æterna generatione Verbi Dei factum esse fas est dicere vel credere, qui omnino æternaliter genitus est ex Patre, non temporaliter factus. Quale usque testimonium contra te ipsum veracius et fortius invenire potuisti, quam quod iste sanctissimus et veracissimus ecclesiasticæ fidei doctor astruit, qui omnia quæ in Christi conceptione, nativitate, **C** passione et resurrectione per veritatem firmissime, et non per adoptionem, quia adoptionem phantasiam dicit, facta affirmet?

VI. Ponis quoque verba sancti Augustini de homilia in Joannem, ubi ait (*Tract. xiv in Joan., n. 11*): « Pater diligit Filium, [sed] quomodo Pater Filium, non quomodo dominus servum; quomodo unicum, non quomodo adoptivum [*S. Aug., adoptatum*]. » Sed his verbis sancti Augustini tui sensus verba addidisti dicens: « Et hoc, si de utraque natura similiter dictum fuisse putet, doceat prius, si valet, quomodo Filius Dei in forma servi servus Patris non sit: sicut in divinitate non servus, sed Filius, neque adoptivus filius, sed proprius veraciter creditur et prædicatur. » Nos autem, Dei Patris sanctissima voce edocti, dicimus in utraque natura vere unum Filium Dei esse Jesum Christum, eundemque Deo Patri totum dilectum, non, ut tu reris, ex parte ut Filium, ex parte vero ut servum, quod omnino ridiculosum est dici: sed totum dicimus quasi proprium et unicum diligi a Patre Filium. Super quem, rogo, vox facta est in baptismo vel in monte sancto: *Hic est Filius meus dilectus* (*Matth. iii, 17; et xvii, 5*)? an super divinitatem tantum, et non super humanitatem? quod impium est credere; et præsumptuosum est dicere, Patrem non diligere Filium in suscepta humanitatis natura, qui sic unitus esse constat ex duabus substantiis, ut sit unus unigenitus, non duo filii, unus unigenitus et alter adoptivus. Ideo enim

in Evangelio dictum est, quo tu testimonio sæpius uteris: *Et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis* (*Joan. i, 14*): et dicis, « gratiam ad humanitatem pertinere, veritatem vero ad divinitatem. » Tamen idem evangelista unum, unigenitum eum nominavit, in quo est secundum intelligentiam tuam gratia et veritas, id est, duarum naturarum, ut nos confitemur et credimus, mirabilis adunatio in unam personam et in unam Filii Dei dilectionem.

VII. Alteram quoque evangelicam sententiam posuisti cum expositione beati Augustini dicens (*Tract. cx in Joan., n. 5*): « *Et dilexisti, inquit, eos, sicut et me dilexisti*. In Filio quippe nos Pater diligit, quia in ipso nos elegit ante constitutionem mundi. Qui enim diligit Unigenitum, profecto diligit et membra ejus, quæ adoptavit in eum et per eum. » Et tacuisti sequentia ejusdem expositionis, ubi ait idem doctor: « Nec ideo pares sumus unigenito Filio, per quem creati et recreati sumus, quia dictum est, *dilexisti eos, sicut et me dilexisti* » (*Joan. xvii, 25*). (Unigenitum dicit, per quem **851** creati sumus et recreati: unum unigenitum, non duos unigenitos creatorem et recreatorem. Si est unigenitus, non potest esse adoptivus), « quod nihil aliud est dicere, quam *dilexisti eos, quoniam et me dilexisti*, non enim membra non diligeret qui diligit Filium. Aut alia causa est, diligendi membra ejus, nisi quia diligit eum? Sed diligit Filium secundum divinitatem, quia illum æqualem sibi genuit; diligit eum etiam secundum id quod homo est, quia ipsum unigenitum Verbum caro factum est, et propter Verbum est ei clara Verbi caro. Nos autem diligit quoniam sumus ejus membra: propter hoc nos dilexit antequam essemus. Quapropter incomprehensibilis est dilectio qua diligit Deus, neque mutabilis. » Aliquid vero singularius intelligendum est in dilectione Filii sui, quam nostri sensus paupertas intelligere possit. Unde et idem præfatus doctor in alio loco ejusdem operis, quamdam proprietatem dilectionis in Filium Dei, secundum quod homo factus est, esse designavit. Ait itaque idem (*Aug., Tract. xxv in Joan., n. 11*): « *Hunc enim Deus Pater signavit* (*Joan. vi, 27*). Signare quid est, nisi proprium aliquid ponere? hoc est enim signare, imponere aliquid, quo non confundatur cum cæteris. Signare est, signum ei [*F., signum rei*] ponere. Cuiusque rei ponis signum, ideo ponis signum ne confusa cum aliis a te non possit agnoscere. Pater ergo signavit eum, proprium illi quiddam dedit, ne cæteris comparetur hominibus. Ideo ergo illi dictum est: *Unxit te Deus, Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis* (*Psal. xlviii, 8*). Ergo signare quid, est exceptum habere, hoc est, præ participibus tuis. Itaque nolite, inquit, me contemnere, quia filius hominis sum, et quærite a me cilium, non qui perit, sed qui permanet in vitam æternam. » Ponis quoque sententiam de libris beati Ambrosii, quos de Fide Christiana composuit (*Ambr., de Incarn. Dom., cap. 6, n. 49*). « Emergunt, inquit, alii, qui carne non Do-

mini dicant, et divinitatem unius naturæ. Quæ tantum A sacrilegium inferna vomuerunt? » Hoc nescio, quare dixisti. Quis catholicus unam naturam divinitatis et carnis esse credit? Sed quare tacuisti ejusdem sententiæ initium, ubi idem doctor ait (Idem *ibid.*): « De nullo prophetarum dictum est, quia Verbum caro factum est: nullus prophetarum abstulit peccata mundi. De nullo alio dictum est: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui* (*Matth.* III, 17). De nullo prophetarum legimus quod sit Dominus majestatis, quod de Christo Apostolus dixit, quem Judæi crucifixerunt. » Unde et idem doctor in eodem opere de divisione [*F.*, visione] inter Christum, Moysen, et Eliam, qui in monte cum eo apparuerunt, verba ponens ita ait (*Ambr.*, lib. 1 *de Fide*, cap. 13, n. 81): « Petrus in monte Moysen et Eliam B vidit cum Filio Dei: nec erravit in natura, nec erravit in gloria. Denique qui facere deberet, non illos, sed Christum interrogavit. Nam etsi tribus parabat obsequium, unius tamen expectabat imperium: sed quoniam vel tabernaculorum numero [numerum] deferendum tribus simpliciter æstimavit, emendatur Dei Patris auctoritate dicentis: *Hic est Filius meus dilectus, ipsum audite* (*Matth.* XVII, 5); id est: quid conservos tuos cum Domino tuo socias? *Hic est Filius meus*: non Moyses filius, sed hic filius: sensit emendationem apostolus: procidit in faciem, consternatus Patris voce et Filii claritate: sed elevatus a Filio, qui jacentes erigere consuevit, unum vidit, solum vidit Dei Filium. Recesserunt enim servuli, ut solus Dominus, qui solus designabatur Filius, videretur. »

VIII. Igitur dum plurima sanctorum Patrum testimonia percurrere, producis in medium, in quibus nihil tuis partibus favere veraciter invenitur, sed nonnulla etiam palam tibi contraria esse, ut probavimus manifestissime, quæ certissime veritatem catholicæ fidei affirmare intelliguntur, repente pervenisti ad Zachariam prophetam, cui Jesus sacerdos in sordidis vestimentis ostensus est ab angelo (*Zach.* III). Quam visionem vel prophetiam beatum Hieronymum aliter exponere asseris, aliter nos in tractatu ejus in eundem prophetam scriptum legimus. Dicis enim eundem sacræ historiæ interpretem hæc repone verba: *Et Jesus erat induus vestimentis sordidis*, utique ex transgressione de carne peccati sordidus, quam induere dignatus est: unde et pannis involutus et scissuras 852 humani generis, dum in se illa suscepit, inspicitur: donec radio crucis, innocentiae tunica texeretur. Nonne, inquit, hic titio extractus ab igne est? Titio extractus ab igne semiustulatus, non percombustus esse ostenditur. Corpus enim illud humani generis, quod ex protoplastorum transgressione et criminum flamma fuerat adustum, hoc induit Dominus, et quasi titionem semiustulatum a gehennæ incendio liberavit. In quo vero libro, vel in quo opere hæc dixisset beatus Hieronymus, nos non invenimus. Igitur in tractatu ejusdem prophetae, quem ille doctor egregius vel ex Hebraica veritate,

vel ex catholica sanctorum Patrum interpretatione composuit, ut diximus, nullatenus iste sensus invenitur. Dicis utique: « ex transgressione de carne peccati sordidum, quam induere dignatus est. » Jesus vero æternus sacerdos secundum ordinem Melchisedech non habuit carnem peccatricem, quia nulla transgressio in carne illius fuit, sed similitudo carnis peccati: nec ulla adustura peccati in corpore illius apparuit, sed ut lana illa, et munda absque omni tinctura peccati, et gemma lucidissima, omnique mundo pretiosior sanctissimum corpus Christi abique omni sorde transgressionis perlucidum fulserat. Hujus vero visionis intelligentiam in tractatu præfati operis idem doctor eximius dupliciter explanavit (*S. Hieron.* in cap. III *Zach.*). Juxta Hebraicam opinionem de Jesu filio Josedech sacerdote magno ita intelligi debere asseruit, ut sordida vestimenta habuisset idem sacerdos Dei propter alienigenam, quam duxit uxorem, vel propter peccata populi, vel ob squalorem captivitatis, unde nuper erutus est, quasi torris semiustulatus: atque ideo Satanam stare a dextris ejus, quia veram accusationem habuit contra eum. Nam diabolus nunquam a dextris nostri Jesu stetit: quia nunquam veram accusationem invenit in illo: sed in omni tentatione victus, quasi fugax latro, et timidus bellator recessit ab eo. Vel quomodo convenit de Deo Jesu, ut dicat ei angelus: *Ecce abtuli a te iniquitatem tuam*, qui nullam habuit iniquitatem? Nec ullus angelus fortior illo fuit, ut eum mundare a peccato debuisset: dum Jesus noster C magni consilii angelus missus sit a paterna sede totius mundi purgare peccata. Ponit quoque, non confirmando, sed ostendendo idem præfatus doctor quorundam opiniones, quomodo hæc de Christo intelligi velint: et de torre eruto dicit, quod Jesus in Babylonia igne consumptum [*Ex sensu S. Hieron.*, non Babylonio igne consumptum], id est, peccatorum nigredine non ustulatum, nec flamma hujus sæculi tactum, id est, nulla flamma vitiorum vel saltem tactum, sed ab omni peccatorum sorde immunem, sicut aurum igne probatum splendescere. Sed melius hujus prophetiæ sententia de Christo aiunt intelligi posse, ubi dictum est: *Audi Jesu sacerdos magne, tu et amici tui, qui habitant coram te, quia viri portendentes sunt: Ecce enim ego adducam serrum meum D Orientem, quia ecce lapis, quem dedi coram Jesu, septem oculi sunt* (*Zach.* III, 8). Jesu et amicis ejus, qui sunt viri portendentes, id est, prophetis et sacerdotio Judæorum promissus est ille, de quo scriptum est: *Ecce vir oriens nomen ejus* (*Zach.* V, 12). Et in Evangelio: *In quibus visitavit nos oriens ex alto* (*Luc.* I, 78): et lapis angularis, qui sine manibus de monte præcisus contrivit universa mundi regna (*Matth.* XXI, 44). Super quem lapidem, *septem oculi sunt*, id est, septem dona sancti Spiritus, quæ in Isaia leguntur (*Isa.* XI, 1), super florem requiescere, qui de virgæ radicis Jesse germinavit. Ex cujus persona in Cantico canticorum dictum legitur: *Ego flos campi, et liliium convallium* (*Cant.* II, 1). De quo etiam lapide

mox subjungitur : *Cælabo sculpturam ejus, dicit Dominus exercituum, et auferam iniquitatem terræ illius in die una* (Zach. iii, 9). « Istum vero lapidem (Hieron., loc. cit.), qui dictus est coram Jesu, clavis crucis, et lancea militis faciam vulnerari, et in illius passione auferam iniquitatem terræ illius in die una, de qua scriptum est : *Hæc est dies, quam fecit Dominus, exsultemus et lætemur in ea* » (Psal. cxvii, 24). Idcirco plenius hujus prophetiæ sensum exposuimus, at intelligatur quam longe aliter beatus Hieronymus in tractatu hujus prophetiæ, hujus visionis sensum vel intelligentiam exposuisset.

IX. Ponis quoque sermones beati Ambrosii, sed perturbans unius pronomini adjectione sensum illius sententiæ. Ait enim doctor ille egregius (Lib. v, de Fide, n. 107) : « Contra autem sancto patriarchæ David secundum gloriam suam Dominus est; secundum **853** corporalis successionis seriem Filius est, non deficiens a se, sed nostræ jus sibi adoptionis acquirens. » Tu vero immutasti sermones, ubi ille ait, *successionis*, tu posuisti, *susceptionis*; et ubi ait : *nostræ jus sibi adoptionis acquirens*; quod omni sensu caret, hanc eandem sententiam bis posuisti in libello tuo; gaudens, ut reor, in adoptionis nomine : quod omnino de nobis in hoc loco positum est, non de Christo, qui nostræ adoptionis jus, id est, potestatem acquirere dicitur. Et nescio utrum mala voluntate, more tibi consueto, immutasti sermones illius, vel etiam imperitia. Si mala voluntate sanctorum Patrum purissimos sensus immutare tentas, cur non times Scripturam dicentem : *Os quod mentitur occidit animam* (Sap. i, 14)? Si vero imperitia, miror cur non erubescas insipientiam tuam; quia dum sapiens vis videri, stultus appares; nam juxta Salomonem sapiens potuisses putari, si tacuisses. Assumis etiam et beatissimi Leonis papæ testimonium tuæ sectæ in adiutorium, quod perspicue tuis sensibus valde contrarium esse dignoscitur, ubi ait : « Qui enim verus est Deus, verus est homo, et nullum est in hac unitate mendacium, dum in invicem sunt, et humilitas hominis, et altitudo Deitatis. » Tu itaque hanc unitatem dividis in duos filios, unum proprium, et alterum adoptivum. Nam altitudo divinitatis ad humilitatem descendit humanitatis, et humilitas humanitatis ad altitudinem ascendit divinitatis, non versibilitate nature, sed dignatione honoris. Item ponis testimonium de libro beati Augustini, quem Enchiridion ipse nominavit : de quo etiam libro olim in quadam epistola tua multum perverse maculasti ejusdem sancti Patris verba, immittens ea quæ nunquam ille dixit. Sic et in isto testimonio dicis, quæ ille nullatenus dixit, nec aliquo rationali sensu conveniunt. Ubi enim ille ait (Cap. 40) . « Quia homo ille nullis præcedentibus meritis in ipso exordio nature suæ, quo esse cœpit, Deo Verbo copularetur in tantam personæ unitatem, ut idem ipse esset Dei Filius, qui filius hominis, et filius hominis, qui Filius Dei. » Tu dicis : *Quia nullis præcedentibus meritis*. Quid autem vis significare per mares, nisi forte ma-

ritos? Quod autem omnino secundum regulas Latinæ eloquentiæ stare non potest : si ad mares pertinere voluisti, *maribus* debuisses dicere, non *maris*; sed singularis tuæ peritiæ eloquentia talibus solet uti verbis, quæ nec regulis recte loquendi ullo modo conveniunt, nec sensu catholicæ fidei astipulantur. Timuisti forte dicere, *absque ullis præcedentibus meritis* : quia mox in sequentibus eruditionis tuæ sensibus invenitur, te dixisse : « Quæ ille, inquis, de humanitate Filii Dei, in qua natus homo, per adoptionis gratiam meruit esse quod est, et accipere quod habet : » tu dicis cum antecessoribus tuis Pelagio et Nestorio Christum meruisse, ut esset quod est; cum sanctus Augustinus et omnes catholici doctores nullis præcedentibus meritis in ipso humanitatis Christi exordio eundem Deum esse conceptum et natum testantur. Et quomodo tu diversos filios esse in Christo propter duas naturas asseris, dum iste sanctissimus doctor in hoc testimonio, quem [quod] tu ipse posuisti, eundem dicit esse Dei Filium, quem filium hominis; et filium hominis, quem Filium Dei? Si idem est filius hominis, qui Filius Dei, una est prorsus veritas, et unum nomen Filii in Christo : quia unitas personæ dualitatem filiationis respuit in Christo, nec adoptio locum invenit, ubi proprietas præcessit; nec divinitas humanis tenetur præjudiciis, cum omnia secundum propriam voluntatis potentiam operatur, quæ vult in cælo et in terra, qui ait : *Pater meus usque modo operatur, et ego operor* (Joan. v, 4).

X. Quid vero præsumptiosa mente et stulta temeritate altiora te rimari non metuis, et te medium inter divinitatem et humanitatem Dei Filii immittere tentas, humanaque ratiocinatione divinæ bonitatis ineffabile sacramentum scrutari niteris? Nec tuæ sententiæ modum imponere nosti, qui nec te ipsum discernere poteris, vel quomodo anima tua tenerrimis in materno utero tuæ coagulationis primordiis immitteretur, exprimere sufficis. Sine te enim Dei Filius fecit, quod voluit : sciebat namque Dei sapientia sine sui imminutione **854** se infundere humanæ nature, et ineffabili unitate fieri ex tempore filius hominis, qui semper fuit ante omnia tempora Filius Dei, per quem facta sunt tempora. Sed tu carnali cogitatione plenus potentiam Dei proprium posse habere Filium non putas, nisi tale aliquid patiat, qualia substantia patitur carnis, quando gignit carnem. Hoc enim insipientiæ quorundam incredibile videtur, dum omnia recte sapientibus Deo possible esse creduntur, ipsa Veritate dicente; hoc autem apud homines impossibile est, apud Deum autem omnia possible sunt (Matth. xix, 26). Et hoc ergo possibile Deo esse dignoscitur, ut proprium ex Virgine Filium habere potuisset. Fecit enim idem Filius Dei sibi tempus, in quo fieret homo; assumpsit de matre, unde mori potuisset, qui immortalis mansit in æternum : unus tamen atque idem [Forte deest : mortalis et] immortalis, impassibilis et passibilis, non alter et alter : et qui est vita

vivificans, spontanea voluntate, dum voluit, moritur: sicut in libro Exodi Dominus locutus est per Moysen: *Et videbitis vitam vestram pendentem in ligno, et non credetis vitæ vestræ* (Deut. xxviii, 66). Deum autem Christum esse vitam ipsius testimonio in Evangelio dicentis, disce: *Ego sum via, veritas et vita* (Joan. xiv, 6). Unde et in Actibus Apostolorum beatus Petrus populo prædicans ait: *Vos autem virum homicidam petistis dimitti vobis, auctorem vero vitæ peremistis* (Act. iii, 15). De quo et beatus Cyprianus ait: « Judicatur judicatoris et Dei sermo ad victimam tacens ducitur. » Gregorius quoque Nazianzenus: « Indiguimus, ait, Deum incarnatum et mortificatum, ut nos vivamus; res enim vetus erat, ut homo moreretur: quod ne semper aunderet in homine, res nova facta est, ut Deus moreretur, sed quia carne mortuus est, non divinitate. »

XI. Nec vero ullatenus confundimus naturas in Christo, sicut tu asseris nos fecisse: sed salva utriusque naturæ proprietate, divinæ scilicet et humanæ, unum constitemur Deum Dei Filium Jesum Christum Dominum nostrum in duabus naturis, una vero persona et una Filii dignitate. Sicut enim anima compatitur corporis doloribus, quamvis anima immortalis permaneat, tamen corpus sine animæ compassione non patitur: quia anima et corpus unus est homo, et communes sunt animæ et corporis vel dolentis vel letantis affectus; quia unus homo est, qui simul dolet vel gaudet: ita Dei Filius sua propria carne passus est, non alter in corpore passibilis, et alter in divinitate impassibilis, sed unus in utroque. Nec iterum Christum dividimus in duos filios, vel duos deos, vel duas cum Nestorio personas. Qui licet duas palam non dixisset personas, tamen omnia quæ duabus inesse necesse est personis, in sua professione fatetur. Similiter modo et tu, licet fugias verba duarum personarum, tamen omnia quæ necesse est duabus inesse personis, te in tuis litteris invenimus profiteri. Quis enim nesciat, apud unum Patrem alteram esse personam adoptivi filii, alteram proprii Filii? Nec enim ullus pater, juxta humanæ consuetudinis rationem poterat proprium filium sibi adoptare, quasi alienum: aut quem adoptat sibi in filium, poterit sibi proprium facere, quem paternitas alterius sibi fecit alienum; quia adoptio ex alieno quolibet efficitur; proprius vero filius in veritate proprietatis permanet. Unus est Deus Pater, et unum habet Filium Dominum nostrum Jesum Christum. In utraque autem substantia et divinitatis et humanitatis, unus atque idem est Dei Filius Dominus noster Jesus Christus, ut Deus verus; ita etiam homo verus, attestante Apostolo atque dicente: *Ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula* (Rom. ix, 5). Et alibi: *Unus enim Deus, unus est mediator Dei et hominum homo Christus Jesus* (Joan. ii, 5). Unum ergo atque eundem Dominum nostrum Jesum Christum, cum ex aliis, tum ex his apostolicis sententiis, et

* S. Aug., de Fi le et Symbolo.

A Deum verum et hominem comprobamus, qui cum æqualem impassibilitatem et immortalitatem cum Patre possideat, propter nostram tamen salutem passibilem suscepit hominis naturam, impassibilis divinitatis majestatem non amittens: nec ut permutaretur in humanitatem divinitas, sed ut divinitati servaretur humanitas. Secundum igitur hujus hominis veritatem Dei Filius ad redemptionem nostram natus ex Virgine est et Spiritu sancto: sic enim ad Mariam in Evangelio angelus loquitur: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi: et propterea quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei* (Luc. i, 35). Si quis vero hanc veræ fidei professionem contemnat, vel minus catholicam reputet, legat sancti Augustini verba, quæ de explanatione catholici Symboli composuit^a, et inveniet me illius, certissime uti sensibus, qui ubique purissimus in catholica fide et veracissimus doctor esse comprobatur. Tribus enim modis, ut idem sanctus Augustinus ait, Scriptura sacra de Christo loquitur; primus, cum secundum summam illam divinitatem Patri æqualem atque cœternum ante assumptionem carnis vocat. Alter modus est, cum assumpta carne jam idem Deus, qui homo; et idem homo, qui Deus, secundum quam lam suæ excellentiæ humanitatem [*Forte, dignitatem*], qua non cæteris cœquatur hominibus, sed est mediator; et caput Ecclesiæ et legitur et intelligitur. Tertius modus est, cum quodammodo totus Christus in plenitudine Ecclesiæ, id est, caput et corpus secundum plenitudinem perfecti cujusdam viri, in quo viro effecti sumus membra, et credentibus prædicatur, et prudentibus agnoscibilis offertur. De secundo autem modo in præsentī disputatione maxime versatur intentio, in quo Deum verum et verum hominem eundem Dominum nostrum Jesum Christum publica voce, catholica pace, omnium sanctorum doctorum probatissimis testimoniis roborati profiteamur: non ex parte Deum verum, ex parte Deum nuncupativum, sicut tua solet indocta novitas affirmare, dicendo: *Deus est Christus secundum divinitatem, et Dei Filius verus: secundum humanitatem autem Deus est nuncupativus et adoptivus Filius*: quasi ex parte divinitatis sit veritas; in parte vero humanitatis nuncupatio, et non pura veritas. Audi ergo, quomodo beatus Augustinus tuæ partitioni in disputatione, contra Maximinum hæreticum habita, respondeat, ait enim (Lib. ii, cap. 10, n. 2): « Porro Christus una persona est geminæ substantiæ, quia et Deus, etiam homo est. Nec tamen Deus pars ejus personæ dici potest: alioquin Filius Dei Deus, antequam susciperet formam servi, non erat totus, et crevit, cum homo divinitati ejus accessit, quod in una persona absurdissime diceretur: quia pars rei ullius esse non potest Deus. »

XII. Concordat quoque beatus Cyrillus, cujus et tu testimoniis uti sæpius soles, huic sanctissimo Patri, sub anathematis viaculo constringens eos, qui

qualem [*Forte*, inæqualem] venerationem Dei Filio A Jesu Christo facere audent, unam quasi veram Dei Verbo, alteram vero quasi sub nomine nuncupationis homini assumpto. Ait ergo ^a: « Si quis assumptum hominem coadorari oportere Deo Verbo, et conglorificari tanquam alterum in altero, et non potius una adoratione honorat Emmanuel, et unam ei glorificationem appellet, secundum quod caro factus est, anathema sit. Syllaba enim *co* superadjuncta hoc cogit intelligi, quod quasi alter in altero. » Et infra ^b: « Si quis igitur coadorare dicit, ut hominem seorsum, altero præter eum existente Deo Verbo, et non secundum veram unitatem adunans unum Christum et Filium Dominumque una adoratione **856** glorificat, virtuti anathematis juste subditur. » Et item ^c: « Si enim est et idem Deus simul et homo, adoratur B potius tanquam unus adoratione una, et non coadoratur, nec coappellatur Deus, ut non homo simpliciter communis, et secundum nos Emmanuel esse credatur divina gloria participatus per gratiam: sed confitemur magis Deum in carne propter nos vere hominem factum, non transitu naturæ per mutationem et conversionem, sed unitatis dispensationem. » In præfato quoque libro contra Maximinum beatus Augustinus verissime testatur Filium Dei hominem factum: et vere juxta apostolicam vocem exaltatum supra omne nomen, quod est in cælo aut in terra (*Philip. n. 9*). « Hoc ergo, inquit (*Cap. 2*), illi donatum est ut homini, secundum quem factus est obediens usque ad mortem crucis, quod jam habebat ipse [idem] Dei Filius, Deus de Deo natus æqualis. » C Si ergo hoc ei donatum est in carnis dispensatione, quod jam ante habebat in divinitatis natura, restat ut idem ipse verus Filius Dei natus ex virgine credatur et confiteatur. Deum ergo dicit esse, sed non verum Filium, [^d qui esse non negas], sed adoptivum, et non verum. Quæ autem est ista nova filietatis introductio in Christo? Deum illum dicit esse et non verum: quis est talis nuncupationis fructus, ubi detrimentum est veritatis? Et quomodo in Christo est omnis veritas, si hoc solum, quod maxime fatendum est, secundum vestram opinionem verum non esse credendum est? Tu autem certissimam veritatem ita es refutare conatus, ut diceres Deum ideo esse dictum Christum, quia Deo conjunctus est

^a S. Cyrilli textus hoc loco admodum mendose recensentur. Eos Alcuinus descripsit partim ex Explicatione XII Capitulorum, quæ exstat tom. VI Oper. S. Cyrilli pag. 154, partim ex Epistola apologetica adversus Theodoretum. reprehensiones XII Capitulorum. Primus igitur locus est Cyrilli Anathematismus 8, qui ita sonat: « Si quis dicere audeat, hominem assumptum una cum Dei Verbo adorandum et conglorificandum, et Deum tanquam alterum cum altero connominandum esse (hunc enim intellectum particula *cum*, adjuncta perpetuo ac necessario affert), et non potius una adoratione Emmanuel em honorat, unamque illi glorificationem attribuit, quatenus Verbum factum est caro, anathema sit. »

^b Hic aliter textus exstat in declaratione præfati Anathematismi 8, qui ibi ita redditur: « Si quis ergo illum simul adorari dicit tanquam hominem

et applicatus, non quod vere sit Deus vel Filius Dei, sed propter eum, ut dicere soles, a quo assumptus est; alterum sine dubio restimans assumptum, assumptum alterum. Quia si assumens verus est Deus, et assumptus non verus Deus, nec verus Filius, necessario intelligi datur, quod duas in unum Christum tentas introducere, sed falsa professione, personas: nam duo sunt omnino verus et non verus. Quod si beata Virgo verum non genuit Deum, Filium Dei, quomodo ab omnibus recte credentibus in universali totius orbis Ecclesia Dei Genitrix veneratur et creditur? Vel si eam Dei Genitricem negare non audes, ne te publicum hostem Ecclesiæ palam aperteque demonstres, necessario duos illam genuisse deos, unum verum [*Forte suppl.*, et alterum nuncupativum] fateri cogeris. Aut si hoc tibi sicut et nobis absurdum esse videatur, fatere nobiscum Deum illum verum veraciter dici et esse, non nuncupative fingi, et nuncupari quod non est. Incongruum est enim et valde ineptum, Deum aliquid, quod non sit, dici, sicut et negare quod est, impium et detestabile esse dignoscitur.

XIII. Post testimonia igitur sanctorum Patrum, quæ multa quidem, et quædam etiam vere posuisti, sed omnimodis catholicis, non hæreticis faventia, præsules quoque Hispaniarum inducis, quos tu orthodoxos dicitis: in his quæ posuisti orationibus indubitanter hæretici esse dignoscuntur. Nisi forte et eorum dicta, sicut et in cæteris solebas, depravaris, scilicet ut quod illi bene dixerunt, tu in adjumentum erroris tui mutare, et alterum pro altero mittere ausus sis. Asserunt enim quidam ex illis Patribus [*Forte*, partibus], ubi tu dixisti, vel adoptionem, vel adoptivi hominis, eos dixisse pro [adoptione] assumptionem, et pro adoptivi assumpti: et in hoc quoque tua malevola arguitur pertinacia. Si enim in tua sententia, quasi in veritate confideres, nequaquam ea quæ ab aliis bene dicta sunt, in pravum sensum mutares; veritas enim, ubicunque est, semetipsam defendit. Sed sive mutata, sive ut ab eis sunt dicta hæc eadem testimonia a te **857** sint posita, non magnopere curandum est; nos enim Romana plus auctoritate quam Hispana, veritate assertionis et fidei nostræ fulciri desideramus; licet nec illa reprobemus, in his tamen quæ catholice dicuntur.

D seorsum, cum Deo Patris Verbo, tanquam altero ab ipso, et non secundum veram unionem conjungens in unum Christum et Filium et Dominum, una adoratione honorat, juste virtuti hujus Anathematismi subjicitur. »

^c Tertius hic locus habetur in defensione hujus Anathematismi adversus reprehensionem Theodoretum, l. cit. pag. 226, et ita ibi sonat: « Nam siquidem ipse Deus simul et homo, adoratur sicut unus adoratione una, et non coadoratur et simul appellatur Deus: ne Emmanuel credatur esse homo simpliciter et communis sicut nos, et per gratiam divinæ gloriæ particeps; sed confiteamur illum potius Deum in carne propter nos, id est, vere hominem factum, non mutatione naturæ secundum alterationem et versionem, sed unionis dispensationem. »

^d Quæ unciis inclusa sunt redundare videntur.

• Unusquisque in hoc se refutandum sciat, in quo ab A universali dissentit Ecclesia. Romana igitur Ecclesia, quæ a catholicis et recte credentibus sequenda esse probatur, se per verum Filium Dei et in missarum solemnibus, et in cæteris quoque omnibus scriptis suis. vel in epistolis fateri solet, eum qui pro nostra salute homo fieri dignatus est, et crucis subire [*Forte*, subiisse] tormentum. In missa namque humanæ Nativitatis ejusdem Domini nostri ita cantare solemus : *Præsta, ut Unigenitum tuum, quem redemptorem læti suscepimus, venientem quoque judicem securi videamus.* Illum qui nos suo sanguine redemit, et super suum adventum judicaturus est mundum, unigenitum Filium Dei dictumur : quod de humanitate illius sine dubio dictum est. Item in die Natalis Domini : *Concede, quæsumus, omnipotens Deus, ut nos Unigeniti tui nova per carnem nativitas liberet.* Et alibi : *Deus qui Unigeniti tui pretioso sanguine.* Item quarta feria ante Pascha : *Præsta, quæsumus, omnipotens Deus, ut per Unigeniti tui passionem liberemur.* Et in alia oratione : *Largire, omnipotens Deus, ut per temporalem Filii tui mortem, quam mysteria veneranda testantur.* Et hoc sæpius, quam ut exemplis egeat, invenitur : scilicet quod ipse, qui pro nobis passus est mortem, unicus et verus dicitur Filius Dei, sicut vere est. Tales ergo auctores magis sequendos elegimus, in quibus et fides rector, et veritas apparet manifestior.

XIV. Quod igitur obnixè postulasti, impletum a nobis arbitror ; ais namque : « Si quis nos a nostra professione declinare vult, proferat æque idoneos C testes, qui affirmant quod ex utero matris verus Deus sit conceptus, et verus sit Filius Dei. « Omnes namque pontifices sanctæ Romanæ Ecclesiæ, ut prædiximus, talibus uti solebant rationibus, ut Jesum Christum Salvatorem nostrum Filium Dei unigenitum indubitanter fateantur. Non autem est mirandum, si longe a veritatis via errent, qui ipsam Veritatem inconvenienter et inepte quærere in suis orationibus dignoscuntur. Vel quomodo Veritatem dignoscere posse putandus est, qui eandem Veritatem suis dictis et scriptis oppugnat ? Sed et illud, quod tibi ostendi, postulas, *quomodo verus Deus conceptus est et natus*, hoc toto præsentis operis textu tecum egimus, quod ille unigenitus Filius Dei Verbum Patris caro factum est. Nam si verus Filius Dei non est, qui conceptus est, et natus ex virgine Maria, nec verum est, quod Joannes ait : *Quod Verbum caro factum est.* Quid enim significat in hoc quod ait : *Verbum caro factum est*, nisi Filius Dei humana carne suscepta homo factus est ? Quod si verus Deus et verus Filius Dei conceptus non est, nec verus Filius Dei ex Virgine natus est. Quod si ita est, ergo purus homo, et sine Deitate natus est : quod quam catholicæ fidei contrarium sit, omnis recte credens intelligit. Secundum catholicam ergo fidem verus Filius Dei conceptus et natus est ex Virgine idem ipse, qui ante omnia sæcula natus est ex Patre : quia natura huma-

• Vide infra in epist. ad Elipandum, num. 11.

nitatis assumpta non alium fecit esse eum qui ex Virgine natus est, quam eum qui ex Patre ante tempora genitus est : sed eundem ipsum hoc factum esse, quod ante non fuit, patenter ostendit.

XV. Sed quia longum est, cuncta tuæ pravitalis argumenta discutere, de hoc tibi respondere in præsentem sufficiat, quod Filium Dei hominem factum, verum Deum per hoc maxime negare coneris, quia pro se legitur orasse sicut et pro nobis. Quod ubi legisses, prorsus ignoro, scilicet « Filium Dei pro se, sicut pro nobis orasse. » Nam quid sibi præstare ipse non potuit, cui omnia dedit Pater in manus (*Joan. III, 55*) ? Vel cujus peccati veniam a Deo postulare putandus est, qui peccatum non fecit, nec dolus inventus est in ore ejus (*Isai. LIII, 9* ; *I Petr. II, 22*) ? Nos namque, qui Deum indesinenter orare jubemur, habemus sine dubio quod nobis ab eo dimittatur ; Christus vero, quid sibi dimitti postularet, qui unquam nihil fecit quod ei dimitti potuisset ? Pro nobis ergo orare credendus est, scilicet pro suo corpore, quod Ecclesia est, quam adhuc in fragilitate carnis positam frequenter peccare non ignorat. Quod **858** ipsum et hodie quoque facit Apostolo teste, qui ait : *Qui etiam interpellat pro nobis (Rom. VIII, 34).* Igitur, ut prædiximus, eo modo pro nobis orare dicitur, quod illam carnem quam pro nobis assumpsit, in qua et passus est, Deo Patri ostendit : hæc est enim ejus pro nobis interpellatio ; scilicet passiones, quas pro nobis innocens suscepit, monstrando quodam modo Deum Patrem, ut nostri misereatur, admonere : non quod ille fons sapientiæ et scientiæ plenitudo aliquid ignorare possit, sed quia hoc quod semper scit et desiderat, per carnem ex nobis assumptæ naturam præstat, quod præstandum et nobis profuturum esse cognoscit, id est, in se credentes, et in se sperantes, et amantes cognoscere facit. Hoc ipsum namque et prædecessor tuus Nestorius solebat dicere, videlicet quod Christus pro se et pro genere corporis sui sacrificium obtulisset. Quod enim tu orasse eum pro se dicis, hoc ille, idem volens intelligi, obtulisse dixit se pro se et genere. Contra quam blasphemiam quid beatus Cyrillus opposuisset, audi, ait enim : « Si quis dicit, quia pro se obtulit Christus oblationem, et non magis pro nobis solis, anathema sit. » Et alibi : « Obtulit enim corpus proprium, non pro se, sed pro nobis. Nam qua pro se oblatione vel sacrificio indigeat, qui ab omni peccato liber, ut Deus, existit ? Qui autem dicit quia semetipsum tam pro se quam pro nobis obtulerit, nullatenus impietatis crimen effugiet. » Idem quoque ipse Cyrillus : Aiunt, inquit, hæretici non pro nobis solum, sed etiam pro se obtulisse Christum semetipsum, quod a recta et immaculata fide alienum. » Quod ergo orasse dicitur, et in oratione pernoctasse, et tanta instantia supplicasse, ut sudor ejus sicut guttæ sanguinis decurreret super terram (*Luc. XXI, 44*), totum hoc ideo factum esse intelligendum est, ut veritatem assumptæ humanitatis ostenderet, quæ la-

crimas et sudorem possit habere, et ut deprecationibus nostris accessibile monstraret Patris auditum, ut quæ nos in tentationibus non inertia dormitantes tabescere, sed potius in orationis instantia vigilantiter exerceri curemus : Hoc namque significat, quod quando orasse legitur, hoc sæpius noctibus fecisse dicitur, scilicet noctis tenebris tentationum indicans tempestates. Sed et hoc maxime sua innuit oratione, quod innocente suo sudore terra lavanda fuisset, quæ per illius sudorem noxium polluta fuit, cui dicitur : *In sudore vultus tui vesceris panem tuum* (Gen. iii, 19). Nam illa natura de Adam primo homine propagata nunquam suum panem, quo ad æternam vitam nutriet, gustasset, si non eandem naturam Filius Dei panis vivus, panisque angelorum assumere dignaretur. Sed et hoc quod evangelista ait, sudorem ejus quasi guttas sanguinis esse defluentes in terram, hoc significare videtur, quod illud primum homicidium Christi fuisse sanguine mundandum, de quo dicitur : *Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra* (Gen. iv, 10). Ille namque sanguis Christi magis ad Deum Patrem clamat, qui pro omnium nostra salute in terram effusus est : vel quando pro nobis ipse Dominus noster orabat, vel quando pro nobis in cruce pendens vulnera percutientis militis sustinuit. Sed de his ista sufficiant.

XVI. Sententia vero Jacobi apostoli, quam pro adoptionis nomine positam ad exemplum protulisti, longe aliter a sanctis Patribus, quam a te est interpretata, exponi solet, sicut et illa quam de Salomone posuisti : « Negando, inquis, nomen adoptionis in Christi carne, ut puto unum verbum, in quantos offensionis laqueos sese dilatet, ut est illud in Salomone : *Qui in uno peccaverit, multa bona perdet* (Eccle. ix, 18). Et in Jacobo Apostolo : *Si quis totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus* (Jac. ii, 10). Sed quis nesciat de temetipso hæc convenienter testimonia proferenda? Nam quid aliud fecisti, quam in illo uno peccasti, ubi multa bona perdidisti? Unum enim est illud maximum et primum mandatum, charitas, quæ sola vera in Ecclesia catholica esse cognoscitur. Qui ergo te ipsum extra Ecclesiam catholicam esse fecisti, quid aliud fecisti, quam in illo charitatis mandato peccasti? in quo qui peccaverit, et si totam legem servaverit, factus est omnium reus. Non ergo de adoptione in Christo negata, sed de unitate charitatis scissa dictum est, quod qui in uno offendit, factus est omnium reus. Si enim, inquit Apostolus, *habeam omnem fidem, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest* (I Cor. xiii, 3), et cætera, quæ ibi de laude charitatis dicta sunt. In hujus itaque te charitatis **859** gremium citius pervenire satage, extra quod cætera omnia, etsi bene facta videantur, nihil prodesse possunt; nec omnino be-

A nefacta dici debent, quæ sine charitatis perfectione aguntur. Sufficiat ergo tibi, quod hucusque peccasti : non tibi videatur minoris esse periculi, quod unitatem catholicæ Ecclesiæ dividendo schisma facias, et membra Christi prave docendo a suo corpore se pares, quam si temetipsum occidendo homicidium facias. Quin potius majoris esse damnum manifestum est, tantos seducendo perimere, quam unum solum perire.

XVII. Revertere ergo tandem aliquando in temetipsum, pœnitendo quod egisti, qui tantum effusus es extra te discutiendo quæ non debuisti. Sufficiat tibi, sicut et frequenter admonui, et adhuc admonere non cesso, quod sancta Dei et universalis Ecclesia de Christo credere et docere semper ab initio solebat, et usque in finem sæculi, ubicunque catholica Dei Ecclesia est, docere non cessabit, implente dicto [*Leg. Domino*] nostro Jesu Christo quod promisit, se videlicet usque in finem sæculi cum suis fidelibus esse mansurum. Sufficiat, inquam, tibi credere Christum Filium Dei verum esse Deum, et verum Filium Dei. . . . Et de sacramento incarnationis ejusdem Dei nostri plus investigare ne labores, quam quod in Evangeliiis legisti, et in apostolorum dogmatibus scriptum invenisti. Quidquid ergo his concordat, firmum tene et veraciter crede; quod vero his contrarium et inconveniens videris, quasi mortiferi veneni pestem fuge. Christum regem omnium sæculorum lauda et adora, conditionalis servitii nomen de corde tuo simul et ore ut auferas, enitere. Nam quod pro te servus dici vel esse voluit, voluntariæ est minus obedientiæ, non. . . ^b nec pœna conditionis. « Ad hoc namque, ut ait beatus Augustinus in expositione Psalmi quinquagesimi sexti (Num. 5, 10), homo factus est, quia misericors; non ut conditionis necessitate nasceretur, sed ut nos conditione necessitatis liberaret. » Et paulo post addit : « Angelica creatura servit Christo, ad obsequendum moniti fuerunt [*Fortè*, missi fuerunt; *apud Aug.*, mitti potuerunt] angeli, ad servitium mitti potuerunt, non [ad] coadjutorium, sicut scriptum est, *Angeli ministrabant ei* (Matth. iv, 11), non tanquam ministrantes [S. Aug., misericordes] indigenti, sed tanquam subjecti omnipotenti. » Si igitur omnis angelica creatura subjecta est [ei, et] quasi Deum adorat, et ipsi omne genu flectitur cœlestium, terrestrium et infernorum, quid tu scilicet [*Aug.*, tu solus] omnibus manes?...

Adora ergo eum nobiscum, regem cœlorum, Dominum omnium, verum Filium Dei Patris, verum Deum Salvatorem nostrum, cui honor æternus, virtus indeficiens, laus perpetua in sæcula sæculorum. Amen.

^a In cod. ms. regio num. 2848, verba hic adeo oblitterata sunt, sicut hoc loco notavit Quercetanus, ut vix ac ne vix quidem legi possint. Credit tamen Cl. D. Lieble bibliothecari monasterii S. Germani

Parisiis, qui eundem codicem inspexit, legi hic posse : *in duabus naturis*.

^b Credo legendum, scribit laudatus D. Lieble : *Non necessaria pœna conditionis*.